

“บ้าน”
ในความหมาย
ของใคร...?

หลากหลายมุมมองของคนทำงาน
เพื่อสิทธิที่อยู่อาศัย

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

ศูนย์สารสนเทศสิทธิมนุษยชน
สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

“บ้าน”
ในความหมาย
ของใคร...?

หลากหลายมุมมองของคนทำงาน
เพื่อสิทธิที่อยู่อาศัย

“บ้าน” ในความหมายของใคร...?

หลากหลายมุมมองของคนทำงานเพื่อสิทธิที่อยู่อาศัย

เลขมาตรฐานสากลประจำหนังสือ ๙๙๔ - ๙๔๙๙๕ - ๑ - ๐

จำนวนพิมพ์ ๒,๐๐๐ เล่ม

ปีที่พิมพ์ สิงหาคม ๒๕๕๙

ที่ปรึกษา อากร วงษ์สังข์ สุวัฒน์ คงแป้น

บรรณาธิการ นิติธร ทองธีรกุล เอกชัย ปิ่นแก้ว

ผู้เขียน ศุภรา มณีรัตน์ ขวณัฐ ล้วนแสง อักขนิช ศรีदारตัน
จำนงค์ จิตรนิรัตน์ ภาสกร จำลองราช สุวัฒน์ คงแป้น
ปฐมฤกษ์ เกตุทัต อภัยุทธิ์ จันทรภา อากร วงษ์สังข์
สมศรี สายทอง สุทิน บรมเจต วราภรณ์ เอี่ยมวิจารณ์
ศิริดา เทียรเดช

ประสานงานต้นฉบับ

จัดพิมพ์โดย

สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

๔๒๒ ถนนพญาไท (เชิงสะพานหัวช้าง)

เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร ๑๐๓๓๐

ตู้ ปณ. ๕๐๐ ปณจ. รongเมือง กรุงเทพฯ

โทรศัพท์ ๐ - ๒๒๑๙ - ๒๙๘๓

โทรสาร ๐ - ๒๒๑๙ - ๒๙๘๓

สายด่วน ๑๓๙๙

E-mail: promotenetwork@nhrc.or.th

Website: <http://www.nhrc.or.th>

คำนำ

สำหรับบางคนแล้วคำว่า “บ้าน” คงจะมองเห็นเป็นเพียงวัดอุบลูกสร้างที่สามารถถ่ายโอนกรรมสิทธิ์ เป็นทรัพย์สินมรดกจากคนรุ่นก่อนๆ และเป็นอสังหาริมทรัพย์ที่ซื้อมาขายไป แลกเปลี่ยนเป็นทุนรอนต่างๆ ได้ แต่สำหรับบางคน “บ้าน” หมายรวมถึงชีวิตทั้งของลูกหลาน และความเป็นอยู่ของคนทั้งชุมชนที่มีร่องรอยเรื่องราวของคนรุ่นแล้วรุ่นเล่า ประสบการณ์เกี่ยวกับบ้านจึงมีความแตกต่างกันออกไป หนังสือเรื่อง “บ้าน” ในความหมายของใคร...? จึงเป็นความตั้งใจอันดีในการสะท้อนมุมมองที่หลากหลาย เพื่อแสวงหาแนวทางที่เหมาะสมของคำว่า “บ้านกับสิทธิในที่อยู่อาศัย”

เนื้อแท้ของคนจนเมืองอย่าง อากร วงษ์สังข์ และสมศรี สายทอง ร่วมสะท้อนประสบการณ์ผู้หญิงรากหญ้ากับการต่อสู้ด้านสิทธิที่อยู่อาศัยยาวนานกว่า ๓ ทศวรรษ ตลอดเวลาประสบการณ์ที่ถูกกล่อมเกล่าในชีวิตของลูกผู้หญิงถูกหยิบใช้ สร้างความมั่นคงในที่อยู่อาศัยโดยที่ระดับความสูงต่ำของการศึกษาในระบบไม่เป็นอุปสรรคปิดกั้นแต่อย่างใด

ในขณะที่พี่เลี้ยงด้านสิทธิที่อยู่อาศัยอย่าง จ่านงค์ จิตรนิรัตน์ ก็ตั้งคำถามว่า “พรุ่งนี้จะช่วยอะไรได้ หากเราในฐานะเจ้าของสิทธิไม่สร้างความมั่นใจในสิทธิและเริ่มเสาะหาแนวทางของตนเอง ควบคู่ไปกับการสร้างความเข้าใจกับสังคมและสร้างสรรค์ชุมชน วันพรุ่งนี้จึงต้องมาจากการเริ่มต้นในวันนี้นั่นเอง” อภัยุทย์ จันทรภา เล่าภาพรวมการพัฒนาความมั่นคงของที่อยู่อาศัยในเมืองผ่านนโยบายการไต่ที่ดินที่ขาดความเข้าใจวิถีของคนจนเมืองซึ่งเป็นแรงงานนอกระบบและมีชีวิตอยู่กับชุมชนพื้นราบมากกว่าตึกสูง “การแบ่งปันที่ดิน” และ “การปฏิรูปที่ดินในเมืองเพื่อสิทธิที่อยู่อาศัย” จึงเป็นข้อเสนอที่อภัยุทย์ทิ้งท้ายไว้ในบทความ

นักวิชาการทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาอย่าง ปฐมฤกษ์ เกตุทัต และศุภรา มณีรัตน์ ก็สะท้อนภาพความเข้าใจของ “คนจนและความจน” ที่ถูกใช้เป็นเครื่องมือทางการเมือง การเรียนรู้เรื่องสิทธิที่ฟังมีฟังได้ ตลอดจนการร่วมกันเป็นเครือข่ายจึงเป็นทางออกที่เหมาะสม เพื่อให้กระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาและกำหนดชะตากรรมของตนเองเป็นจริง สิ่งที่เราต้องร่วมกันตรวจสอบก็คือ “ความจริงจังและจริงจังของผู้แทนทางการเมืองในการแก้ไขปัญหา” ซึ่งท้ายที่สุดแล้ว “ชาวบ้าน” คงต้องเป็นฝ่ายรุกที่จะต้องติดตาม ทวงถาม เรียกร้องผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมนั่นเอง

ความชัดเจนของการทำงานด้านสิทธิที่ก่อร่างสร้างฐานจากความเป็นชุมชนอย่างแท้จริง สะท้อนชัดเจนในบันทึกความงามบนแผ่นดินของ สุทิน บรมเจต นักกฎหมายด้านที่อยู่อาศัย เมื่อครั้งที่เข้าร่วมการประชุมอย่างสันติของชาวชุมชนปลากะตักที่หน้าศาลากลางจังหวัดภูเก็ตนานกว่า ๔๐ วัน ในขณะที่ความยุติธรรมกำลังถูกเรียกหา การแบ่งปันแก้อุกลของผู้ยากร่วมกันกลายเป็นพลังใหม่ที่แก้ไขปัญหาของตนเองอย่างแท้จริง กลไกการดูแลปกป้องสิทธิโดยธรรมชาติกลายเป็นสิ่งที่แนบเนื่องไปกับการเป็นชุมชน เมื่อต่างคนต่างรู้จัก “แบ่งปัน” และ “อาทร”

ชาวนักสู้ ล้วนแล้ว สถาปนิกชุมชน ก็เล่ามุมมองของการนำความรู้ การปลูกสร้างและออกแบบที่พักอาศัยในระบบมาปรับใช้แก้ไขความขัดแย้ง จากการแย่งชิงทรัพยากรที่ดิน จนทำให้เกิดความมั่นคงในที่อยู่อาศัย กระบวนการปลูกเรือนตามใจผู้พักอาศัยแบบที่พวกเขามีส่วนร่วมในการ ริเริ่มและกำหนดสิ่งต่างๆ ด้วยตนเองจึงเป็นการสร้างบ้านที่ยึดเอา “คน” เป็นตัวตั้งมากกว่าเอา “บ้าน” เป็นหลัก

คนทำงานสื่อเพื่อการพัฒนาอย่าง อักขนิข ศรีดิรัตน์ และสุวัฒน์ คงแป้น ก็เรียบเรียงกระบวนการทำงานด้านสิทธิของผู้ประสบภัยสึนามิกับการต่อสู้เพื่อที่ดินและที่อยู่อาศัยโดยใช้ฐานคิดวัฒนธรรมและการดำรงชีวิต มากกว่ากฎหมายที่บางครั้งตกหล่นผู้ด้อยโอกาสทางสังคมบางกลุ่ม หลัก ฐานทางวัฒนธรรม อาทิ เปลว (สุสานของชาวเล) หรือต้นไม้กลายเป็นข้อ จำกัดด้านและตรวจสอบกับกฎหมายและกระบวนการใช้กฎหมายที่ไม่เป็น ธรรม จนวันนี้หลายชุมชนก็สามารถ “สร้างบ้านตนเองในที่ดินเดิม” ได้ ต่อไป

พี่เลี้ยงที่ทำงานด้านข้อมูลและการวิจัยเกี่ยวกับชุมชนอย่างวารภรณ์ เอี่ยมวิจารณ์ ก็ชี้ชัดถึงขั้นตอนเชิงรุกในการสร้างความมั่นคงของสิทธิใน ที่อยู่อาศัย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในยุคที่นโยบายประชานิยมต่างไหลเข้าสู่ ชุมชนในรูปแบบของการกระจายทรัพย์สินและเงินทอง คนจนต้องร่วมกัน สร้างระบบการจัดการของตนเองให้ชัด ในขณะที่ “เงิน” เป็นเพียงเครื่องมือ ในการพัฒนาการบริหารจัดการเท่านั้น การเรียนรู้เพื่อพึ่งพาและช่วยเหลือ กันเองจึงเป็นภูมิปัญญาที่ควรปลูกสร้างเพื่อลูกหลานของชุมชนอย่าง แท้จริง

ชลดา ประการัง นามปากกาของนักพัฒนาอาวุโส ก็เล่าประสบการณ์ การพัฒนาสิทธิที่อยู่อาศัยในประเทศกัมพูชา และในขณะที่ วิชัย สุขสวัสดิ์ ก็เก็บเรื่องเล่าจากอินเดีย โดยต่างก็สะท้อนความเหมือนที่ว่า การรวมกัน

เป็นกลุ่มอมตทรัพย์หรือชุมชนทำให้เกิดความเห็นอกเห็นใจกัน และนำไปสู่การร่วมมือทำและพัฒนาชุมชน จนทำให้เกิดความเชื่อมั่นในทิศทางการพัฒนาที่ชาวบ้านเป็นหลักมากยิ่งขึ้น

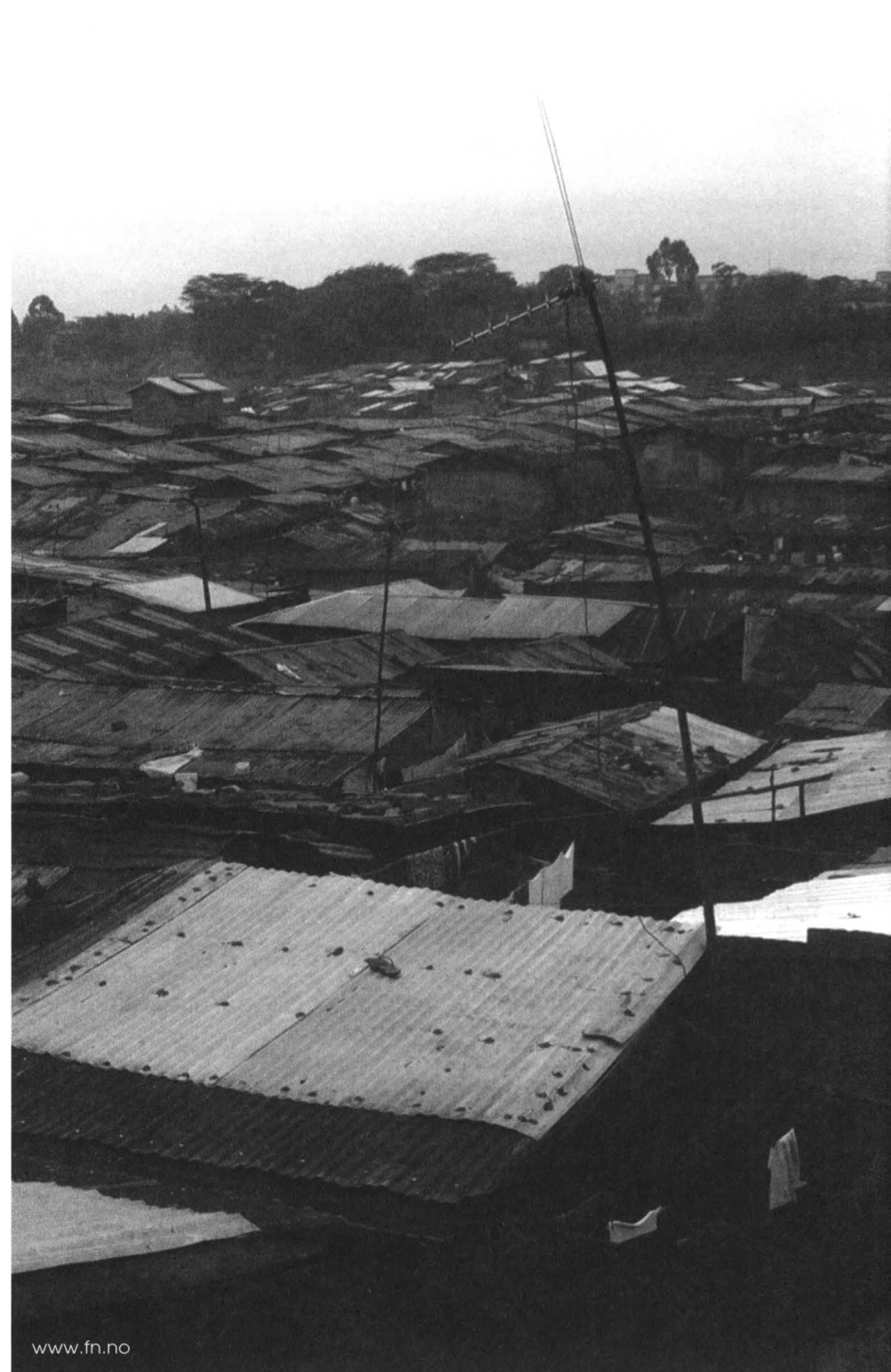
ภาสกร จำลองราช ผู้สื่อข่าวฝึกปากกล้าที่คุ้นเคยกันดีในแวดวงสิทธิก็รวบรวมเสียงสะท้อนของบ้านและความมั่นคงในที่อยู่อาศัยที่มีต้นนโยบายช่วยเหลือผู้มีรายได้น้อยและผู้ประสบภัยพิบัติ พร้อมกับคำถามที่นำมาสู่ชื่อของหนังสือ ซึ่งหากจะว่าไปคติโบราณที่ว่า “ปลูกบ้านตามใจผู้อยู่ ผูกอยู่ตามใจผู้นอน” ก็มีใช่เรื่องเก่าเก็บคร่ำครึ แต่ยังทันสมัยและควรจะถูกพิจารณาหยิบใช้เป็นนโยบายเพื่อสร้างความมั่นคงของการอยู่อาศัยต่อไป

บันทึกประมวลความเห็นเกี่ยวกับสิทธิในที่อยู่อาศัยฉบับนี้ จัดทำขึ้นเพื่อใช้เผยแพร่ในการสัมมนาสิทธิที่อยู่อาศัยประจำปีครั้งที่ ๓ ของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติในหัวข้อ “จะอยู่อย่างมั่นคงได้อย่างไร ถ้ากฎหมายไม่เอื้อ?” โดยได้รับความร่วมมือจากมวमितร์ ทั้งเจ้าของเรื่องและผู้เรียบเรียงรวบรวม ซึ่งคณะกรรมการฯ ขอแสดงความยินดีในการกระทำอันดีงามที่ต่างพึงมีต่อการปกป้องและคุ้มครองสิทธิในที่อยู่อาศัย ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการเสริมสร้างสิทธิมนุษยชนในสังคมไทยต่อไป

สารบัญ

สืบเนื่องเรื่องสิทธิ	๑๐
ศุภรา มณีรัตน์	
การถือครอง “ความว่างเปล่า”	๑๘
ชวนันท์ ล้วนเส้ง	
ผู้ประสพภัยสึนามิ กับการต่อสู้เพื่อที่ดินและสิทธิในที่อยู่อาศัย	๒๔
อัชฌันช ศรีदारัตน์	
ข้าจักไม่รอพรุ่งนี้	๔๐
จ่านงค์ จิตรนิรัตน์	
“บ้าน” ในความหมายของใคร?	๔๘
ภาสกร จำลองราช	
มอร์แกนบ้านทุ่งหัว ผู้จุดประกาย “สร้างบ้านเองในที่ดินเดิม”	๕๘
สุวัฒน์ คงแป้น	
มายาคติว่าด้วยการปฏิรูปการเมืองครั้งที่ ๒	๖๒
ปฐมฤกษ์ เกตุทัต	
สิทธิที่ไม่ต้องร้องขอของ “สหกรรม” ในกัมพูชา	๘๐
ชลดา ปะการัง	

ที่อยู่อาศัยในดินแดนภารตะ	๘๐
วิชัย สุขสวัสดิ์	
ที่ดินในเมืองกับสิทธิที่อยู่อาศัยของคนสลัม	๙๕
อภัยยุทธ์ จันทรภา	
บทบาทผู้หญิง กับคำว่า “บ้าน”	๑๑๒
อากร วงษ์สังข์	
เพื่อบ้าน เพื่อสิทธิ เพื่อชีวิตที่ดีกว่า	๑๑๘
สมศรี สายทอง	
ที่อยู่อาศัยคนจน “สู้เพื่อลูก”	๑๒๖
วรารกรณ์ เอี่ยมวิจารณ์	
ดอกไม้บานความมั่งคั่งบนแผ่นดิน	๑๓๒
สุทิน บรมเจต	
ศิลปะ กวี เพื่อศักดิ์ศรี เพื่อบ้าน	๑๓๘
คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ	๑๔๒
ความหมายของเครื่องหมาย	๑๔๕
คำสั่งคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ	๑๔๖

๖๐๕
๑๖ ๒๙๑
๒๕๕๙
๘.๑

ศูนย์สารสนเทศสิทธิมนุษยชน

สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

ศุภรา มณีรัตน์

นักวิจัย

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร

สืบเนื่อง เรื่องสิทธิ

ในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา การนำเสนอข่าวทั้งโทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ ได้มีส่วนหนึ่งของการนำเสนอข่าวถึงการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนที่เรียกร้องความเป็นธรรมจากรัฐ เห็นได้จากที่เป็นข่าวต่อเนื่องหลายปีของการเคลื่อนไหวในระดับกว้าง ดังเช่น กรณีการเคลื่อนไหวของมีอบ ปากมูล การจัดการป่าชุมชน เป็นต้น แต่ในขณะที่เดียวกันก็มีกลุ่มชาวบ้านหรือกลุ่มคนอื่น ๆ อีกหลายแห่งในสังคม ที่รวมตัวกันเพื่อร่วมต่อรอง เรียกร้องการดำรงอยู่ของตัวตนของพวกเขาเหล่านั้น เนื่องจากถูกละเมิดสิทธิทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม รวมถึงได้ถูกปฏิเสธต่อการมีส่วนร่วมของการตัดสินใจเชิงนโยบายรัฐบาลประการ นั้นก็รวมถึงการถูกละเมิดสิทธิทางการเมืองอีกด้วย

อย่างไรก็ดี เหตุผลการกล่าวอ้างที่รัฐนำมาใช้เพื่อสร้างความชอบธรรม คือ การสร้างประโยชน์ให้แก่สังคมและคนส่วนใหญ่ (บางจำพวก) สิ่งที่มาตามก็คือชาวบ้านบางกลุ่มจำต้องสละที่ดินทำกิน ที่อยู่อาศัย อาชีพ วิถีชีวิตด้านต่าง ๆ โดยไม่ได้รับการชี้แจงข้อมูล การไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมต่อ

การตัดสินใจเชิงนโยบายของรัฐ หรือรัฐเองก็ไม่ได้มีการจัดเตรียมทางออก
เพื่อรองรับปัญหาที่จะตามมา

“การเคลื่อนไหวของชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจึงอาจถูกมองว่า
เป็นสิ่งที่ไม่ระบียบเท่านั้น แต่รัฐหรือคนส่วนใหญ่ (บางจำพวก)
ก้าวข้ามระบบคิดเรื่องสิทธิบางประการที่ชาวบ้านควรจะได้รับ
ตลอดจนสิทธิที่พวกเขาเองมีสิทธิที่จะออกมาเคลื่อนไหวหรือ
เรียกร้อง

ในขณะที่เดียวกันพวกเขาต้องเผชิญกับข้อกล่าวหาจากผู้ที่ได้รับ
ประโยชน์ว่าเป็นพวกที่ขัดขวางความเจริญของสังคม หรือเป็นเพียงจุดต่าง
ดำของเมืองที่สวยงามเท่านั้น ดังที่ครั้งหนึ่งผู้เขียนเองก็เคยได้ยินข้อกล่าว
หาในทำนองนี้ เมื่อวันหนึ่งผู้เขียนได้นั่งอยู่ในรถแท็กซี่ซึ่งกำลังวิ่งผ่าน
รัฐสภา คนขับแท็กซี่พูดกับผู้เขียนว่า “พวกม็อบพวกนี้มาแล้วก็ทำให้คนอื่น
เดือดร้อน ทำให้รถติด” และอีกหลายครั้งที่มักได้ยินว่าการเคลื่อนไหวของ
ชาวบ้านขัดขวางความเจริญและการพัฒนาของประเทศ ด้วยประสบการณ์
จึงเป็นสิ่งที่ผู้เขียนและอีกหลายคนที่ได้พบเห็นเกิดการตั้งคำถามอย่างเงิบ ๆ
ว่า เหตุใดการรับรู้ว่าการเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิบางประการของชาวบ้านมัก
ถูกละเลยจากสังคมใหญ่ การมองไม่เห็นคุณค่าของสิทธิบางประการที่
สอดคล้องกับวิถีชีวิตของพวกเขาเหล่านั้น นอกจากพวกเขาจะถูกกล่าวหา
ว่าไม่ปฏิบัติตามนโยบายรัฐแล้ว พวกเขายังถูกกล่าวหาในเชิงศีลธรรมอีก
ด้วย ดังนั้นอะไรที่ทำให้เกิดระบบคิดดังกล่าว

ตามที่คุณเขียนกล่าวในเบื้องต้น การตกเป็นจำเลยของชาวบ้านทั้งใน

สลายตัวของรัฐและคนในสังคมบางจำพวกนั้น ได้อยู่ภายใต้รากฐานแนวคิด การสร้างความเป็นหนึ่งเดียวกัน (homogeneity) ที่คนในสังคมต้องมีความ เป็นมาตรฐานเดียวกัน เช่น มีภาษาเดียวกัน ระบบการบริหารเดียวกัน ประเพณี วัฒนธรรมเดียวกัน ดังนั้นอุปสรรคในการสร้างระบบคิดความ เป็นหนึ่งเดียวกัน ก็คือความแตกแยกไม่ลงรอยกันระหว่างรัฐและชุมชน หรือชุมชนกับชุมชนด้วยกันเอง ซึ่งอาจจะสืบเนื่องมาจากความแตกต่างทาง ชาติพันธุ์ ภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมของกลุ่มชนที่อยู่ใน อาณาเขตเดียวกัน ตลอดจนอุดมการณ์บางประการที่ต่างกัน ล้วนเป็นผล กระทบต่ออำนาจการบังคับของรัฐ

การเคลื่อนไหวของชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจึงอาจถูกมองว่าเป็นสิ่ง ที่ไร้ระเบียบเท่านั้น แต่รัฐหรือคนส่วนใหญ่ (บางจำพวก) ก้าวข้ามระบบคิด เรื่องสิทธิบางประการที่ชาวบ้านควรจะได้รับ ตลอดจนสิทธิที่พวกเขาเองมี สิทธิที่จะออกมาเคลื่อนไหวหรือเรียกร้อง แต่ในทางตรงกันข้ามรัฐชาติได้ ผลิตรกระบวนการแนวคิดความสัมพันธ์แห่งอำนาจในสังคม ที่ส่วนประกอบ หลักในกระบวนการนี้คือการรวมเป็นปึกแผ่นของอาณาเขตดินแดน ซึ่ง มโนทัศน์ความเป็นพลเมือง (citizenship) คือ การเป็นสมาชิกแห่งรัฐจะต้อง มีพันธะในการปฏิบัติตัวตามกฎหมายของรัฐและไม่กระทำการใด ๆ อันจะ ก่อให้เกิดความเสียหายแก่พลเมืองคนอื่น ๆ โดยที่พลเมืองมีสิทธิที่จะได้รับ ประโยชน์ต่าง ๆ และมีข้อผูกมัดกับรัฐ เช่น การเสียภาษีและการเลือกตั้ง รัฐเองก็ต้องรับประกันสิทธิของปัจเจกและการได้รับการปฏิบัติอย่างเท่า เทียมในอำนาจของพลเมืองและสิทธิในเรื่องของสวัสดิการ ซึ่งในเชิง นโยบายรัฐจะให้สิทธิทางสังคม (social rights) เช่น สิทธิในการได้รับการ ดูแลจากรัฐ สุขภาพ การศึกษา เป็นต้น แต่ในทางปฏิบัติรัฐเองกลับละเลย ที่จะสร้างความเข้าใจเรื่องสิทธิต่าง ๆ หรือการโยกหาสิทธิบางประการที่ สอดคล้องกับวิถีชีวิตของพวกเขาเหล่านั้นให้แก่คนในสังคมเดียวกันได้

เข้าใจ

ดังตัวอย่างจากประสบการณ์ของผู้เขียนที่ได้เข้าไปเรียนรู้การทำงาน
ของเครือข่ายชุมชนแออัด อุบลราชธานี ที่ได้เข้าไปเสริมสร้างการทำงาน
ของชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากโครงการถนนเลียบลำมูลน้อย เนื่องจาก
ชาวบ้านจะต้องถูกเวนคืนที่ดินในระยะ ๒๐๐ - ๕๐๐ เมตร ชุมชนที่ได้รับผล
กระทบมีจำนวน ๑๔ ชุมชน ซึ่งหากมองในภาพกว้างจะเห็นว่ากลไกรัฐ
พยายามปรับเปลี่ยนภูมิทัศน์ตามหลักอ้างอิงเรื่องการพัฒนา และสร้าง
ความสะดวกการเดินทาง โดยชุมชน ๑๔ ชุมชนต้องเสียสละที่ดินบริเวณที่
เกี่ยวข้อง โดยไม่ได้ตระหนักว่าการสูญเสียที่มีไว้เพียงแคที่ดินที่อยู่อาศัย
เท่านั้น แต่สิ่งที่จะสูญหายคืออาชีพ ระบบเครือญาติและวิถีชีวิตของชาว-
บ้าน ซึ่งเมื่อชาวบ้านต้องการทวงสิทธิด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องที่อยู่
อาศัย สิทธิที่จะท้วงติงการพัฒนาตามแนวทางของรัฐซึ่งไม่สอดคล้องต่อ
สภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมที่พวกเขาอยู่ ทั้งนี้เจตนาของชาวบ้านคือการเผย
ให้เห็นถึงการดำรงอยู่ของพวกเขา ในฐานะที่เป็นพลเมืองคนหนึ่งี่ควรมี
ส่วนร่วมในการตัดสินใจด้านนโยบาย มิใช่เพียงแค่การยอมรับการกระทำ
จากรัฐเพียงอย่างเดียว ซึ่งต่างไปจากไพร่หรือราษฎร ที่ยอมรับอำนาจและ
กฎหมายของผู้ปกครอง แต่ไม่มีส่วนร่วมในทางการเมือง การปกครอง แต่
กลับกลายเป็นว่าชาวบ้านเหล่านั้นคืออุปสรรคต่อการพัฒนาตามแนวทาง
ของรัฐ

ขบวนการกลุ่ม : ยุทธวิธีตอบโต้ต่อความไม่เป็นธรรม

จากที่ผ่านมา จะเห็นว่าคณะทำงานแต่ละเครือข่าย อาทิ มูลนิธิ
พัฒนาที่อยู่อาศัย, เครือข่ายสิทธิที่อยู่อาศัย, ศูนย์รวมพัฒนาชุมชน, เครือ-
ข่ายชุมชนแออัดอุบลราชธานี, เครือข่ายสลัม ๔ ภาค เป็นต้น คณะทำงาน
ในกลุ่มดังกล่าวล้วนมีรากฐานการรวมตัวของชาวบ้านเพียงไม่กี่คนที่ต่างก็

ประสบปัญหาและการกระทำที่ไม่เป็นธรรมของกลไกรัฐ จากคนเพียงไม่กี่คนในชุมชน ก็ได้แผ่ขยายก่อรูปเป็นกลุ่มที่ใหญ่ขึ้น จนถึงระดับชุมชนและได้แผ่ขยายเครือข่ายไปถึงชุมชนใกล้เคียงและชุมชนอื่นที่ประสบปัญหาเดียวกัน เพื่อที่เสริมสร้างความแข็งแกร่งซึ่งมีผลต่อการตอบโต้ต่อปัญหาต่าง ๆ โดยเฉพาะเรื่องข้อมูลที่ชาวบ้านได้รับมักเป็นเรื่องที่ไม่ตรงกับความจริงบ้าง บิดเบือนข้อมูลบางส่วนบ้าง ประกอบกับการเปิดเผยข้อมูลเพียงบางเรื่องเฉพาะในบางด้าน ซึ่งได้ส่งผลกระทบต่อชีวิตของพวกเขาไม่น้อยทีเดียว

ขบวนการกลุ่มจึงเป็นการทำงานเพื่อเรียกร้องต่อการรับรู้ข้อมูล โดยการทำงานของพวกเขาเหล่านั้นต่างก็มีอุดมการณ์และมีแผนงานการทำงานเพื่อดิ้นรนต่อการครอบงำอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมือง และต้องการรักษาสีทิตีด้านต่าง ๆ ซึ่งเป้าหมายหลักของพวกเขาไม่เพียงแต่เป็นการต่อสู้เพื่อเปลี่ยนแปลงบางสิ่งบางอย่างภายในพื้นที่การทำงานเท่านั้น แต่ได้

เข้าไปปรับเปลี่ยนโครงสร้างสังคมบางอย่าง เพื่อให้มีคุณภาพการต่อพื้นที่อื่น ๆ ในอนาคต ซึ่งอาจจะกระตุ้นให้อยู่ในรูปของนโยบาย ดังนั้น หากมีชุมชนอื่นที่มีวิสัยทัศน์ของเครือข่ายได้ประสบกับปัญหาที่เคยเกิดขึ้นกับชุมชนสมาชิกเครือข่าย อย่างน้อยชุมชนนั้น ๆ ก็สามารถที่จะเตรียมแผนการรองรับต่อปัญหา ตลอดจนการป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคตกับชุมชนอื่น ๆ

การทำงานของแต่ละเครือข่ายจึงเป็นการทำงานที่เกิดจากแรงขับเคลื่อนของชาวบ้านอย่างแท้จริง ทั้งการวางแผนการทำงาน และกระบวนการทำงานเพื่อดำเนินไปสู่เป้าหมาย ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการทำงานที่มีความแข็งแกร่งทางภาคประชาชนมากขึ้น ทั้งนี้การเรียนรู้การทำงานของแต่ละเครือข่ายก็ได้เป็นบทสะท้อนให้ชาวบ้านตระหนักถึงสิทธิขั้นพื้นฐานของตนอย่างแท้จริง ดังคำพูดหนึ่งที่ผู้เขียนยังคงจดจำได้เสมอ ตั้งแต่ครั้งแรกที่ได้เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้การทำงานด้านสิทธิ นายพงษ์ศักดิ์ สายวรรณ แกนนำชาวบ้านที่ทำงานร่วมกับเครือข่ายชุมชนแออัดอุบลราชธานี ว่า

“ชาวบ้านคือการไม่รู้สิทธิที่ควรได้ในสังคม ทำให้ชาวบ้านไม่มีความมั่นใจที่จะเรียกร้องหรือความคิดเห็นต่อโครงการของเมืองที่เข้ามา ชาวบ้านอยู่ในภาวะที่จะหนีหรือต่อสู้ ทั้ง ๆ ที่พวกเขาเป็นผู้ที่บุกเบิกที่ดิน ดังนั้นเรามีหน้าที่ให้พวกเขามั่นใจในสิทธิพื้นฐาน ซึ่งเป้าหมายใหญ่ ๆ คือ เน้นการแก้ปัญหาที่อยู่อาศัย และให้ชาวบ้านเรียนรู้สิทธิต่าง ๆ ตามรัฐธรรมนูญ และสิทธิมนุษยชน”

.....รัฐควรจะทำจัด

ความจน

ไม่ใช่คนจน

แต่รัฐคอยแต่จะทำจัดคนจนอยู่เรื่อย

เพื่อไม่ให้ใครมาหาความจน....

ม.ร.ว. อคิน รพีพัฒน์

สถานก่อสร้าง
โครงการปลูกบ้านปลูก
ปุ๋ยหมักคอกหมูคอกไก่
148 หลังถาวรเรือน

สนับสนุนงบประมาณโดย...
องค์การพัฒนาชนบท (ข.อ.) มูลนิธิพัฒนา
ชุมชนประมงบ้าน... จังหวัดศรีสะเกษ...
UNDP

การถือครอง “ความว่างเปล่า”

กรณีศึกษาเรื่องสิทธิในการถือครองที่ดินกับการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรของชุมชนประมงชายฝั่งอันดามัน โครงการปลูกบ้าน ปลูกชุมชน บ้านเกาะมุกด์ หมู่ที่ ๒ ต. เกาะลิบง อ. กันตัง จ. ตรัง

เกาะมุกด์มีการตั้งถิ่นฐานมาไม่น้อยกว่าสามชั่วอายุคน ประมาณร้อยปีต้น ๆ ที่ผู้คนเดินทางมาพักหลบมรสุมและพบเห็นความอุดมสมบูรณ์ของท้องทะเล และแหล่งน้ำในผืนดิน กลุ่มคนกลุ่มแรก ๆ ที่มาอาศัยอยู่เป็นกลุ่มชาวเล ตามมาด้วยชาวจีนที่อพยพมาอยู่บริเวณเมืองท่ากันตัง ซึ่งเป็นหัวเมืองสำคัญในอดีตและกลุ่มชาวมุสลิมที่หนีภัยสงครามมาจากไทรบุรี ก่อร่างสร้างชุมชนอยู่ร่วมกัน คนส่วนใหญ่บนเกาะนับถือศาสนาอิสลาม ปัจจุบันมีประชากรประมาณ ๒,๐๐๐ คน มีบ้านเรือนประมาณ ๔๕๐ หลังคาเรือน

การเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ที่ส่งผลให้เกิดการสร้างชุมชนใหม่ จากเดิมที่อยู่เป็นชุมชนใหญ่บริเวณหัวแหลมทางฝั่งตะวันออกของเกาะ จนเมื่อมีการประกาศการถือครองที่ดินส่วนบุคคล ในปี ๒๕๑๗ ทำให้ผู้ที่อยู่มาก่อน

ต้องการพื้นที่เพื่อขายให้กับคนนอก จึงมีการเจรจาให้ชาวบ้านออกนอกพื้นที่ ซึ่งในสมัยนั้นว่ากันว่ามีย่านเรือนอยู่ประมาณ ๑๐๐ เรือน ต้องมีการอพยพไปบุกเบิกจับจองที่ใหม่ และบางส่วนไม่มีที่ไปก็ต้องไปขออาศัยอยู่กับญาติ หรือคนรู้จัก ในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง บนเกาะมีการบุกเบิกพื้นที่ป่าบนภูเขาเพื่อปลูกข้าวไร่ เล่ากันว่าต้นไม้บนภูเขาถูกตัดจนเตียนเพื่อปลูกข้าวไว้กินกันในเกาะ และหลังจากผ่านสงครามมาก็มีการจับจองพื้นที่เพื่อปลูกยางพาราซึ่งขึ้นได้ดีบนเกาะ คงเว้นส่วนที่สูงชันไว้ทำให้สภาพป่ากลับคืนมา และในขณะเดียวกันก็เกิดเป็นการตั้งถิ่นฐานกระจายอยู่ริมฝั่งตะวันออกของเกาะ มีโครงสร้างทางสังคมที่อยู่กันเป็นกลุ่มเครือญาติ ในโครงสร้างกายภาพเป็น ๖ อำเภอ (โซน) เมื่อกระแสการท่องเที่ยวเริ่มดึงดูดผู้คนมาสำรวจเที่ยวชม พื้นที่ริมหาด และพื้นที่บนเกาะหลายผืนถูกขายเปลี่ยนมือไปเกิดเป็นรีสอร์ท และรอการสร้างหรือขายต่อ มูลค่าที่ดินที่สามารถถือครองได้ทำให้เกิดการไล่ที่อีกครั้ง และที่ทุกตารางนิ้วบนเกาะก็มีการถือครองกันถ้วนทั่ว รวมทั้งมีการประกาศให้พื้นที่บางส่วนเป็นเขตอุทยานแห่งชาติ ซึ่งชาวบ้านหลายคนบอกเล่าว่า การประกาศมาทับที่ดินทำกินของชาวบ้าน ช่วงปี ๒๕๓๖ มีการบุกเบิกพื้นที่ป่าขายเล่นส่วนหนึ่งเพื่อรองรับกลุ่มคนที่โดนไล่อี้อประมาณ ๑๐ ไร่ แต่ขาดการจัดการและการรับรู้ร่วมกันในชุมชน ทำให้มีการขายสิทธิ และจับจองกันโดยไม่ได้มีเกณฑ์ในการดูความจำเป็นหรือเพื่อช่วยคนที่ลำบากอย่างจริงจัง

เมื่อเกิดภัยสึนามิ บ้านเรือนเสียหายประมาณ ๓๖ หลังคาเรือน บ้านที่อยู่ริมทะเลเริ่มไม่มั่นใจในการอยู่ริมทะเล ประกอบกับปัญหาที่ดินที่หมักหมมอยู่ก็ถูกบอกเล่าถึงการแก้ปัญหาอย่างเป็นองค์รวมและระยะยาว

โครงการปลูกบ้าน ปลูกชุมชน เป็นการทำงานร่วมกันของหน่วยงานต่าง ๆ ที่ให้ชุมชนเป็นหลักในการสำรวจสืบค้นปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัย และ

แสวงหาทางแก้ ทางเลือก เพื่อจัดการร่วมกันอย่างเป็นระบบ โดยในขั้นต้น มีการสำรวจข้อมูลปัญหาและทำแผนที่ เพื่อให้เห็นภาพรวมและโยงใยของ ปัญหาดังที่ได้เล่ามาในตอนต้น พบว่ามีบ้านเรือนจำนวน ๑๔๑ หลังคาเรือน มีปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัย และชุมชนเสนอแนวทางในการแก้ปัญหาเป็น ๒ ทางคือ ๑) จัดสรรที่ดินบริเวณป่าชายเลนที่เสื่อมโทรมรองรับกลุ่มที่ไม่มี ที่ดินเป็นของตนเอง และ ๒) กลุ่มที่มีที่ดินเป็นของตนเอง ให้ย้ายไปอยู่ในที่ ตนเอง โดยมีกระบวนการคัดกรองเสนอปัญหาจากกลุ่มย่อย ๆ จนนำมาสู่ ภาพรวมของการแก้ปัญหาาร่วมกัน

บทเรียนจากอดีตคือการเคยถือครองที่ดินร่วมกัน มีสิทธิในการใช้ และกฎเกณฑ์ในการรักษาาร่วมกัน ผ่านมาสู่ยุคใครมาก่อน ใครอ้างสิทธิ ก่อน ถือครองก่อน แปลงสิทธิ์ฯเป็นทุนก่อน ดูเหมือนวังวนแห่งปัญหาจะ อยู่ที่ การคิดที่จะถือครองสิ่งที่ไม่อาจแบ่งแยกได้ ที่สัมพันธ์กันแล้วตัดออก เป็นชิ้นส่วน อันนำไปสู่ปัญหาเรื่องทรัพยากร และกลับมากกระทบกับความ สัมพันธ์ในสังคมมนุษย์

กระบวนการออกแบบวางผังชุมชนใหม่ในที่รองรับจึงเป็นไปเพื่อ เป็นการเปิดเพื่อให้รับฟังปัญหาในมุมมองของคนหลาย ๆ คนหลาย ๆ ปัญหา สืบค้นสู่เหตุแห่งปัญหา ทางเลือกในการแก้ปัญหา และลงมือทำ ตามเงื่อนไข ตามปัจจัยที่มี การออกแบบจึงเป็นเครื่องมือที่ผู้คนจะมา สัมพันธ์กัน เพื่อแก้ปัญหาร่วมกันและมาทบทวนหาความสัมพันธ์ที่ถูกต้อง ระหว่างผู้คนกับสังคม ระหว่างสังคมและระบบนิเวศน์อันไม่อาจแบ่งแยก ต้นทุนที่มีอยู่มากมายของคนบนเกาะคือความสามารถในการพึ่งตนเอง เช่น ทักษะในการก่อสร้าง ทักษะการอ่านทะเล ท้องฟ้า ฤดูกาล ทักษะในการทำ เครื่องมือประมง ความสัมพันธ์กับศาสนาและวิถีชีวิต ซึ่งน่าจะมาจากการที่ คนเกาะมุกด์ส่วนใหญ่มีการย้ายออกไปอยู่ที่อื่นน้อยมาก และมีการย้ายเข้า ของคนนอกน้อย จึงมีการสืบต่อความเข้าใจ และองค์ความรู้ต่าง ๆ อย่าง

ต่อเนื่อง ความรู้สึกเป็นเจ้าของในทรัพย์สินมีอยู่สูงเพราะเป็นแหล่ง
เลี้ยงชีวิต เคยมีกรณีที่ชุมชนรวมตัวกันคัดค้านการเข้ามาตัดต้นไม้ของเจ้า
หน้าที่อุทยานอย่างไรเหตุผล โดยการปิดล้อมรถเมื่อประมาณปี ๒๕๓๗

การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนผ่านการเปิดโอกาสให้ชุมชนมี
ส่วนร่วมเป็นกลไกหลัก ในการคิดค้นหาที่ไปที่ไปของปัญหา และระดม
กำลังทักษะเพื่อแก้ปัญหาพร้อมกันจึงน่าจะเป็นแนวทางที่จะส่งผลต่อความ
รู้สึกผูกพัน เข้าใจ และเป็นเจ้าของร่วมกันในการจัดการดูแลทรัพยากร
อย่างยั่งยืน การคงอยู่ของวิถีประมงพื้นบ้านขนาดเล็กนั้น แท้จริงแล้วส่งผล
โดยตรงกับพวกเราทุกคน เพราะโดยวิถีที่หากินด้วยเครื่องมือประมงขนาดเล็ก
และดูแลรักษาระบบนิเวศน์ ทั้งทางทะเล และชายฝั่ง รวมทั้งบนเกาะ
แก่งต่าง ๆ จะทำให้เกิดสมดุลต่อระบบนิเวศน์โดยรวม และรักษาความงาม
ตามธรรมชาติให้คงอยู่และได้ร่วมกันชื่นชม การถือครองสิทธิแบบแบ่งแยก
ในบางพื้นที่ จึงควรถูกตั้งคำถาม นโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษที่เน้นการเปิด
พื้นที่ให้เข้ามากระทำระบบนิเวศน์ และวิถีที่ติงามของผู้คนโดยใช้
วาทกรรมอันแสนเยว่เพื่อเศรษฐกิจแห่งชาติ เพื่อการดึงดูดการลงทุน
(จุมโถม) จึงควรถูกตั้งคำถามว่า เพื่ออะไร มีผลกระทบกับใคร สรรพสิ่งใด
บ้าง และท่ามกลางสีนามิแห่งกิเลส มายาของสังคม เราจะมองเห็นความ
เป็นจริง มองเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างไร ในเมื่อเรายังมุ่ง
เน้นการถือครองเป็นของตนในทุกแห่งที่ ทั้งที่แท้จริงแล้วมันเป็นแค่ความ
ว่างเปล่าในท้ายที่สุด

สรุปข้อมูลโครงการล่าสุด

โครงการปลูกบ้านปลูกชุมชน ในปัจจุบันได้เสนอขอจัดสรรที่ดิน
จำนวน ๑๕ ไร่ เพื่อสร้างชุมชนใหม่โดยมีแนวความคิดในการถือครองร่วม
กันเป็นที่ดินของชุมชน และมีกันแนวเขตป่าชุมชน ป่าชายเลนเพื่อรักษา

ระบบนิเวศน์ที่เหลืออยู่ให้มีการฟื้นฟูต่อไป รวมทั้งมีการกันแนวเขตชุมชนที่
บุกรุกป่าชายเลน เพื่อวางแผนในการปรับปรุงชุมชนและเสนอการดูแลที่ดิน
ร่วมกัน เพื่อการอยู่อาศัยต่อไปถึงลูกหลาน รวมทั้งไม่ให้มีการบุกรุกป่าอีก
ต่อไป ขณะนี้โครงการกำลังดำเนินการทำสาธารณูปโภค ส่วนเรื่องการใช้
ที่ดินชุมชน ได้ทำเรื่องเสนอคณะกรรมการแก้ปัญหาที่ดินในพื้นที่ธรณี
พิบัติภัย ๖ จังหวัดภาคใต้ ได้รับการพิจารณาเห็นชอบตามที่ชุมชนเสนอ
และได้แจ้งให้ทาง อบต. ในพื้นที่รับผิดชอบเป็นผู้เสนอขอใช้ที่ดินจากทาง
กรมป่าไม้ ซึ่งก็เป็นเวลาเกือบ ๑ ปีแล้วที่ยังอยู่ใน “ระหว่างขั้นตอนราชการ”
แต่ชุมชนก็ได้ลงความเห็นว่าจะไม่รอความพร้อมจากข้างนอก แต่จะต้องแก้
ปัญหาที่เร่งด่วนก่อน โดยมีการหารือกำหนดกฎระเบียบในการอยู่ร่วมกัน
และดูแลระบบนิเวศน์ในที่ดินรองรับ จึงต้องทดลองดูความตั้งใจจริงของ
ชุมชน ว่าจะจะเป็นแนวทางใหม่ที่จะเป็นแบบอย่างในการจัดการทรัพยากรที่
สัมพันธ์กับเรื่องอื่นของชีวิตหรือไม่ แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าหน่วยงานที่
เกี่ยวข้องคงต้องร่วมกันรับฟัง และมองความเป็นจริง เพื่อสนับสนุนและ
เรียนรู้ร่วมไปกับชุมชน เพราะนี่เป็นเรื่องใหม่ในสังคม ใหม่ในการปฏิบัติ
และลบล้างอคติของกรอบคิดที่แบ่งแยกของสังกัด ของระบบหน่วยงาน เรา
คงทำได้เพียงร่วมกันเรียนรู้ และทดลองลงมือทำกันต่อไป

โครงการปลูกบ้านปลูกชุมชน บ้านเกาะมุกด์

สนับสนุนและร่วมดำเนินโครงการโดย

คณะทำงานชุมชนบ้านเกาะมุกด์/ สมาพันธ์ประมงพื้นบ้าน/ SAN/

มูลนิธิชุมชนไทย/ UNDP/ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน/

บริษัทสถาปนิกชุมชนเพื่อที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมจำกัด CASE

บ้าน ในเขตพื้ดินดอน

ผู้ประสบภัยสึนามิ กับการต่อสู้เพื่อที่ดิน และสิทธิในที่อยู่อาศัย

มหันตภัยคลื่นยักษ์สึนามิที่พัดถล่มชายฝั่งทะเลอันดามัน เมื่อวันที่ ๒๖ ธันวาคม ๒๕๔๗ ส่งผลให้พื้นที่ชายฝั่งอันดามันใน ๖ จังหวัดของประเทศไทยได้รับความเสียหายอย่างรุนแรง ทำให้เกิดความสูญเสียอย่างมหาศาล ทั้งเรื่องชีวิต ทรัพย์สิน อาชีพ สิ่งแวดล้อม และสังคม แม้ว่าต่อมาจะมีการฟื้นฟูและให้การช่วยเหลือแก่ผู้ประสบภัยอย่างเต็มที่แล้ว แต่หลายปัญหาก็กังไม่สามารถแก้ไขให้คลี่คลายลงได้ โดยเฉพาะปัญหาเรื่องที่ดินและสิทธิในที่อยู่อาศัยของผู้ประสบภัยคลื่นยักษ์สึนามิ นับเป็นปัญหาที่ใหญ่ที่สุด

ทั้งนี้ ภายหลังจากเกิดเหตุการณ์คลื่นยักษ์สึนามิ หลายชุมชนต้องประสบปัญหาความไม่มั่นคงในที่อยู่อาศัยและการอ้างเอกสารสิทธิ หลาย ๆ ชุมชนต้องเผชิญกับการถูกขับไล่ที่จากนายทุนที่อ้างตนว่าเป็นนักพัฒนาที่ดิน หลายชุมชนมีความขัดแย้งกับหน่วยงานท้องถิ่นที่ดูแลรับผิดชอบ อันเกี่ยวข้องกับกฎ ข้อบังคับต่าง ๆ ในขณะที่หลายชุมชนเกิดความขัดแย้งภายในระหว่างชาวชุมชนด้วยกัน

แม้ว่าต่อมารัฐบาลจะแต่งตั้งคณะอนุกรรมการแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่ธรณีพิบัติขั้น โดยมี พล.อ. สุรินทร์ พิกุลทอง เป็นประธานคณะอนุกรรมการ และมีตัวแทนจากภาครัฐ เอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน และผู้ประสพภัยร่วมเป็นคณะอนุกรรมการ แต่ก็สามารถแก้ไขปัญหาให้คลี่คลายได้เพียงบางส่วนเท่านั้น ในขณะที่ยังมีชาวบ้านอีกประมาณ ๖๐ ชุมชน ที่ยังประสบปัญหาการถือครองที่ดิน โดยเฉพาะชุมชนดั้งเดิมที่เป็นชาวประมงพื้นบ้านที่ได้รับผลกระทบโดยตรง

จากปัญหาที่เกิดขึ้นดังกล่าว ทำให้ชาวบ้านในหลายชุมชนเกิดการรวมตัวกันขึ้น เพื่อร่วมกันต่อสู้ให้ได้มาซึ่งสิทธิในที่ดินและสิทธิในที่อยู่อาศัย ในหลากหลายรูปแบบเท่าที่ดินจะสามารถกระทำได้

ข้อเขียนชิ้นนี้ จะนำเสนอให้เห็นถึงตัวอย่างการต่อสู้ของชาวบ้านผู้ประสพภัยจากคลื่นยักษ์สึนามิ ใน ๓ ชุมชน จาก ๓ จังหวัด ประกอบด้วย ชุมชนเกาะมุกด์ อ. กันตัง จ. ตรัง ชุมชนปลากะตักพัฒนา อ. เมือง จ. ภูเก็ต และชุมชนแหลมป้อม อ. ตะกั่วป่า จ. พังงา ที่ร่วมกันต่อสู้เพื่อสิทธิในที่ดินและสิทธิในที่อยู่อาศัย ซึ่งชุมชนเกาะมุกด์ปัญหาได้คลี่คลายลงแล้ว ส่วนที่ชุมชนแหลมป้อมท้องฟ้าก็เริ่มจะสดใสขึ้น ในขณะที่ชาวชุมชนปลากะตักพัฒนายังต้องต่อสู้กันอีกยาวนาน

ทั้งนี้ ผู้เขียนไม่มีบทสรุปให้แต่อย่างใด หากแต่อยากให้ทุกท่านอ่านและสรุปสาระสำคัญเอาเอง เพราะบทสรุป.....อยู่ที่ตัวคุณ

๑ ปลุกบ้านปลุกชุมชนที่เกาะมุกด์

“ตอนคลื่นยักษ์สึนามิพัดถล่มชายฝั่งอันดามัน เมื่อวันที่ ๒๖ ธันวาคม ๒๕๔๗ บ้านเกาะมุกด์เป็นหมู่บ้านที่ได้รับความเสียหายมากที่สุดในจังหวัดตรัง แม้จะไม่มีผู้เสียชีวิต แต่ก็มีหลายคนได้รับบาดเจ็บ บ้านพังไปหลายสิบหลัง เรือประมงและอุปกรณ์ประมงต่าง ๆ เสียหายจำนวนมาก ทำให้

ชาวบ้านเกิดความเดือดร้อนเรื่องไม่มีที่อยู่อาศัยและขาดเครื่องมือทำมาหากิน กว่าจะได้รับการช่วยเหลือก็ใช้เวลานานพอสมควร และกว่าจะผ่านพ้นมาถึงตรงนี้ได้ ก็ต้องต่อสู้อย่างหนักทีเดียว ทั้งปัญหาภายนอกและปัญหาภายใน” เกรียงศักดิ์ ทะเลเล็ก หรือ บังหมาน แกนนำชาวบ้านแห่งบ้านเกาะมุกด์ ต. เกาะลิบง อ. กันตัง จ. ตรัง บอกความในใจให้ฟัง พร้อมทั้งเล่าให้ฟังว่า บ้านเกาะมุกด์ มีชาวบ้านอาศัยอยู่ประมาณ ๔๐๐ หลังคาเรือน ประชากรเกือบ ๒,๐๐๐ คน ส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม โดยอาศัยอยู่ในที่ดินทั้งของตนเอง เอกชน และที่ดินรัฐ ทุกคนรู้จักกันเกือบหมด อาศัยอยู่ร่วมกันแบบเครือญาติ มีอะไรก็พึ่งพากันได้ตลอดเวลา โดยประกอบอาชีพประมงเรือเล็ก เลี้ยงปลาในกระชัง และการเพาะเลี้ยงหอยมุกด์ อันเป็นที่มาของคำว่า เกาะมุกด์ เพราะมุกของที่นี่เป็นมุกดี สวยงาม และมีราคาแพง

อย่างไรก็ตาม หลังจากเกิดคลื่นยักษ์สึนามิขึ้น ทำให้ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในที่ดินของคนอื่นเกิดความเดือดร้อน เนื่องจากเจ้าของที่ดินต้องการที่ดินคืน และขอให้ชาวบ้านย้ายออกไปอยู่ที่อื่น เลยทำให้ชาวบ้านที่เดือดร้อนรวมตัวกันและช่วยกันค้นหาทางแก้ไขปัญหา โดยนำปัญหาไปเสนอให้หน่วยงานต่าง ๆ ได้รับทราบ จนกระทั่งคณะอนุกรรมการแก้ไขปัญหาดินในพื้นที่ธรณีพิบัติ ๖ จังหวัด ที่มี พล.อ. สุรินทร์ พิกุลทอง เป็นประธานอนุกรรมการทราบเรื่อง เลยเข้ามาทำการตรวจสอบเพื่อช่วยหาทางแก้ไขปัญหา ซึ่งจากการตรวจสอบพบว่า มีชาวบ้านจำนวน ๒๔๔ หลังคาเรือนที่มีปัญหาเรื่องที่ดินและที่อยู่อาศัย โดยบุกรุกที่ดินป่าสงวนแห่งชาติ จำนวน ๑๐๐ ราย บุกรุกที่เอกชน ๗๐ ราย อยู่ในที่ดินญาติแบบขออยู่ชั่วคราว ๔๕ ราย อยู่ในที่ดินของกรมเจ้าท่า ๒๔ ราย อยู่ในที่ดินริมทะเลแต่กั้วคลื่น ๙ ราย

ต่อมาได้คณะอนุกรรมการแก้ไขปัญหาดินในพื้นที่ธรณีพิบัติได้มีการประชุมหารือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น อุทยานแห่งชาติ องค์การ

ปกครองส่วนท้องถิ่น และสมาชิกชุมชน เพื่อหาทางออกและร่วมเสนอแผน ดำเนินการฟื้นฟูเกาะมุกด์จนได้รับความเห็นชอบจากทุกฝ่าย โดยแยกเป็น ๓ กลุ่ม คือ กลุ่มแรก ชาวบ้านที่มีที่ดินแปลงอื่น สามารถย้ายบ้านไปอยู่ใน ที่ดินตนเองหรือญาติยินยอมให้อยู่อาศัยโดยมีการทำสัญญาเป็นลายลักษณ์ อักษร จำนวน ๕๔ หลังคาเรือน กลุ่มที่สอง ชาวบ้านที่บุกรุกป่าสงวนแห่ง ชาติ จะมีการกันแนวเขตที่ดินบริเวณชุมชนที่บุกรุก และให้ปรับปรุงอยู่ใน ที่ดินเดิมได้ จำนวน ๑๐๐ หลังคาเรือน และกลุ่มสุดท้าย จำนวน ๙๔ หลังคาเรือน มีการจัดสรรที่รองรับการปลูกบ้านใหม่ในพื้นที่ป่าเสื่อมโทรม ในพื้นที่ ๑๙ ไร่ ๑ งาน โดยมีการรับรองสิทธิในที่ดินให้แก่ชุมชน โดยไม่ กระทบเป็นรายบุคคลหรือรายครัวเรือน เพื่อป้องกันการซื้อ-ขายที่ดินใน อนาคต และให้ชุมชนสร้างที่อยู่อาศัยใหม่ในพื้นที่ที่ได้จัดสรรให้

โดยในการปลูกสร้างบ้านพักอาศัยของชาวบ้านทั้ง ๒๔๘ หลังคา เรือน ได้รับการสนับสนุนจากหลายฝ่าย เช่น สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) สนับสนุนงบประมาณ طبقโครงการบ้านมั่นคงและสถาปนิก ชุมชน โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) สนับสนุนงบสร้างบ้าน จำนวน ๔๐ หลัง ผ่านมูลนิธิชุมชนไท และเครือข่ายความร่วมมือฟื้นฟู ชุมชนชายฝั่งอันดามัน (SAN) สนับสนุนงบประมาณอาชีพ

ทั้งนี้ เมื่อต้นเดือนมีนาคม ๒๕๔๙ ที่ผ่านมา ได้มีการทำพิธีลงเสา ยก บ้านมั่นคงเกาะมุกด์ขึ้น โดยมี พล.อ. สุรินทร์ พิฤทธอง ประธานคณะ อนุกรรมการแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่ธรณีพิบัติ เดินทางไปเป็นประธานใน พิธี โดยมี นายโสกันต์ บิจองแมน ตัวแทนของ UNDP ประจำประเทศไทย และตัวแทนจากหน่วยงานต่าง ๆ ร่วมเป็นสักขีพยาน

นายโสกันต์ บิจองแมน ตัวแทนของ UNDP ประจำประเทศไทย กล่าว ว่า ปัญหาเรื่องกรรมสิทธิ์ที่ดินในพื้นที่ประสบภัยสึนามิกลายเป็นอุปสรรค ใหญ่ของประเทศไทยในการฟื้นฟูความเป็นอยู่ระยะยาวให้กับชุมชนที่

ประสบภัย กรณีเกาะมุกด์น่าจะช่วยจุดประกายและเป็นแรงบันดาลใจให้ เกิดการร่วมกันแก้ไขปัญหาที่ดินอื่น ๆ เพื่อประโยชน์ของชุมชนเอง

ส่วนแบบบ้านที่สร้างใหม่นั้น เป็นบ้านเดี่ยวชั้นเดียว ยกพื้นสูง สร้าง ด้วยไม้และปูน มี ๓ แบบ ด้วยกัน คือ บ้านสำหรับครอบครัวเล็ก ขนาด ๕x๖ ตารางเมตร ครอบครัวปานกลาง ขนาด ๕x๖ ตารางเมตร และ ครอบครัวใหญ่ ขนาด ๕x๗ ตารางเมตร งบประมาณหลังละ ๗๕,๐๐๐ บาท โดยชาวบ้านเป็นคนร่วมกันคิดและออกแบบบ้านและชุมชนด้วยตนเอง

“เราจะปลูกบ้านให้มีความมั่นคงไปชั่วลูกชั่วหลาน ในขณะที่เดียวกัน เราก็จะปลูกชุมชนให้มีความตื่นตัว ปลูกให้ทุกคนตื่นจากความหลับใหล เพื่อมาช่วยกันฟื้นฟูและพัฒนาเกาะมุกด์ของเราให้มีความเข้มแข็งและ พึ่งพาตนเองได้ ทั้งเรื่องสิ่งแวดล้อม ป่าไม้ ป่าชายเลน อาชีพ สังคม วัฒนธรรมการมีส่วนร่วม และวิถีชีวิต เพื่อให้เกาะมุกด์มีความน่าอยู่อย่าง ยั่งยืน” บังหมานบอก

เราจะปลูกบ้านให้มีความมั่นคงไปชั่วลูกชั่วหลาน ในขณะที่เดียวกัน เราก็จะปลูกชุมชนให้มีความตื่นตัว ปลูกให้ทุกคนตื่นจากความ หลับใหล เพื่อมาช่วยกันฟื้นฟูและพัฒนาเกาะมุกด์ของเราให้มีความ เข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้

๒๒ ชาวชุมชนปลากะตักพัฒนา และการต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งชีวิตที่ดีกว่า

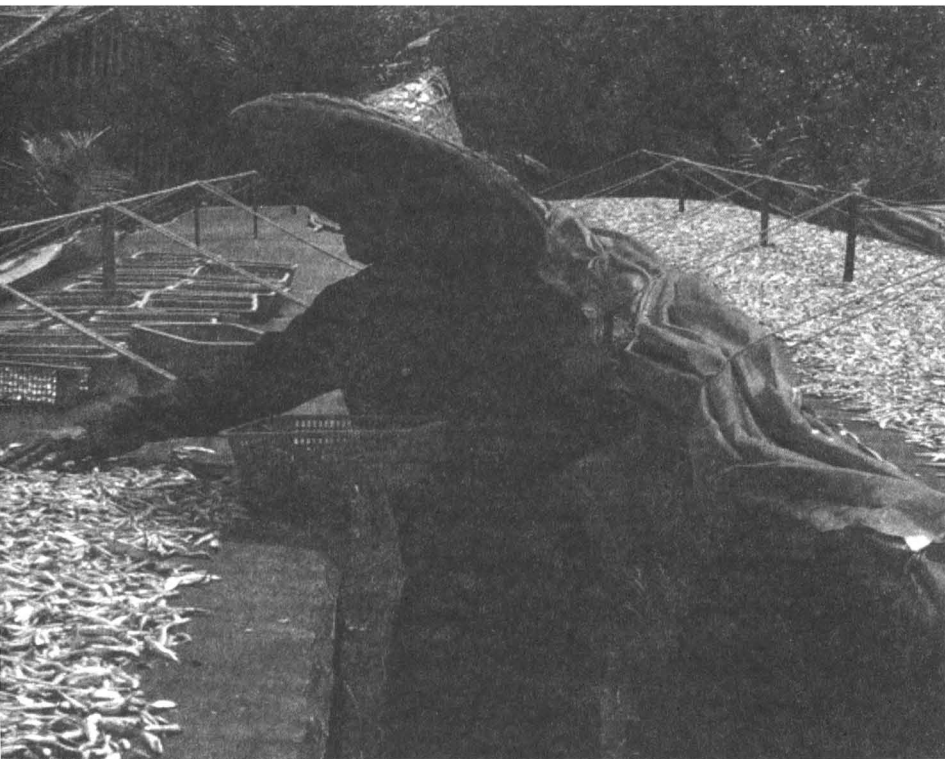
“สมัยก่อนภูเก็ตมีกลุ่มทำปลากะตักตากแห้งอยู่ ๓ กลุ่มด้วยกัน แต่ ตอนหลังอีก ๒ กลุ่มย้ายออกไปอยู่จังหวัดอื่น จึงเหลือเพียงกลุ่มของเรา เราเพียงกลุ่มเดียวเท่านั้นที่ยังอยู่ที่นี่ และยังคงยึดอาชีพนี้อยู่ ซึ่งเป็นอาชีพที่

เราจะทำไปจนถึงวันตาย” นายบุญสม เดชหนู เกานำชุมชนปลากะตักพัฒนา ซึ่งตั้งอยู่ที่หมู่ที่ ๗ ต. รัชฎา อ. เมือง จ. ภูเก็ต บอกกับผู้เขียน

นายบุญสมเล่าว่า ชุมชนนี้อาศัยอยู่บนที่ดินของเอกชน ซึ่งแรกเริ่มเดิมทีชาวบ้านได้มาขอเช่าที่ดินจาก หจก. หัชนานิเวศน์ ในปี ๒๕๓๕ โดยไม่มีการระบุว่าการเช่าที่ดินนั้นเป็นสัญญาปีต่อปี และไม่มีการกำหนดว่าต้องอยู่เพียงครอบครัวที่มีสัญญาเช่าเท่านั้น ชาวบ้านที่มาอาศัยอยู่เดิมจึงชักชวนเพื่อนและพี่น้องของตนเข้ามามากกว่าเดิม มีทั้งศาสนาพุทธ และอิสลาม โดยมีอาชีพเดียวกันคือ ต้มปลากะตักขาย ทุกคนใช้ชีวิตที่เรียบง่าย อยู่ร่วมกันอย่างเอื้ออาทร และมีความสุข มีรายได้วันละ ๑๐๐-๑๕๐ บาทต่อวัน

ตอนเช้ามีดของทุกวัน ชาวชุมชนจะพากันไปซื้อปลากะตักสดที่แพปลา โดยรวมกลุ่มกันซื้อ ไม่ซื้อแบบเดี่ยว ๆ ในราคา กิโลกรัมละ ๗-๑๒ บาท จากนั้นก็นำมาล้างน้ำให้สะอาด แล้วนำไปต้มในน้ำเกลือ พอปลากสุกก็

ตัดออกจากหม้อต้ม โดยใส่ตะแกรงตั้งไว้ พอปลาเย็น ก็เอาไปตาก
ประมาณ ๑-๒ วัน เมื่อปลาแห้งแล้ว ก็นำมาบรรจุถุงและชั่งน้ำหนัก ถุงละ
๑๐ กิโลกรัม แล้วส่งขายในราคา กิโลกรัมละ ๒๓-๓๕ บาท ทำให้ชาวชุมชน
มีรายได้ในการเลี้ยงครอบครัว

นายบุญสมเล่าต่อว่า ต่อมาชาวบ้านได้ช่วยกันทำถนน ทำส้วม ทำคู
น้ำ เพื่อให้ชุมชนเป็นชุมชนที่น่าอยู่ และชาวบ้านได้รวมตัวกันจัดตั้งกลุ่มผู้
ประกอบอาชีพปลากะตักตากแห้งขึ้น เพื่อใช้เป็นพลังต่อรองราคาเวลาไป
ซื้อปลาสดมาจากแพปลา ทำให้ได้ปลาที่ราคาถูกลง โดยมีการเลือกหัวหน้า
กลุ่ม รองหัวหน้ากลุ่ม คณะกรรมการกลุ่มขึ้นมา เพื่อเอาไว้ช่วยแก้ปัญหา
และพัฒนากลุ่ม ซึ่งจะมีการประชุมกลุ่มทุกวันจันทร์

เมื่อวันที่ ๒๖ ธันวาคม ๒๕๔๗ ตอนเกิดเหตุการณ์คลื่นยักษ์สึนามิ
ทำให้สถานที่ประกอบการและเครื่องมือประกอบการของชาวชุมชนได้รับ

ความเสียหายกันทุกคน แต่ก็ไม่ได้ได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานภาครัฐ จะมีก็เฉพาะข้าวสาร อาหารแห้ง แต่ชาวมุขมชนก็ยังร่วมกันต่อสู้เพื่อความอยู่รอด ชาวมุขมชนจึงจำเป็นต้องไปกู้หนี้ยืมสินเพื่อนำมาลงทุนในการประกอบกิจการ

ต่อมาเมื่อวันที่ ๑๘ พฤษภาคม ๒๕๔๘ ทางห้างหุ้นส่วนจำกัดของเอกชนได้มีหนังสือคำสั่งของ อบต. รัชฎา ให้ทุกคนปรับปรุงสถานที่ประกอบการให้เรียบร้อยถูกสุขอนามัย เพื่อรองรับเหตุรำคาญที่ชาวบ้านใกล้เคียงร้องเรียนว่ามีกลิ่นเหม็นทำให้เดือดร้อน ซึ่งชาวบ้านก็ได้ดำเนินการแก้ไขปรับปรุงตามคำสั่งของ อบต. ต่อมาทาง หจก. ก็ได้มีหนังสือมาอีกหนึ่งฉบับ คือหนังสือบอกเลิกสัญญาเช่าที่ดิน ลงวันที่ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๔๘ กำหนดให้ย้ายออกภายใน ๑๕ วัน ทำให้ชาวบ้านทุกคนเดือดร้อนจึงรวมตัวกันไปชุมนุมที่ศาลากลางจังหวัด เพื่อต้องการให้ผู้ว่าราชการจังหวัดภูเก็ตช่วยเจรจาในการช่วยยืดเวลาให้กับชาวบ้าน แต่ทาง หจก. ทัศนวิเศษณ์ไม่ยอม แล้วใช้สิทธิในความเป็นเจ้าของที่ดินปิดกั้นถนนไม่ให้รถน้ำดื่ม น้ำใช้ รถบรรทุกปลาสดเข้าออก ทำให้ชาวบ้านเดือดร้อนมากยิ่งขึ้น

วันที่ ๑๙ กันยายน ๒๕๔๘ ผู้ว่าราชการจังหวัดได้จัดประชุมเพื่อเจรจากับ หจก. และ อบต. อีกครั้ง แต่ไม่เป็นผล ชาวบ้านจึงตัดสินใจส่งตัวแทนไปยื่นหนังสือต่อ พล.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรี ที่กรุงเทพมหานคร เพื่อให้ช่วยแก้ไขปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน

ในวันที่ ๒๙ กันยายน ๒๕๔๘ ตัวแทนชาวบ้านก็ได้นำหนังสือจากสำนักนายกรัฐมนตรีส่งให้ผู้ว่าราชการจังหวัดภูเก็ต จากนั้นชาวบ้านทุกคนก็ได้มารวมตัวกันที่หน้าศาลากลางจังหวัดเพื่อฟังการพิจารณา แต่ก็ไม่มีคำตอบ ชาวบ้านจึงรวมตัวกันมาอยู่อาศัยบริเวณริมถนนหน้าศาลากลางจังหวัดเป็นเวลาหลายเดือน เพื่อใช้เป็นที่พักอาศัย เพราะไม่รู้จะไปอยู่ที่ไหน

ต่อมาได้มีเหตุกระทบกระทั่งกันหลายครั้งระหว่างเอกชนเจ้าของ

ที่ดินกับชาวบ้าน จนนำไปสู่การฟ้องร้องหลายคดี ทั้งคดีบุกรุกที่ดินและคดีทำลายทรัพย์สิน โดยเจ้าของที่ดินเป็นโจทก์และชาวบ้านเป็นจำเลย ซึ่งขณะนี้ทุกคดีกำลังอยู่ในชั้นศาล และทุกวันนี้ก็ยังไม่มีการหน่วยงานใดเข้าไปให้การช่วยเหลือชาวบ้านอย่างจริงจัง

จากปัญหาที่เกิดขึ้น ทำให้ชาวบ้านต้องรวมตัวกันอย่างเข้มแข็ง เพื่อแก้ไขปัญหาของตนเอง ทั้งในเรื่องการพัฒนาอาชีพและการพัฒนาที่อยู่อาศัย ก่อให้เกิดกิจกรรมที่น่าสนใจอยู่หลายเรื่องด้วยกัน โดยด้านที่อยู่อาศัยนั้น ชาวชุมชนได้รวมกลุ่มกันจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ชุมชนปลากะตักพัฒนาขึ้น เมื่อวันที่ ๑๕ ม.ค. ๒๕๔๙ เพื่อใช้สำหรับการพัฒนาที่อยู่อาศัย โดยออมกันคนละ ๑๐๐ บาทต่อเดือน มีสมาชิกทั้งหมด ๕๘ คน มีคณะกรรมการบริหารจัดการ ๙ คน ขณะนี้มีเงินออมอยู่ทั้งสิ้น ๖,๔๐๐ บาท

ส่วนด้านการพัฒนาอาชีพนั้น ชาวชุมชนได้ร่วมกันจัดตั้งสหกรณ์ชุมชนปลากะตักพัฒนาขึ้น เมื่อวันที่ ๑๕ ธ.ค. ๒๕๔๘ เพื่อใช้เป็นกองทุนสำหรับพัฒนาอาชีพในชุมชน โดยมีแนวคิดสำคัญคือ สมาชิกกลุ่มจะต้องออมปลาคนละ ๑ กก.ต่อวัน แล้วเอามารวมกัน จากนั้นก็ช่วยกันต้มและตากแห้ง แล้วขายเอาเงินมาเข้าสหกรณ์ เพื่อให้สมาชิกได้กลับไปพัฒนาอาชีพต่อในอัตราดอกเบี้ย ๒% ซึ่งปัจจุบันนี้มีสมาชิกทั้งหมด ๓๑ คน มีเงินออมหมุนเวียนกว่า ๕๐,๐๐๐ บาท

“ตอนนี้ชาวชุมชนทุกคนมีความตื่นตัวกันมาก ความเป็นอยู่ดีขึ้นกว่าเดิม ทุกคนพยายามช่วยกันเหลือกันทุกอย่าง เพื่อให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง พึ่งพาตนเองได้ และสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองให้ดีขึ้น เพราะถ้าหากพวกเราไม่ช่วยเหลือกันแล้ว ใครเล่าจะมาช่วยเหลือเราได้” นายบุญสมบอก

วันนี้ ภารกิจหลักอีกอย่างหนึ่งของชาวชุมชนปลากะตักพัฒนานอกเหนือจากการดิ้นรนต่อสู้เพื่อเลี้ยงปากเลี้ยงท้อง ก็คือ การเดินทางไปขึ้น

ศาลในคดีต่าง ๆ โดยพวกเขาจะไม่เดินทางไปคนเดียวตามลำพัง หากแต่จะไปกันทั้งชุมชน และจะสู้โดยไม่ยอมถอย เพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิในที่อยู่อาศัยตามที่พวกเขาปรารถนามาอย่างยาวนาน

๓ ชุมชนแหลมป้อม สู้.....จนกว่าจะชนะ

ชุมชนแหลมป้อม ต.บางม่วง อ.ตะกั่วป่า จ.พังงา กลายเป็นชุมชนที่ได้รับ ความสนใจจากสื่อมวลชนและหน่วยงานต่าง ๆ จำนวนมาก ทั้งไทย และต่างประเทศ จากกรณีพิพาทเรื่องสิทธิในที่ดินในช่วงหลังจากเกิดเหตุการณ์คลื่นยักษ์สึนามิพัดถล่ม เมื่อปี ๒๕๔๗ ซึ่งทำให้ชาวบ้านลุกขึ้นมาต่อสู้เพื่อเรียกร้องสิทธิอันชอบธรรมให้กับตนเอง

ปัญหาของชาวชุมชนแหลมป้อมเริ่มขึ้นมาตั้งแต่เดือนธันวาคม ๒๕๔๕ เมื่อชาวบ้านที่อาศัยและทำมาหากินอยู่ที่นี่มานานกว่า ๓๐ ปี กว่า ๑๐ ครอบครัว ถูกขายฉกรรจ์ประมาณ ๕๐ คน พร้อมอาวุธครบมือ โดยอ้างว่าเป็นทหารและตำรวจ นารดแบ็กโฮเข้าบุกรุกที่ทำกิน บ้าน และทำลายบ้านเรือน ทรัพย์สิน รวมทั้งพืชผล ขับไล่ให้ออกจากพื้นที่ โดยนำสังกะสีมาล้อมรั้วเป็นกำแพงกันไม่ให้ชาวบ้านเข้าไปอยู่ ในเดือนเดียวกันกลุ่มนายทุนได้นารดแบ็กโฮมาขุดหลุมฝังบั้งกะโหลและร้านอาหารของชาวบ้านฝังไว้ใต้ดิน และมีการนำเอา น.ส.๓ ก. มาแสดง หลังจากนั้นชาวบ้านจำนวน ๕๒ หลัง ก็ถูกบริษัทเอกชนฟ้องขับไล่ โดยชาวบ้านได้ต่อสู้อย่างสุดชีวิต เพื่อปกป้องผืนแผ่นดินที่ทำอยู่ทำกิน สร้างชีวิต สร้างครอบครัว จนทำให้ถูกนายทุนหมายหัว คุกคาม ข่มขู่ และไล่อิง รวมทั้งต้องขึ้นโรงขึ้นศาลเป็นว่าเล่น

ตอนเหตุการณ์คลื่นยักษ์สึนามิพัดถล่มชายฝั่งอันดามัน เมื่อวันที่ ๒๖ ธันวาคม ๒๕๔๗ ชุมชนแหลมป้อมประสบกับความสูญเสียอย่างแสนสาหัส บ้านทุกหลังและเครื่องมือทำมาหากินพังเสียหาย ชาวบ้านเสียชีวิตกว่า ๕๐

คน และบาดเจ็บอีกจำนวนมาก

ราตรี คงวัดใหม่ แกนนำชาวบ้านชุมชนแหลมป้อม เล่าว่า ก่อนเกิดเหตุการณ์สึนามิ พวกเรามีน้ำประปา มีไฟฟ้าใช้ มีบ้านอยู่มาก่อน แม้จะยังอยู่ในระหว่างการฟ้องร้องก็ตาม แต่หลังจากเกิดคลื่นยักษ์สึนามิแล้ว กลับไม่มีน้ำประปา และไฟฟ้าใช้ บ้านก็ไม่มีอยู่ เมื่อไปขอ ก็ได้รับการปฏิเสธ เจ้าหน้าที่บอกว่าเป็นพื้นที่ที่ยังอยู่ในกรณีพิพาท ไม่สามารถดำเนินการให้ได้ เช่นเดียวกับบ้านพักที่หน่วยงานต่าง ๆ จะมาช่วยสร้างให้ ก็ไม่สามารถดำเนินการได้ เพราะติดปัญหาเดียวกัน

จากนั้นชาวบ้านได้ร่วมกันชักธงสีดำที่มีข้อความว่า “น้ำ-ไฟ-บ้าน” ขึ้นอยู่ยอดเสา เพื่อเป็นการเรียกร้องให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาดูแล และจะนำธงลงจากยอดเสาก็ต่อเมื่อปัญหาทุกอย่างได้รับการแก้ไขแล้ว

แม้ว่าต่อมาเรื่องบ้านพัก ประปา และไฟฟ้า จะได้รับการช่วยเหลือแก้ไข แต่ปัญหาเรื่องเอกสารสิทธิในที่ดินยังไม่มีข้อยุติ ทำให้รัฐบาลต้องแต่งตั้งคณะกรรมการแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่กรณีพิพาทขึ้นมาทำหน้าที่แก้ไขปัญหาโดยตรง แต่ถึงกระนั้นก็ยังไม่สามารถช่วยให้ปัญหานี้คลี่คลายลงได้อีกเช่นกัน

จนกระทั่งเมื่อวันที่ ๒๗ ธันวาคม ๒๕๔๘ ในวาระครบรอบ ๑ ปีของการเกิดเหตุการณ์สึนามิ คณะรัฐมนตรี ได้มีมติแต่งตั้งคณะกรรมการแก้ไขปัญหาที่ดินและสัญญาเช่าในพื้นที่ประสบพิบัติภัยขึ้น โดยมี พล.อ.อ. คงศักดิ์ วันทนา รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยเป็นประธาน และสั่งกำชับให้หาทางแก้ปัญหาให้แล้วเสร็จภายใน ๓๐ วัน จากนั้นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย อธิบดีกรมการปกครอง อธิบดีกรมที่ดิน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ลงพื้นที่เพื่อดำเนินการแก้ไขปัญหาหลายครั้ง

โดยเมื่อวันที่ ๑๘ มกราคม ๒๕๔๙ คณะกรรมการแก้ไขปัญหาที่ดินและสัญญาเช่าในพื้นที่ประสบภัยธรณีพิบัติ ได้นัดเจรจาไกล่เกลี่ยกรณีพิพาท

ที่ดินชุมชนแหลมป้อม และบ้านทับตะวัน อ. ตะกั่วป่า ณ ห้องประชุม ที่ว่าการ อ. ตะกั่วป่า จ. พังงา โดยมีนายพีระพล ไตรทศาวิทย์ อธิบดีกรมที่ดินเป็นประธาน

การเจรจาไกล่เกลี่ยข้อพิพาทครั้งนี้ เริ่มด้วยการเชิญตัวแทนบริษัทเอกชน เจ้าของเอกสารสิทธิ์ที่ดินบ้านแหลมป้อมมาพูดคุย โดยมีการเสนอให้ชาวบ้านแหลมป้อมทั้ง ๑๗ ครอบครัว ซึ่งอยู่ในที่ดินแปลงที่ ๙๒๑ ให้ย้ายไปอยู่ในแปลงที่ ๙๒๐ ต่อมาทางคณะกรรมการฯ ได้เชิญตัวแทนชาวบ้านแหลมป้อมเข้าไปพิจารณาข้อเสนอบริษัท แต่ทางตัวแทนชาวบ้านปฏิเสธข้อเสนอบริษัท ยืนยันจะอยู่ในที่ดินที่อยู่อาศัยในปัจจุบันต่อไป โดยยินยอมลดจำนวนเนื้อที่ลงเหลือ ๔๔ ไร่ โดยฝ่ายชาวบ้านให้เหตุผลว่าขณะนี้ดินแปลง ๙๒๐ มีผู้อยู่อาศัยเต็มพื้นที่ และเป็นที่ดินพิพาทที่อยู่ในระหว่างการฟ้องร้องต่อศาล ถ้าชาวบ้านจากแปลงที่ ๙๒๑ ย้ายเข้าไป ก็จะไปอยู่บนที่ดินที่มีผู้ครอบครองอยู่แล้ว ซึ่งจะทำให้ความขัดแย้งบานปลายยิ่งขึ้นไปอีก

ต่อมา ที่ประชุมมีมติให้ตั้งคณะทำงานขึ้นมาตรวจสอบข้อมูล ๑ ชุด ประกอบด้วย ตัวแทนชาวบ้าน ตัวแทนบริษัท และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้าไปตรวจสอบข้อมูลการครอบครองและเนื้อที่ใช้ประโยชน์ที่ดินทั้ง ๒ แปลง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจนตรงกัน ซึ่งชาวบ้านขอให้การตรวจสอบข้อมูลทั้งหมดเป็นหน้าที่ของคณะกรรมการฯ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

อย่างไรก็ตาม การเจรจาแก้ไขปัญหาที่ดินครั้งนี้ยังไม่สามารถหาข้อยุติได้ เนื่องจากข้อมูลของทั้ง ๒ ฝ่ายไม่ตรงกัน จึงต้องตั้งคณะทำงานขึ้นมา เพื่อศึกษาข้อมูลรายละเอียดของพื้นที่ครอบครองและการใช้ประโยชน์จริง ทำให้ตัวแทนชุมชนบ้านแหลมป้อม และตัวแทนชุมชนทับตะวัน มีการประชุมหารือกัน และมีความเห็นร่วมกันว่า คณะกรรมการฯ บ่ายเบี่ยงไม่ยอมพูดถึงการตรวจสอบที่มาของเอกสารสิทธิ์ที่ดินว่าได้มาโดยชอบหรือไม่ ซึ่งการเจรจาแบบนี้ไม่สามารถจะแก้ไขปัญหาคาดว่าคงไม่จบภายใน

เวลา ๑-๒ เดือน และคงไม่เป็นผลดีกับชาวบ้านอย่างแน่นอน ตัวแทนชาวบ้านทั้งหมดจึงตกลงที่จะทำหนังสือด่วนถึง พล.อ.อ. คงศักดิ์ วันทนา รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย เพื่อขอให้กระทรวงมหาดไทยดำเนินการตรวจสอบเอกสารสิทธิการครอบครองและการใช้ประโยชน์ที่ดิน ทั้งในส่วนของชาวบ้านและนายทุนเจ้าของเอกสารสิทธิ รวมทั้งเตรียมปรึกษาทนายความเพื่อฟ้องศาลปกครอง กรณีกรมที่ดินออกเอกสารสิทธิในที่ดินบ้านแหลมป้อม บ้านทับตะวัน ต. บางม่วง อ. ตะกั่วป่า รวมทั้งบ้านโนไร่ ต. นาเตย อ. ท้ายเหมือง จ. พังงา ให้กับกลุ่มทุนโดยมิชอบ ซึ่งเป็นหนทางสุดท้ายที่จะทำให้กรณีพิพาทที่ดินสิ้นสุดลง หลังจากที่เกิดปัญหายุ่งยากมาเป็นเวลานาน

ในที่สุดกระบวนการแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่ประสบภัยสึนามิให้เสร็จภายใน ๓๐ วันตามมติคณะรัฐมนตรี ก็ไม่สามารถดำเนินการให้เสร็จตามกำหนดได้ และมีการขยายเวลาดำเนินการออกไปอีก ๖๐ วัน รวมเป็น ๙๐ วัน เพื่อให้มีการรวบรวมข้อมูลและมีเวลาแก้ไขปัญหาได้อย่างเต็มที่ ในขณะที่ชาวบ้านก็ต้องทนอยู่กับความทุกข์ต่อไป

อย่างไรก็ตาม เมื่อวันที่ ๒๘ มีนาคม ๒๕๔๙ ทางชุมชนแหลมป้อมได้รับแจ้งจากสำนักงานอัยการจังหวัดตะกั่วป่า ว่าทางพนักงานอัยการจังหวัดตะกั่วป่า มีความเห็นสั่งไม่ฟ้องชาวชุมชนจำนวน ๑๐ คน ในคดีที่ผู้ดูแลผลประโยชน์ของบริษัทแจ้งความจับในข้อหาบุกรุกทำให้เสียหาย เมื่อวันที่ ๒๓ เมษายน ๒๕๔๘ โดยสำนักงานอัยการจังหวัดตะกั่วป่า ได้เสนอความเห็นสั่งไม่ฟ้องในคดีนี้ต่อผู้ว่าราชการจังหวัดพังงา เพื่อให้ลงนามสั่งไม่ฟ้อง พร้อมกับชาวชุมชนรวม ๑๐ คน มารับทราบคำสั่งอีกครั้ง ในวันที่ ๒๘ เมษายน ๒๕๔๙

ราตรี คงวัดใหม่ เล่าว่า การแจ้งความให้ดำเนินคดีนี้ เกิดขึ้นหลังเหตุการณ์ธรณีพิบัติ ช่วงปลายปี ๒๕๔๗ ต่อต้นปี ๒๕๔๘ เริ่มจากมีอาสา

สมัครที่เข้ามาให้ความช่วยเหลือผู้ประสบภัย เข้าไปซ่อมแซมถนนเข้าชุมชน
แหลมป้อม ซึ่งเป็นถนนที่สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบทก่อสร้างมากกว่า ๒๐
ปี แต่ถูกบริษัทอ้างสิทธิในที่ดิน แจ้งความดำเนินคดีจับตนกับพวก ๑๐ คน
ในข้อหาบุกรุกทำให้เสียหาย แต่พนักงานสอบสวนไม่สามารถรวบรวม
หลักฐานได้สมบูรณ์เพียงพอ พนักงานอัยการจึงมีความเห็นสั่งไม่ฟ้องตั้ง
กล่าว

ราตรีบอกว่า ก่อนหน้านี้ มีตัวแทนบริษัทได้เข้ามาเจรจากับชาวบ้าน
ขอให้ชาวบ้านที่อยู่ในที่ดินแปลง ๙๒๐ ย้ายไปอยู่ในที่ดินแปลง ๙๒๑ เพื่อ
เปิดโอกาสให้บริษัทฯ ได้เข้าไปครอบครองในที่ดินแปลง ๙๒๐ แทน โดยตัว
ตัวแทนบริษัทฯ ยังคงปักหลักเจรจากับชาวบ้านเหมือนเดิม โดยนัดเจรจากับ
ตนเมื่อวันที่ ๒๙ มีนาคม ๒๕๔๙ แต่ตนขอเลื่อนออกไปเป็นวันที่ ๓๑
มีนาคม ๒๕๔๙ โดยตนและชาวบ้านยืนยันว่า ให้ทุกอย่างเป็นไปตาม
กระบวนการพิจารณาของศาล

“ที่ผ่านมาผู้หลักผู้ใหญ่ได้พูดเชิงขอร้องให้ชาวบ้านยอมถอยให้
นายทุนเหมือนทุกครั้งที่ผ่านมา แต่ตนและแกนนำยืนยันว่า จะไม่ถอยและ
ให้เป็นไปตามกระบวนการของศาล ทั้งยังขอให้ผู้ที่เกี่ยวข้องกลับไปตรวจ
สอบเอกสารสิทธิ์ และทบทวนผลการพิสูจน์สิทธิของคณะกรรมการแก้ไข
ปัญหาที่ดินชุด พล.อ. สุรินทร์ พิกุลทอง เป็นประธาน ที่เคยพิสูจน์มาแล้ว
ก่อนหน้านี้ จากนั้นค่อยกลับมาคุยกันใหม่”

ขณะนี้แม้ว่าปัญหาเรื่องสิทธิในที่ดินของชุมชนแหลมป้อมจะเริ่ม
คลี่คลายลงไปบ้างแล้ว แต่ก็ยังไม่ยุติลงแต่อย่างใด ชาวบ้านที่นี่จึงยังต้อง
อดทนและต่อสู้ไปอีกหลายยก จนกว่าจะประสบชัยชนะ

....จิตมนุษย์นั้นไซ้ร้คล้ายกับบึ้ง
ถ้าปล่อยให้
สิ่งโสโครกจากโรงงาน
ขยะจากตลาดและ
น้ำค้ล้ในท่อถึงถนน
มาสะสม
บ้วที่ไหนจะผุดขึ้นม้มาบ้านได้...

ม.ร.ว. อคิน รพีพัฒน์

จ่านงค์ จิตรนิรัตน์
เครือข่ายชุมชนแออัดเมืองอุบลฯ

ข้าจก ไม่รอ พรุ่งนี้

ในวรรณกรรมเอกนิยายภาพชื่อ “พรุ่งนี้” ของ หลู่ซิ่น นักพันธุกรเอกของจีน ได้สะท้อนชีวิตของหญิงม่ายชื่อ “ซ้อตันซื่อ” และเพื่อน ๆ ในหมู่บ้านชนบททางไกลของจีน (ระหว่าง ค.ศ. ๑๘๘๑ - ๑๙๓๖) หลู่ซิ่นได้เสียดสี อุปมาชีวิตคนจนในสังคมจีน ให้เห็นถึงวิถีชีวิตความทุกข์ยากและรอโอกาสที่จะมาถึง ซึ่งอาจจะเป็นพรุ่งนี้ พรุ่งนี้คงจะดีกว่า นั่นเป็นความหวังของซ้อตันซื่อและคนในหมู่บ้าน

“พรุ่งนี้” แม้เป็นนิยายภาพแต่หลู่ซิ่นได้ดีแม้สังคมจีนด้านหนึ่งให้ผู้อ่านได้เข้าถึงชีวิตของผู้ทุกข์ยาก ซึ่งมีอยู่ดาษดื่นจริง ๆ ในสังคมจีนยุคนั้น สำหรับ “ข้าจกไม่รอพรุ่งนี้” ผู้เขียนคือบังกนงค์ สะท้อนชีวิตจริงของคนทุกข์ยากในสังคมไทยแถบลุ่มน้ำมูน แต่พวกเขาจกไม่รอพรุ่งนี้อีกแล้ว นั่นเพราะเขามีบทเรียนมาเกือบชั่วชีวิต.....

กลางปี ๒๕๔๘ เราได้พบกับชุมชนที่เรียงรายอยู่ริมแม่น้ำมูน เขตอำเภอเมืองอุบลราชธานีกว่าสิบแห่ง รวมแล้วนับพันครอบครัวที่มีความทุกข์ร้อน ไม่มีคามมั่นคงในที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน เนื่องจากไม่มีเอกสารสิทธิ์

ในที่ดินซึ่งเขาเป็นผู้บุกเบิกตากถางมานานับร้อยปี บางแห่งเป็นพื้นที่ดกสำรวจ
ที่พวกเขาเข้าจับจองตากถางขึ้น หลังจากที่โดนไล่ที่มาจากย่านชุมชนเมือง
เพราะแผนพัฒนาของรัฐต้องการสร้างสถานที่ราชการ ชาวชุมชนทั้งหมดนี้
เมื่อเลือกที่จะอยู่อาศัยในเขตริมแม่น้ำ ชีวิตของพวกเขาซึ่งเกี่ยวข้องกับ
แม่น้ำและดินชุ่ม คือการทำกรรประมง ทาปลา เผาอิฐและทำการเกษตร
จนเป็นที่รู้จักของชาวเมืองมาเนิ่นนานถึงแหล่งปลาหมูนสด อิฐดี ข้าวโพด
เหนียว วันหนึ่ง ๆ ผลผลิตจากวิถีชีวิตเหล่านี้ได้ส่งขึ้นตลาดนับเป็นพัน
กิโลกรัม สู้ปากท้องของผู้คนอย่างรวดเร็ว เพราะมีระยะทางจากที่ลงแรง
ถึงตลาดไม่เกิน ๒-๓ กิโลเมตร

ถึงวันที่ชาวชุมชนตกลงใจร่วมกันที่จักไม่รอ การไล่ที่ครั้งแล้ว
ครั้งเล่าได้ให้บทเรียนมาเพียงพอแล้ว ถ้าไม่สู้ครั้งนี้ พวกเขาต้อง
ตกแม่น้ำมูน เมื่อหลังพียงฟ้า การหันหน้าสู้ก็เกิดขึ้น (คนจนก็เป็น
เช่นนี้เสมอ) เมื่อจะสู้ ยุทธวิธีก็เกิดขึ้น

แต่อย่างไรก็ตาม โครงการพัฒนาใหญ่ ๆ ของรัฐก็มักจะเกิดขึ้นแบบ
ไม่มีปี่มีขลุ่ย ริดรอน หั่นไล่ชุมชนอยู่เสมอ ๆ เช่น การตัดถนน การสร้าง
สะพานข้ามแม่น้ำมูน เป็นต้น ซึ่งในการพัฒนาแต่ละครั้งจะไม่มีค่าทดแทน
เวนคืน เพราะเขาไม่มีเอกสารกรรมสิทธิ์ที่ดิน หรือมี สค.๑ ก็ไม่สามารถขอ
ออกโฉนดที่ดินได้ และที่ดินบางแปลงซึ่งอยู่ติดกันสามารถขอออกโฉนดได้
ทั้ง ๆ ที่เป็นผู้มาอยู่อาศัยใหม่เพียง ๒-๖ ปี ภายหลังจากชาวชุมชนทราบ
เจ้าของที่ออกโฉนดได้เหล่านั้น บ้างเป็นผู้มีตำแหน่งมียศมีสี เป็นนักการ
เมือง แม้ที่ดินเหล่านั้นจะอยู่ใกล้แม่น้ำมากกว่าชาวชุมชน แต่ก็ออกโฉนดได้

ไม่เหมือนกับเหตุผลของเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เมื่อชาวบ้านไปยื่นขอออกโฉนด บ้าง กลับอ้างว่าพื้นที่ของชาวบ้านอยู่ใกล้แม่น้ำเป็นที่น้ำท่วมถึง จึงอยู่ใน เขตที่ออกเอกสารสิทธิ์ไม่ได้ จนชาวบ้านสะสมความรู้สึกไม่ได้รับความเป็น ธรรมไว้มากขึ้น ๆ

การที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ในที่ดินอยู่อาศัย นับเป็นฝันร้ายของคนจน ชีวิตอยู่ในความกังวลอยู่ตลอดเวลา ไม่กล้าที่จะพัฒนาบ้านเรือนให้มันคง เพราะไม่รู้เมื่อใดจะมีโครงการพัฒนาของรัฐมาถึงและพวกเขาก็จะต้องถูก ไล่ที่เหมือนที่พบเห็นอยู่เสมอ เป็นชีวิตที่ต้องต่อสู้กับความฝันอยู่ตลอดเวลา เหมือนข้อต้นชื่อ หญิงม่ายชาวจีนของหลู่ซิ่น

กาลเวลาจะเร็วหรือช้าก็ตาม แต่ความไม่เป็นธรรมที่สะสมก็นำมาสู่ การเปลี่ยนแปลง ถึงวันที่ชาวมุขชนตกลงใจร่วมกันที่จักไม่รอ การไล่ที่ครั้ง แล้วครั้งเล่าได้ให้บทเรียนมาเพียงพอแล้ว ถ้าไม่สู้ครั้งนี้ พวกเขาต้องตก แม่น้ำมูน เมื่อหลังพิงฝา การหันหน้าสู้ก็เกิดขึ้น (คนจนก็เป็นเช่นนี้เสมอ) เมื่อจะสู้ ยุทธวิธีก็เกิดขึ้น

มีความมั่นใจในความเป็นคนไทย มั่นใจในความเป็นมนุษยชาติที่จะ ต้องได้รับการปฏิบัติต่อมนุษย์ด้านปัจจัยสี่ แค่นั้น?.....รัฐธรรมนูญฉบับปี ๒๕๔๐ ระบุชัด

มีกำแพง มีปัญหาอุปสรรคนานาประการ แต่กำแพงต้องมีรูรั่ว มีจุด อ่อนให้ชนไข ถ้าจะตีก็ไม่พัง ข้ามความสูงหนาก็ข้ามไม่พ้น เฉากี้ไม่แตก ก็จะใช้วิธีชนไข เซาะร่อง ลดเสียวไป.....นี่ก็เป็นอีกวิธีหนึ่งที่จะฝ่าข้ามไป

พวกออกโฉนดได้เขามิพวกมีตำแหน่ง มีมิตรกุ่มอำนาจรัฐ เรามีมัย..ไม่มีเลย....คิดดี ๆอ้อมมี.....เรามีกรรมกรสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ เรา มีสมาชิกวุฒิสภาที่เราเลือก เรามีอนุกรรมการแก้ไขปัญหาที่ดิน เรามีเพื่อน พ้องคนยากจนนับหมื่นแสน เป็นต้น แต่การที่เราจะให้มิตรรับลูกตาม บทบาทของเขา เราต้องทำให้เขาเชื่อในสิทธิ์ของเราจริง ๆ จะทำอย่างไร?

ชาวชุมชนเริ่มต้นรวบรวมสมาชิกที่มีปัญหาการขอเอกสารสิทธิ์และทำการสืบค้นประวัติศาสตร์ของชุมชน ว่าตั้งรกราก บุกเบิกมาเมื่อใด มีอะไรเป็นหลักฐาน เช่น ต้นมะขาม คนแก่ (ต้องถ่ายรูปไว้เลยเพื่อการต่อสู้อยาวนาน...แกอาจรอไม่ไหว..) วัด หลักบ้าน ผู้ใหญ่บ้านที่คน ไบเสียภาษี ดอกหญ้า ทำแผนผังชุมชน ใครอยู่ตรงไหน มีอาณาเขตเท่าไร แปลงที่ออกโฉนดได้แล้วอยู่ตรงไหน ระบายสีให้เห็นลำน้ำมุนอยู่ตรงไหน ถ้าน้ำท่วมจะถึงแปลงไหนก่อน น้ำท่วมกี่เดือน เพื่อให้เห็นว่าไม่ใช่เขตของกรมเจ้าท่า มีสุสานป่าช้าหรือไม่? เป็นต้น จากนั้นนำเอกสารทั้งหมดยื่นต่อคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, ส.ว., อนุกรรมการแก้ไขปัญหาที่ดินและเชิญพวกเขาลงดูพื้นที่จริง ซึ่งทุกหน่วยได้ลงดูพื้นที่จริง ๒-๓ ครั้ง พร้อมกันนั้นชาวชุมชนได้เสนอการพัฒนาชุมชนในวันข้างหน้า ทั้งด้านสิ่งแวดล้อม การพัฒนาเด็กเยาวชน การพัฒนาประชาธิปไตย การร่วมมือกับสาธารณะในการพัฒนาสังคมด้านต่าง ๆ ที่สุดท้ายที่ชาวชุมชนไปยื่นคือ กบร. (คณะกรรมการแก้ไขปัญหาการบุกรุกที่ดินรัฐ) ทั้งระดับจังหวัดและระดับชาติ แต่ที่ที่พวกเขาไม่ยื่นเรื่องขอความช่วยเหลือเรื่องขอเอกสารสิทธิ์ที่ดินเลยคือ นักการเมือง! (การแก้ไขปัญหาการออกเอกสารสิทธิ์ที่ดินความจริงมีอำนาจรัฐระดับจังหวัดที่ตัดสินใจได้อยู่แล้วเต็มที)

เสียที่อยู่อาศัยไปครั้งแล้วครั้งเล่ามันบร้อยพันครอบครัว ที่ดินเป็นทรัพยากรสำคัญในการพัฒนา จึงเกิดการถือเอาไว้เพื่อพัฒนาด้านธุรกิจ แต่ที่ดินก็เป็นหลักประกันชีวิตการเติบโต สืบเผ่าพันธุ์ วัฒนธรรมของชุมชน ดังนั้นการปลดล็อกจึงเกิดขึ้นเพื่อปัจจัยพื้นฐานของชีวิต

ในการประชุม กบร. จังหวัด ชาวบ้านที่ลงชื่อทั้งหมดออกมารวมตัวกันข้าง ๆ ห้องประชุม ทั้งประตูหน้า ประตูหลัง เพื่อรอผลการประชุมด้วยใจระทึก บางครั้งนักการเมืองใหญ่มาป่วนการรวมตัว ชี้หน้า ผลักออก ขึ้นภูมิ่ง กระทั่งอาสาจะแก้ปัญหาให้เอง แต่ชาวชุมชนไม่เชื่อวิธีการเดิม ๆ อีก

แล้วเหมือนที่ผ่านมา เอาข้อมูลข้อเรียกร้องใส่มีนักรการเมืองเพียง ๕ นาที เท่ากับการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง แล้วสิทธิก็เกิดขึ้นล้นฟ้ากับนักรการเมือง แล้วประชาชนก็เสียสิทธิ์นับจาก ๕ นาทีนั้น ต่อไปนี้ชาวบ้านเชื่อพวกเขาเอง ในสิทธิที่เขาควรมี เชื่อในกระบวนการที่ทำร่วมกับกลไกตามรัฐธรรมนูญ และอนุกรรมการแก้ไขปัญหาที่ดินที่มีทัศนะ “ได้สิทธิตามความจริง” ผู้บุกเบิกคือผู้มีสิทธิ เอกสารจะมีหรือไม่ก็ตาม ให้พิสูจน์เรื่อง “การบุกเบิก” แทน

การรวมตัวของชาวบ้านผู้บุกเบิกขนานกับการประชุมของ กบร. ทุกครั้งที่มีการประชุม บางครั้งพวกเขามาพร้อมเครื่องเสียงและการไฮปาร์ค เปิดเผยข้อมูลต่อสื่อสาธารณะ บางครั้งพวกเขามาพร้อมดอกไม้ ปลา ข้าวโพด หน่อไม้ ผีนางพารา นิทรรศการชีวิต.....มาอย่างสงบเรียบง่าย แน่น

จากกระบวนการทั้งหมดที่เริ่มเรียกร้องสิทธิที่ดิน กลางปี'๔๘ พร้อมกับให้การศึกษาด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง รวบรวมภูมิปัญญา สรุปรบทเรียนและการจัดเตรียมข้อมูลในรูปของโรงเรียนการเมืองชาวบ้าน ต้นปี'๔๙ มติที่ประชุม กบร. ก็ออกมาในทางบวกต่อชุมชนให้มีการรื้อวัดที่ดิน-ปักหมุด เกือบ ๖๐๐ แปลง เพราะเกือบทั้งหมดมีประวัติศาสตร์ของการก่อสร้างตัวบุกเบิกมาอย่างยาวนาน จึงนำความเชื่อมั่นในสิทธิที่ควรได้รับของประชาชนและกระบวนการของภาคประชาชน บวกกับกลไกที่มีความเป็นธรรมความสำเร็จก็เกิดขึ้นได้ แต่นี้เป็นเพียงพื้นที่เดียวแล้วเพื่อนคนจนในพื้นที่อื่นเล่าจะประสบชะตากรรมอย่างไร

ความจริงแล้วตั้งแต่ปี ๒๕๔๗ เป็นต้นมา ภายหลังจากที่ พล.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ประกาศสงครามกับคนจน ขบวนการวิชาการและ NGO ที่ปรึกษา เพื่อความเป็นธรรมในสังคม แม้ในการเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อต่อต้านนโยบายที่ไม่ชอบธรรม แต่ในปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นในท้องที่ก็ยังคงต้องมี ยุทธวิธีการต่อสู้แก้ปัญหาเฉพาะหน้าที่เผชิญอยู่ เช่น การไล่ที่ชุมชน การถูก

ยึดที่ดินทำกิน เป็นต้น ในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้านั้นให้มีกระบวนการที่เป็นการแก้ปัญหาโดยภาคประชาชน ซึ่งมีหัวใจสำคัญคือ มีความร่วมมือของเจ้าของปัญหา สมาชิกชุมชนและมีข้อมูลหลักฐานทั้งทางกฎหมายและหลักมนุษยธรรม มีการสื่อสารกับสาธารณชนให้เข้าใจโดยสื่อมวลชนหรือสื่อชาวบ้าน มีความร่วมมือกับพี่น้องเครือข่ายคนจนอื่น ซึ่งจะได้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้บทเรียนร่วมกัน ไขกติกาคตามรัฐธรรมนูญให้เกิดประโยชน์และสุดท้ายคือ ให้การต่อสู้ส่งผลสะท้อนในระดับนโยบายส่งผลถึงการแก้ปัญหาในกรณีอื่นในขอบเขตทั่วสังคม รูปธรรมของการแก้ไขปัญหาคตามกระบวนการดังกล่าว เช่น กรณีกลุ่มผู้ประสพภัยสึนามิซึ่งถูกไล่ที่หลังประสพภัย แต่ปัจจุบันยังยืนยันการไล่รื้อ ยังสร้างบ้านในชุมชนเดิมได้อีก ด้วยหลากหลายยุทธวิธี เช่น การใช้แนวประสาน ๓ วัฒนธรรม (มุสลิม จีน ชาวเล) ของเกาะลันตา กลุ่มชุมชนริมทะเลจังหวัดตรัง ใช้แผนพัฒนาอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเพาะพันธุ์สัตว์น้ำและเสนอขอเอกสารสิทธิโฉนดรวมได้สำเร็จ หมู่บ้านพุทธ มุสลิม มอแกน คนไทยพลัดถิ่น พังงา ระนอง ใช้เทคโนโลยีดาวเทียม และคนแก่ สุสาน การประมงยืนยันการบุกเบิก อยู่มาก่อนนายทุนธุรกิจท่องเที่ยว เพื่อให้ชุมชนดำรงอยู่ต่อไป ปัญหาของพวกเขาทั้งหมดยังไม่จบสิ้นเสียทีเดียว ยังจะต้องต่อสู้ต่อไปแต่ในกระบวนการแก้ปัญหาที่ได้สร้างความเข้าใจ ความสำนึกต่อระบอบการปกครอง กระทั่งได้เข้าร่วมตรวจสอบระบอบทักษิณทั้งส่วนกลางและในพื้นที่ ซึ่งถือเป็นการยกระดับทางการเมืองของเขาเอง จากกระบวนการต่อสู้แก้ไขปัญหามิเกี่ยวข้องกับพรรคการเมืองใหญ่ในพื้นที่ หรือกรณีของยายไฮ ทนุชชาราซึ่งเรียกที่นาที่ถูกยึดไปเป็นอ่างน้ำสาธารณะถึง ๒๗ ปี แต่ในกระบวนการที่สรุปบทเรียนใหม่ยายไฮได้ที่นาคืนมาใน ๒๗ วัน ทุกกรณีที่กำลังมานอกจากยึดยุทธวิธีที่นำไปสู่ยุทธศาสตร์การเติบโตของภาคประชาชนคนเล็ก ๆ ทั้งทางความคิด ความเข้าใจและแก้ปัญหาได้แล้ว ได้แสดงให้เห็น

ความสอดคล้องประสานการทำงานระหว่างคณะกรรมการสิทธิฯ ส.ว. (บางกลุ่ม) นักพัฒนาสังคม (ในหลากหลายสถานะ) อนุกรรมการแก้ไขปัญหาที่ดิน สื่อมวลชน และชุมชนเจ้าภาพหลัก

ในการไม่รอวันพรุ่งนี้ จึงมีใช้การกระทำที่จะสำเร็จได้โดยง่าย นอกจากผู้ไม่รอจะมีความมั่นใจในสิทธิของตัวเองแล้ว ยังจะต้องพิสูจน์ให้สังคมเข้าใจได้ด้วย อีกทั้งต้องมีศิลปะทั้งหนักเบาแต่มีเหตุผล มีน้ำหนักร มีหลักมีฐานเป็นวิทยาศาสตร์ ที่สำคัญต้องมีเป้าหมายเพื่อที่จะให้เกิดผลต่อเพื่อนมนุษย์ชาติอื่น ๆ ด้วย การไม่รอยังหมายถึงการที่ชุมชนต้องมีการพัฒนาสร้างสรรค์สิ่งดีงาม วัฒนธรรมชุมชน สิ่งแวดล้อม พัฒนาเด็ก เยาวชน ฯลฯ สร้างการพัฒนาทางเลือกใหม่โดยชาวบ้านเองในวันนี้ เพื่อพิสูจน์ให้เห็นถึงความต้องการที่จะอยู่ที่นั่นชั่วชีวิต ชั่วลูกชั่วหลานอย่างแท้จริง ให้เห็นวิถีสันติของชุมชนและการใช้คุณค่าของที่ดินให้เกิดผลผลิตอย่างเต็มที่ทั้งปัจเจกและส่วนรวม การเรียนรู้การสร้างกระบวนการที่ใช้กลไกทั้งภาครัฐ ภาคประชาชน อย่างเหมาะสมเข้ากับสถานการณ์ เวลา เพื่อสร้างประชาธิปไตยที่กินได้ ขณะเดียวกัน เราก็ต้องสร้างแนวทางประชาธิปไตยในอุดมคติตามจินตนาการได้ด้วย มันอาจจะยาวนานกว่าจะมาถึงชีวิตเล็ก ๆ ตามชุมชนคนจน แต่สักวันก็จะมาถึงแน่นอนถ้าเราเริ่มปฏิบัติการเพื่อสิทธิทันทีตั้งแต่วันนี้ แล้วทุกคนจะยินดีอย่างยิ่งกับสิทธิที่เสาะหาไขว่คว้ามาด้วยตัวเจ้าของเอง และอย่าลืมนุ่งแขนซ้อตันซ้อข้าง ๆ ท่านเดินไปด้วยกันนะครับ

“บ้าน” ในความหมาย ของใคร?

ในความหมายของคำว่า “บ้าน” ของคนแต่ละฐานะนั้นมีความแตกต่างกันไปตามวิถีชีวิตที่แต่ละคนดำรงอยู่เสมอ

บ้านสำหรับคนมีฐานะดีอาจมีความหมายแคบ ๆ คือเป็นเพียงที่อยู่อาศัยและประกอบกิจกรรมของคนในครอบครัว แต่บ้านของคนจน ๆ มักมีความหมายกว้างกว่านั้น เพราะบ้านนอกจากเป็นที่อยู่อาศัยแล้ว ยังเป็นสารพัดประโยชน์ บ้านคือโรงครัวสำหรับทำอาหารไปขาย บ้านคือคอกวัว บ้านคือโรงเก็บขวิดและของเก่า บ้านคือที่จอดเรือ ฯลฯ

บ้านไม่ใช่แค่สิ่งปลูกสร้างโดด ๆ แต่เป็นการรวมเอาแหล่งทำกิน และประเพณีวัฒนธรรมไว้ด้วยกัน ซึ่งทุกอย่างเชื่อมโยงกันหมด เพราะฉะนั้นหากถูกแยกส่วน จะขาดความสมดุลทันที

แต่เมื่อนำปัจจัยสี่สิ่งนี้มาเขียนเป็นนโยบาย รัฐบาลกลับตีความหมายไว้ในมุมแคบเสมอ ดังนั้นแทนที่จะแก้ปัญหาได้ประสบความสำเร็จ กลับกลายเป็นการพบปัญหาใหม่ ๆ อยู่เรื่อย ๆ จึงถือได้ว่าเป็นความ “หยาบ” ของผู้ที่กำหนดนโยบาย

กรณีของโครงการบ้าน “เอื้ออาทร” และ “บ้านมั่นคง” คือตัวอย่างที่ชัดเจน แม้ทั้งสองโครงการเป็นนโยบายสร้างบ้านให้คนมีรายได้น้อยเหมือนกัน แต่กลับมีความแตกต่างกันลิบล้อ เพราะบ้านเอื้ออาทรคำนึงถึงตัวบ้านเป็นหลัก แต่บ้านมั่นคงยึดเอาคนเป็นตัวตั้ง

มีตัวอย่างที่ได้พบ หลายคนที่ได้รับบ้านเอื้ออาทรไม่สามารถอยู่ได้ เพราะนอกจากถูกตัดขาดจากแหล่งทำกินเดิมแล้ว ยังเป็นการแยกอาชีพและวิถีชีวิตที่ถูกเขย่าจนลงตัวระดับหนึ่งออกจากกัน ซึ่งในที่สุดเมื่อปรับตัวใหม่ไม่ได้ก็ต้องกลับมาอาศัยอยู่ในสภาพที่คุ้นเคย

ในการเกิดภัยพิบัติใหญ่ ๆ ไม่ว่าจะเป็นสึนามิในจังหวัดแถบทะเลอันดามัน หรือเหตุอุกกาบาตและโคลนถล่มที่จังหวัดภาคเหนือ สิ่งปลูกสร้างใหม่ที่รัฐบาลเรียกว่าบ้านถูกนำมาทดแทนความเสียหายให้ผู้อยู่อาศัย แต่ความไม่เข้าใจหรือพยายามไม่เข้าใจ จึงได้สร้างปัญหาใหม่ให้กับชาวบ้าน แทนที่จะเป็นการบรรเทาทุกข์ กลับกลายเป็นการสร้างทุกข์ใหม่ขึ้นมา

“เราจะอยู่ได้อย่างไร บ้านเอื้ออาทรที่เราจับสลากได้เป็นแฟลตซึ่งอยู่ไกลถึงชานเมือง ผมเคยเก็บของเก่าขายอยู่แถวยานาวา ผมไปอยู่ที่นั่นก็ไม่รู้จะทำมาหากินอะไร ส่วนแม่ผมเคยขายข้าวแกงอยู่ พอย้ายไปก็ไม่รู้ไปขายที่ไหน ปกติแกต้องตื่นทำกับข้าวตั้งแต่ตีสี่ตีห้า พอไปอยู่แฟลตจะต่อน้ำพริกก็ไม่ได้ เสียงมันดังเดี๋ยวห้องข้าง ๆ เขาตำเอา” สมยศ ซึ่งเคยอาศัยอยู่ในสลัมแห่งหนึ่งย่านยานาวา กรุงเทพฯ เล่าถึงสภาพความเป็นจริงที่ประสบ

สมยศและครอบครัวเป็นคนต่างจังหวัด แต่อพยพเข้ามาทำกินในเมืองหลวง แต่ที่ดินที่เขาอยู่เป็นของเอกชน และเมื่อมีการตัดถนนผ่าน

ทำให้เขาถูกไล่ออก แรกทีเดียวไม่มีการจ่ายค่าชดเชยหรือค่ารื้อถอนใด ๆ ให้ แต่เมื่อเป็นข่าวออกไป ทำให้เขาได้เงินค่าชดเชยก้อนหนึ่ง ขณะที่กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ได้ให้สิทธิผ่อนซื้อบ้านเอื้ออาทรย่านรังสิต

บ้านเอื้ออาทรหลังใหม่กับบ้านหลังเก่าในสลัมของสมัยศึจึงมีความหมายต่างกัน

เช่นเดียวกัน ในการเกิดภัยพิบัติใหญ่ ๆ ไม่ว่าจะเป็นสึนามิในจังหวัดแถบทะเลอันดามัน หรือเหตุอุทกภัยและโคลนถล่มที่จังหวัดภาคเหนือ สิ่งปลูกสร้างใหม่ที่รัฐบาลเรียกว่าบ้านถูกนำมาทดแทนความเสียหายให้ผู้ประสบภัย แต่ความไม่เข้าใจหรือพยายามไม่เข้าใจ จึงได้สร้างปัญหาใหม่ให้กับชาวบ้าน แทนที่จะเป็นการบรรเทาทุกข์ กลับกลายเป็นการสร้างทุกข์ใหม่ขึ้นมา

ที่บ้านหัวแหลมบนเกาะลันตา หลังถูกคลื่นยักษ์ถล่ม รัฐบาลพยายามชักจูงให้ชาวประมงย้ายออกจากริมทะเลโดยอ้างเรื่องความปลอดภัย ซึ่งรัฐบาลได้สร้างบ้านให้ฟรีอยู่ในที่สูงห่างจากทะเล แม้ชาวบ้านพยายามบอกว่าบ้านของพวกเขาต้องอยู่ใกล้ที่ผูกเรือ เพราะต้องคอยดูแลยามน้ำขึ้น น้ำลงและวิดน้ำออกจากเรือ แต่รัฐบาลก็พยายามดึงดัน เพราะต้องการจัดระเบียบริมทะเลให้ดูงดงาม เพื่อดึงเม็ดเงินจากการท่องเที่ยว

แต่รัฐบาลกลับไม่เคยเห็นความงดงามของวิถีชีวิตของชาวประมง

เช่นเดียวกับวิถีชีวิตของชาวมอแกนที่หากินผูกติดอยู่กับทะเลในชุมชนต่าง ๆ ย่านอันดามัน รัฐบาลอาศัยช่วงจังหวะที่คนเหล่านี้กำลังอ่อนแอ รุกไล่พวกเขาออกจากพื้นที่ บางชุมชนแม้รัฐบาลไม่ใช่เป็นผู้ไล่เอง แต่ก็เพิกเฉยและปล่อยให้นายทุนทรงอิทธิพลออกเอกสารสิทธิโดยมิชอบ

บ้านสำหรับคนทะเล ไม่ใช่บ้านสองชั้นและมีเสาสูงชะลูดคอยรับลมเหมือนที่รัฐบาลสร้างให้ แน่แน่นอนว่าเมื่อถูกถามว่าต้องการบ้านใหม่หรือไม่

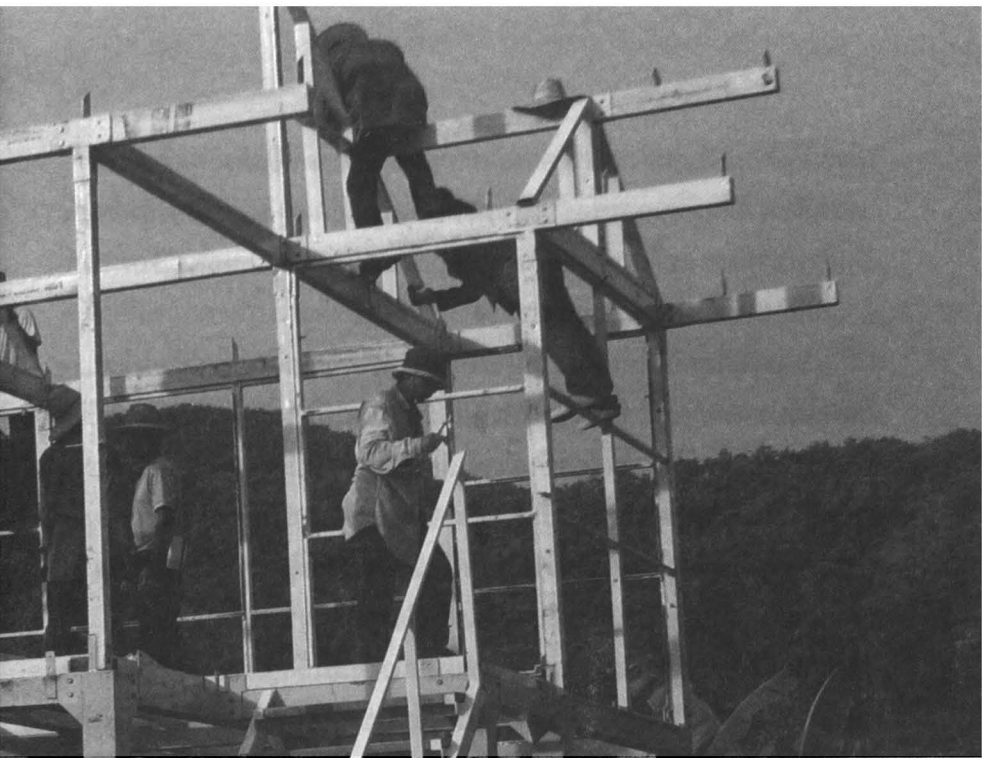
คำตอบของคนที่กำลังเดือดร้อนย่อมบอกว่าต้องการ

“เห็นคนที่เขาไปอยู่บอกว่า ตอนลมพัดแรง ๆ มันโคลงเคลงยังงิพิกล เราเลยไม่เอา เพราะมันอยู่ไกลด้วย” ชาวบ้านเชื้อสายอุรักละไวยตระกูล “ทะเลเล็ก” บนเกาะลันตา ซึ่งประสภภัยสึนามิให้คำตอบสำหรับบ้านหลังใหม่ที่เป็นความช่วยเหลือจากภาครัฐ พวกเขาอยู่ที่นี้มานานกว่า ๕๐ ปี พอถูกคนภายนอกรุกเข้าไปตั้งบ้านเรือนก็ถอยไปเรื่อย ๆ

“พวกเราไม่ชอบอยู่ร่วมกับคนอื่น จนเดี๋ยวนี้ถอยไปเกือบตกทะเลอยู่แล้ว เราเลยไม่มีที่ไปอีกแล้ว” เดี่ยวนี้ชาวอุรักละไวยเป็นเพียงหย่อมบ้านเล็ก ๆ อยู่มุมหนึ่งของเกาะลันตา

บ้านของชาวทะเลและบ้านถาวรหลังใหม่ที่รัฐบาลสร้างให้จึงมีความหมายไม่เหมือนกัน

ชาวบ้านที่ประสภภัยสึนามิยังมีทางเลือกมากกว่าชาวบ้านที่ประสบ

อุทกภัยและน้ำท่วมแฉะอุดรติดต่อกันและแพร่ เพราะเหตุการณ์คลื่นยักษ์ถล่มได้เผยแพร่ไปทั่วโลก ทำให้ความช่วยเหลือจากต่างประเทศหลั่งไหลผ่านกลุ่มเอ็นจีโอเข้ามาจำนวนมาก ดังนั้นจึงมีเครือข่ายต่าง ๆ ลงไปทำงานในพื้นที่กันอย่างคึกคักตั้งแต่วันแรก ๆ ซึ่งเมื่อชาวบ้านเริ่มประคองตัวได้ก็สามารถไต่รตรองถึงความต้องการที่แท้จริง

แต่สำหรับชาวบ้านที่ประสบภัยน้ำท่วมและโคลนถล่มในจังหวัดภาคเหนือ เมื่อคืนวันที่ ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๔๙ กลับยังน่าหวงใยเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งตัวเลขของทางการระบุว่ามียานเรือนเสียหายทั้งสิ้น ๖๙๗ หลัง และเสียหายบางส่วนอีกเกือบ ๓,๐๐๐ หลัง แต่ความช่วยเหลือกลับกระจุกตัวอยู่ที่ภาครัฐ ที่สำคัญคือการที่รัฐบาลให้สัมปทานผูกขาดความช่วยเหลือสร้างบ้านแก่มูลนิธิไทยคมของคนในตระกูลชินวัตร

ที่ผ่านมาสถานการณ์การเผชิญหน้าในบ้านเมือง เรื่องหนึ่งที่ถูก

วิพากษ์วิจารณ์กันอย่างหนักคือกรณีการขายหุ้นของคนในตระกูลชินวัตร แต่ไม่เสียภาษีเหมือนการซื้อขายสินทรัพย์ในกรณีอื่น ๆ จนถูกมองว่าเป็นการเอาัดเอาเปรียบคนทั้งประเทศ ถึงขนาดเคยมีคนแนะนำให้ผู้รับทรัพย์เอาเงินก้อนใหญ่ที่ควรเสียภาษีมาริจาคให้คืนสู่สังคม

มาครั้งนี้มูลนิธิไทยคมแจ้งความจำนงสร้างบ้านหลังละกว่า ๑ แสนบาทให้ผู้ประสบภัยพิบัติ ซึ่งก็เป็นเรื่องที่น่ายินดี แต่ในความหวังดีนี้ยังอดน่าเป็นห่วงไม่ได้ เพราะการเยียวยาความเสียหายครั้งนี้ มีเพียงเอ็นจีโอไม่กี่องค์กร และเครือข่ายของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) เท่านั้นที่เข้าไปถึงพื้นที่และให้การช่วยเหลือชาวบ้านอย่างมีข้อจำกัด เนื่องจากปัจจัยสำคัญคือเรื่องทุนนั้นไม่ได้รับเงินบริจาคเหมือนเหตุการณ์สึนามิ

แต่ที่ร้ายไปกว่านั้นคือทางเลือกของชาวบ้านที่บ้านเรือนพังต้องถูกบังคับให้แคบลง เนื่องจากรัฐบาลได้ให้หน่วยงานต่าง ๆ อย่างน้อย ๒ แห่งคือ กระทรวงแรงงาน และกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ สนับสนุนงบประมาณอีกจำนวนหนึ่งให้กับชาวบ้านที่รับความช่วยเหลือจากมูลนิธิไทยคม ทำให้ยอดงบสร้างบ้านมีสูงถึงประมาณ ๑.๕ แสนบาทต่อหลัง

ขณะที่องค์กรของภาครัฐอย่าง พอช. กลับถูกตีกรอบความช่วยเหลือจากผู้บริหารราชการไว้อย่างจำกัด ซึ่งเบ็ดเสร็จแล้วมียอดเงินที่ใช้สร้างบ้านไม่เกินหลังละ ๘ หมื่นบาท ส่วนองค์กรเครือข่ายภาคประชาชนอื่น ๆ ก็ไม่มีพลังพอที่จะเข้าไปโอบอุ้มชาวบ้าน

แน่นอนว่าเม็ดเงิน ๑.๕ แสนบาทย่อมโดนใจและเป็นทางเลือกที่น่าสนใจมากกว่า ๘ หมื่นบาท

การให้ความช่วยเหลือและเยียวยาผู้ประสบภัยสึนามิและผู้ประสบอุทกภัยน้ำท่วมและโคลนถล่มมีความเหมือนและความต่างกันอย่างไรพอสมควร

ที่ต่างกันคือบ้านที่พังในเหตุการณ์อุทกภัยและโคลนถล่ม ส่วนใหญ่เกิดขึ้นเพียงไม่กี่หลัง แต่ชุมชนส่วนใหญ่ที่เป็นเครือญาติกันยังคงอยู่และสามารถโอบอุ้มกันได้ ไม่ว่าจะเป็นที่บ้านน้ำลี บ้านน้ำต๊ะ ขณะที่สีนามีถูกถล่มเสียหายคาบทั้งหมู่บ้าน จนชาวบ้านช่วยเหลือตัวเองไม่ได้

แต่ที่เหมือนคือการสร้างบ้านใหม่ให้ชาวบ้านนั้น ภาครัฐมุ่งไปยังที่ดินที่มีเอกสารสิทธิ์ พร้อมกับรณรงค์เกมบังคับให้ชาวบ้านย้ายออกจากพื้นที่ที่เชื่อว่าเสี่ยงต่อการเกิดภัยพิบัติซ้ำอีก ดังนั้นที่ดินผืนใหม่ที่ใช้สร้างบ้านจึงมักอยู่นอกพื้นที่เดิมของชุมชน ซึ่งในหลายชุมชนกรณีสีนามิ ชาวบ้านไม่ยอมย้ายจากบ้านเดิมที่อยู่ริมทะเล จึงเกิดปัญหาฟ้องร้องอิดงายอยู่กับนายทุน และแทบไม่ได้รับความช่วยเหลือใด ๆ จากรัฐ

ในส่วนของผู้ประสบอุทกภัยใหญ่ครั้งนี้ รัฐบาลก็ยังคงใช้รูปแบบและวิธีการเดียวกัน คือหาที่ดินปลูกบ้านถาวรหลังใหม่โดยผ่านมูลนิธิไทยคม ซึ่งอยู่ห่างไกลออกไปจากชุมชนเดิมของผู้เสียหาย เช่น ที่ดินในนิคมสร้างตนเองลำน้ำน่าน ทำให้ชาวบ้านต้องโยกย้ายถิ่น ที่สำคัญคือชาวบ้านมีทางเลือกน้อยมาก ซึ่งในกรณีของสีนามิ นั้น ยังมีเครือข่ายภาคประชาชนและพอช. สนับสนุนให้สร้างบ้านในที่ดินเดิม แม้ไม่มีเอกสารสิทธิ์ แต่ก็อยู่ในช่วงพิสูจน์สิทธิ์ซึ่งเป็นเรื่องของกระบวนการยุติธรรม

“ลุงคงไม่ย้ายไปเอาบ้านนิคมดาวน้ที่เขาสร้างให้หรอก เพราะมันไกลเหลือเกิน แต่ว่าจะขยับจากที่เดิมให้ไปอยู่ที่สูงขึ้น” ลุงเขียว แห่งบ้านกิวเคียน อ.ท่าปลา จ.อุตรดิตถ์ บอกอย่างเข็ดขยาดกับคำชักชวนของทางการภายหลังจากบ้านของแกประสบคราวเคราะห์ น้ำและโคลนท่วมทะลักพัดเอาข้าวของบนเรือนไปเกลี้ยง แต่ยังโชคดีกว่าบ้านหลังข้าง ๆ ที่หายไปทั้งหมด

ลุงเขียวและชาวกิวเคียนเคยมีบทเรียนอันเลวร้ายจากการถูกทางการบังคับให้อพยพเมื่อครั้งสร้างเขื่อนสิริกิติ์ ซึ่งรัฐบาลขณะนั้นรับปากชาวบ้าน

ได้เตรียมที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกินไว้ให้ แต่พอชาวบ้านย้ายออกมา ที่ดินที่
รัฐบอกว่าเตรียมไว้ให้กลับมีเจ้าของหมดแล้ว ในที่สุดพวกแกเลยเข้ามาแผ้ว
ถางเอาใหม่ทันที ดังนั้นไม่ว่าจะเกิดอะไรขึ้น แกก็ไม่คิดที่จะย้ายออกจากที่
เคยไปไหนอีก

เพราะฉะนั้นบ้านใหม่ที่รัฐบาลและมูลนิธิไทยคมจัดให้ นั้น จึงไม่แน่ใจ
ว่าเป็นบ้านในความหมายเดียวกับบ้านที่ชาวบ้านเคยอยู่หรือไม่ เพราะต้อง
แยกจากชุมชนเครือญาติและที่ดินทำกิน

จริง ๆ แล้วหากรัฐบาลยึดมั่นในคติโบราณ “ปลูกเรือนตามใจผู้อยู่
ผูกคู่ตามใจผู้นอน” นโยบายช่วยเหลือคนที่มีรายได้น้อยหรือผู้ที่ประสบภัย
พิบัติจะไม่ยุ่งเหยิงเหมือนลิงแกแหว่งทุกวันนี้

ที่สำคัญคือการเกิดภัยพิบัติใหญ่ ๆ ในอนาคตยังต้องมีขั้นอีกแน่ ดัง
นั้นควรถอดบทเรียนจากสึนามิและอุทกภัยโคลนถล่ม เพื่อจัดรูปแบบที่
เหมาะสมเตรียมไว้

ไม่ใช่ปล่อยให้ขุลมุนและทำงานกันเป็นไฟไหม้ฟางทุกครั้งที่เกิด
เหตุการณ์

....ในความมืดยังมีความสว่าง
ในความสว่างยังมีความมืด
ขออย่าปล่อยให้ความเกลียดชัง
มาบงแสงแห่งความรัก....

ม.ร.ว. อคิน จพีพัฒน์

มอร์แกนบ้านทุ่งหว้า พู่จุดประกาย “สร้างบ้านเอง ในที่ดินเดิม”

วันที่ ๒๑ ธันวาคมที่ผ่านมา จะเป็นอีกวันหนึ่งที่ชาวบ้านทุ่งหว้าทั้ง ๗๐ ครอบครัวต้องจดจำ เพราะเป็นวันที่พวกเขาได้ร่วมกันเปิดชุมชนอย่างเป็นทางการ หลังสิ้นนามิได้ทำลายบ้านหลังเดิมไปเมื่อหนึ่งปีที่ผ่านมา

บ้านทุ่งหว้าตั้งอยู่หมู่ที่ ๕ ต. คีตก อ. ตะกั่วป่า จ. พังงา ชาวบ้านเกือบทั้งหมดเป็นชาวมอร์แกนหรือไทยใหม่ (๖๔ ครอบครัว จาก ๗๐ ครอบครัว) ได้อาศัยอยู่บริเวณนี้มานานับร้อยปี ภาย “สิ้นนามิ” เมื่อวันที่ ๒๖ ธันวาคม ๒๕๔๗ ทำให้บ้านเรือนทั้งหมดพังเสียหาย มีผู้เสียชีวิตและสูญหาย ๔๒ คน เรือเสียหาย ๑๘ ลำ ทรัพย์สิน เงินทอง ข้าวของ เครื่องใช้เสียหายทั้งหมด ชาวบ้านทั้งหมดคงเหลือเพียงเสื้อผ้าติดกายเท่านั้น

หลังสิ้นนามิชาวบ้านต้องอพยพไปอาศัยอยู่ ณ บ้านพักชั่วคราวบ้านทุ่งขม้น ต. คีตก ซึ่ง ณ ศูนย์พักชั่วคราวแห่งนี้ ทำให้ชาวมอร์แกน (ซึ่งไม่เคยมีตัวตนในสายตาของสังคมทั่วไป) ได้แสดงออกซึ่งศักยภาพของตนเองหลายประการ มีการจัดระบบดูแลศูนย์กันเอง โดยการแบ่งกลุ่มกันรับผิดชอบออกเป็นแผนกต่าง ๆ เช่น งานบริจาค การตั้งกลุ่มออมทรัพย์ งานฝึก

อาชีพ เป็นต้น

อย่างไรก็ดี สิ่งที่ชาวมอร์แกนบ้านทุ่งหว้าตระหนักอยู่ทุกลมหายใจเข้าออกก็คือ การกลับไปอยู่ในที่ดินเดิม ถึงแม้ว่าที่เดิมพวกเขาจะไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินตามกฎหมายก็ตาม เนื่องจากมอร์แกนไม่มีความเข้าใจในเรื่องตัวบทกฎหมายเหล่านี้ แต่ข้อเท็จจริงซึ่งพิสูจน์ได้จากหลักฐานต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นสถานที่ฝังศพ ต้นไม้ ผู้เฒ่า ผู้แก่ บ่งบอกได้ชัดเจนว่า พวกเขาได้อาศัยอยู่บริเวณที่ดิน ๒๖ ไร่นี้มานับร้อยปี ถึงแม้ว่าปัจจุบันที่ดินพื้นที่จะอยู่ไปความดูแลของ อบต. คีตกักก็ก็ตาม

นางลอย คมขำ แม่เฒ่าวัยคึกคักบ้านทุ่งหว้าบอกว่า “ฉันขออยู่ที่นี้ อย่างเดียว เพราะอยู่มานานแล้ว ก่อนที่รัฐจะเข้ามาเสียอีก จึงขอให้รัฐรับรองด้วย ขอเพียงอย่างเดียว อย่างอื่นไม่เอาอะไรอีกแล้ว”

ในเวลาเดียวกัน การช่วยเหลือผู้ประสบภัยโดยรัฐและหน่วยงานต่าง ๆ ได้เข้ามาสร้างบ้านให้กับชาวบ้านในที่ดินแห่งใหม่ เป็นข่าวเป็นคราวให้ได้ยินกันทุกวี่ทุกวัน ประกอบกับมีข่าวว่าทาง อบต. คีตกัก จะนำที่ดินที่ชาวทุ่งหว้าอาศัยอยู่เดิมไปสร้างโรงพยาบาล โดยจะหาที่แห่งใหม่ให้ชาวบ้านได้อยู่อาศัย

๒๐ มกราคม ๒๕๔๘ ในภาวะกระแสที่สับสนเช่นนี้ ชาวบ้านทุ่งหว้าก็สวนกระแสโดยการเข้าพื้นที่ เพื่อทำการสร้างบ้านอยู่ในที่ดินเดิม ซึ่งในขณะที่ปัญหาเรื่องที่ดินยังไม่เป็นที่ยุติ กล่าวคือ ทางกรมต้องการนำที่ดินไปใช้ประโยชน์ แต่ชาวบ้านต้องการกลับไปอยู่ในที่ดินเดิมนั้น ทางศูนย์อำนวยการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจน หรือ ศตจ. ชาติ ก็ได้แต่งตั้งคณะอนุกรรมการแก้ไขปัญหาที่ดิน กรณีสีนามิขึ้น โดยมี พล.อ. สุรินทร์ พิกุลทอง เป็นประธาน ซึ่งกรณีของทุ่งหว้านั้น หลักฐานยืนยันชัดเจนว่า ชาวบ้านได้อยู่อาศัยมาก่อน จึงเกิดการเจรจาจนเป็นที่ตกลงว่า จะให้ชาวบ้านอยู่อาศัยในพื้นที่ ๑๖ ไร่ อีก ๑๐ ไร่ ทางกรมก็นำไปใช้เป็นสาธารณประโยชน์

จากนั้นชาวบ้านก็ร่วมกันออกแบบบ้านด้วยตัวเขาเอง โดยการสนับสนุนจากสถาปนิกชุมชน เพื่อให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวไทยใหม่ที่ส่วนใหญ่เป็นชาวประมง โดยเป็นบ้านใต้ถุนสูง เพื่อประโยชน์ให้สอยร่วมกัน เป็นทั้งที่พักผ่อน ที่ประกอบอาชีพเสริม และที่มาดวน (ถักอวน) โดยตั้งแต่ต้นเดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๔๘ ชาวบ้านก็ร่วมกันสร้างบ้าน โดยการสนับสนุนงบประมาณจากองค์การการกุศลไม่น้อยกว่า ๒๐ หน่วยงาน

ชาวบ้านบอกว่า ที่ดิน ๑๖ ไร่ที่ได้รับมา นอกจากจะใช้สร้างบ้านทั้ง ๗๐ หลังแล้ว ทุกคนเห็นร่วมกันว่า จะมีศาลาเอนกประสงค์ เพื่อให้ทำประโยชน์ร่วมกัน จะกันพื้นที่ส่วนหนึ่งเป็นตลาดนัดกลางบ้าน เพื่อขายอาหารทะเลสด ๆ ที่จับได้จากทะเล และจะกันพื้นที่ส่วนหนึ่งสร้างเป็นศูนย์วัฒนธรรมมอร์แกน เพื่อให้ลูกหลานได้เรียนรู้ความเป็นมาของพวกเขาเอง ท่ามกลางความเจริญทางการท่องเที่ยวที่รุกคืบมาถึงหัวกะโหลกบ้าน

วันนี้ชาวมอร์แกนบ้านทุ่งหว้ามีย่านใหม่ที่พวกเขาออกแบบเองบนที่ดินที่เขาเคยอยู่มาแต่เดิม เพียงเดินออกไปหลังบ้านชั่วอึดใจก็สามารถลงเรือที่ผูกเอาไว้เพื่อออกทะเลหาปลา ซึ่งการสร้างบ้านและที่อยู่อาศัยเช่นนี้มีเพียงเกิดขึ้นที่บ้านทุ่งหว้าเท่านั้น แต่มิติที่บ้านทุ่งหว้ายังจุดประกายให้เกิดขึ้นในอีกหลาย ๆ ชุมชน ไม่ว่าจะเป็นบ้านทับตะวัน, บ้านปากเตريم, ท่าฉัตรไชย, บ้านโนไร่ และบางส่วนของบ้านน้ำเค็ม

แนวทางเช่นนี้ได้กลายเป็นแนวทางสำคัญ และแนวทางที่ถูกต้องอย่างยิ่งของการฟื้นฟูชุมชนหลังภัยสึนามิ

เพราะแม้สึนามิผ่านไปแล้วหนึ่งปี แต่มีชุมชนอีกจำนวนมากยังไม่มีบ้านถาวรเป็นของตนเอง ซ้ำร้ายไปกว่านั้น หลาย ๆ ชุมชนยังได้รับผลพวงจากสึนามิ เกิดกรณีพิพาทกับเจ้าของที่ดินและผู้ที่ยังอ้างว่าเป็นเจ้าของที่ดิน

มายาคติ ว่าด้วยการ ปฏิรูปการเมือง ครั้งที่ ๒

ท่ามกลางการชุมนุมเพื่อขับไล่ทักษิณ ข้อเรียกร้องเพื่อให้มีการปฏิรูปการเมืองครั้งที่ ๒ ก็ปรากฏขึ้นนับตั้งแต่ปลายปี ๒๕๔๘ ทั้งนี้เนื่องมาจากความคิดที่ว่า การขับไล่ทักษิณและรัฐบาลพรรคไทยรักไทย ไม่อาจแก้ไขวิกฤติทางการเมือง/เศรษฐกิจของประเทศระยะยาวได้ การปฏิรูปการเมืองหลังเลือกตั้ง ๒ เมษายน ๒๕๔๙ ได้กลายเป็นข้อสัญญาของพรรคไทยรักไทย เพื่อสร้างความชอบธรรมและลดกระแสต่อต้านการยุบสภาเมื่อวันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๙ แต่จนถึงปัจจุบันก็ยังคงเป็นเรื่องสับสนอยู่มาก ใครจะเป็นคนปฏิรูป จะปฏิรูปอะไร อย่างไร

สูตร ‘สถาปนาปฏิรูปการเมือง’

พรรคไทยรักไทย (โดยนาย โภคิน พลกุล) เสนอแนวทางปฏิรูปโดยแก้ไขบทบัญญัติรัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๔๐ มาตรา ๓๑๓ (ซึ่งกำหนดให้การแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญกระทำได้โดยกระบวนการทางรัฐสภาผ่านทางคณะรัฐมนตรี/ ส.ส./ ส.ว. เท่านั้น) เพื่อให้ทุกภาคส่วนของสังคมมีส่วนร่วม

ในรูป 'สภาปฏิรูปการเมือง' ที่มีสมาชิกจำนวน ๑๒๐ คน อันประกอบด้วย

๑) ตัวแทนองค์กร กลุ่มอาชีพ ในทุกจังหวัด จำนวน ๙๐ คน

๒) ตัวแทนพรรคการเมือง จำนวน ๑๐ คน

๓) ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๒๐ คน (สสร. รวม ๕ คน, ผู้ดำรงตำแหน่ง/ เคยดำรงตำแหน่งผู้พิพากษาศาลฎีกา ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ ศาลปกครองสูงสุด รวม ๕ คน , ผู้ดำรงตำแหน่ง/ เคยดำรงตำแหน่ง กกต. ปปช. ผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภา กรรมการสิทธิมนุษยชน กรรมการตรวจเงินแผ่นดิน รวม ๕ คน และผู้เชี่ยวชาญด้านรัฐศาสตร์ กฎหมายมหาชน รัฐประศาสนศาสตร์ สังคมศาสตร์ รวม ๕ คน) ร่างเพิ่มเติมแก้ไขรัฐธรรมนูญ จะนำไปสู่การออกเสียงแสดงประชามติ รวมทั้งสิ้นใช้เวลาราว ๑๒ เดือน

แนวทางปฏิรูปการเมืองของพรรคไทยรักไทยเป็นเพียงการแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติรัฐธรรมนูญเท่านั้น พรรคการเมืองอื่น ๆ ก็มิได้มีแนวทางแตกต่างหรือชัดเจนมากไปกว่าไทยรักไทย ประเด็นในการแก้ไขเพิ่มเติมก็ยังคงอยู่ที่

- ลดระยะเวลาการสังกัดพรรคการเมือง/ ผู้สมัคร ส.ส. ไม่จำเป็นต้องสังกัดพรรคการเมือง

- ผู้สมัคร ส.ส. ไม่จำเป็นต้องมีวุฒิปริญญาตรี

- ลดจำนวน ส.ส. ในการยื่นญัตติไม่ไว้วางใจนายกรัฐมนตรีลง

- ลดเปอร์เซ็นต์ปาร์ตี้ลิสต์ลง

- ลดจำนวน ส.ส. ที่ยื่นถอดถอนรัฐมนตรีออกจากตำแหน่ง

- ลดระยะเวลาดำรงตำแหน่งของ ส.ว. ลง/ ส.ว. ที่หมดวาระสามารถลงสมัครรับเลือกตั้งใหม่ได้โดยไม่ต้องเว้นวรรค ฯลฯ

นั่นหมายความว่า การปฏิรูปการเมืองก็คือการแก้รัฐธรรมนูญ เพื่อนักการเมืองและพรรคการเมือง

การปฏิรูปการเมืองหมายถึงอะไรกันแน่

“การปฏิรูป” ตามความหมายคือการ.. “ปรับปรุงให้สมควร..” (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๔๓) การเมืองที่เป็นอยู่ขณะนี้มิใช่ไรที่ “ไม่สมควร” จึงต้องมีการปฏิรูปครั้งที่ ๒ ยิ่งไปกว่านั้น “การเมือง” มีความหมายเพียงแค่ว่า “รัฐธรรมนูญ” เท่านั้นหรือ

สิ่งที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตอย่างรุนแรงของประชาชนทั้งทางตรงและทางอ้อม คือการขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนและการรับรู้ข่าวสารทางราชการ

กล่าวกันว่า รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐ เป็นรัฐธรรมนูญที่ดีที่สุดเท่าที่เคยปรากฏในสังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเจตนารมณ์ในเรื่องการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพ การกระจายอำนาจ การตรวจสอบโดยองค์กรอิสระ และการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน (แม้จะยกร่างขึ้นโดยเหล่าเทคโนโลยี/ข้าราชการ/ นักวิชาการ) แต่ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาหลังจากประกาศใช้รัฐธรรมนูญ ก็มิได้มีการปฏิบัติให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ นับตั้งแต่การอุ้มฆ่า เช่น กรณีการหายตัวของนายสมชาย กรณีผู้นำประชาชนสามจังหวัดภาคใต้ กรณีตากใบ กรณีฆ่าตัดตอนผู้ค้ายาเสพติดรายย่อย การแทรกแซงสื่อ เช่น กรณีไอทีวี รวมทั้งความพยายามซื้อหุ้นในเครือมติชน การแทรกแซงองค์กรอิสระ/ รัฐสภา เช่น กรณีการสรรหา/ แต่งตั้งกรรมการ กสทช., ป.ป.ช. กรณีคุณหญิงจางวรรณ การเจรจาเอฟทีเอโดยมิได้ผ่านรัฐสภา ตลอดจนเรื่องคอร์รัปชัน ผลประโยชน์ทับซ้อน การเลี่ยงภาษี คดีชุกหุ้น ทูจริดเชิง นโยบาย ฯลฯ

สิ่งที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตอย่างรุนแรงของประชาชนทั้งทางตรงและทางอ้อมคือ การขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนและการรับรู้ข่าวสารทางราชการ เช่น กรณีการขายรัฐวิสาหกิจซึ่งเป็นสาธารณูปโภคของประชาชนโดยรวม โครงการเมกะโปรเจกต์ที่ก่อให้เกิดการเวนคืน ไล่ออกจากอสังหาริมทรัพย์และที่ดินทำกินของประชาชนทั้งในเมืองและชนบท กลุ่มคนที่ได้รับความเดือดร้อนมากที่สุดก็หนีไม่พ้นคนจน ผู้ด้อยโอกาส และกลุ่มชายขอบของสังคม บางเรื่องอาจเกิดจากช่องโหว่ของรัฐธรรมนูญซึ่งต้องปรับปรุง หลายเรื่องมีบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญ แต่ขาดกฎหมายลูก (พ.ร.บ.) รองรับ เช่น กรณี ความเป็นชุมชน สิทธิชุมชน (ตามมาตรา ๔๖ ของรัฐธรรมนูญ) แต่ความเดือดร้อนของประชาชนส่วนใหญ่เกิดจากการปฏิบัติของรัฐ/ ราชการ ทั้ง ๆ ที่มีบทบัญญัติชัดเจนในรัฐธรรมนูญ และมี พ.ร.บ. รองรับ สิทธิและการมีส่วนร่วมของประชาชนกลายเป็นเพียงข้ออ้างเพื่อลดกระแสกดดันจากองค์กรประชาชน ร่าง พ.ร.บ. ฉบับประชาชนที่องค์กรประชาชนร่วมกันยกร่าง ล่ารายชื่อจนครบห้าหมื่นชื่อเพื่อเสนอรัฐสภา (ตามมาตรา ๑๗๐ ของรัฐธรรมนูญ) เช่น ร่าง พ.ร.บ. ป่าชุมชน ร่าง พ.ร.บ. ชุมชนแออัด มิได้ถูกนำขึ้นบรรจุวาระพิจารณา ปล่อยให้ลืมนั่นไปตามกาลเวลา

การเมืองมิใช่เกมของคนจำนวนเพียงหยิบมือที่ลงสู่สนามแข่งขันเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจ/ ความมั่งคั่งร่ำรวยของตนเองและพวกพ้อง ประชาชนเป็นเพียงผู้ที่ถูกบังคับให้จ่ายเงินเข้ามม ดังนั้น การปฏิรูปการเมือง จึงมิใช่เพียงแค่เรื่องรัฐธรรมนูญ การปกครอง และการได้มาซึ่งตำแหน่ง/ อำนาจของพรรคการเมืองและนักการเมืองเท่านั้น หากแต่หัวใจของการปฏิรูปการเมืองอยู่ที่มิติทางสังคมและวัฒนธรรม เป็นเรื่องของวิถีชีวิต คุณภาพชีวิต ความสงบสุข/ ความเดือดร้อนของประชาชนโดยตรง และมิใช่เป็นเพียงการตั้งตัวแทนจากภายนอก เช่น นักวิชาการและนัก

กฎหมายที่มีชื่อเสียง ทำหน้าที่พูดแทนประชาชนผู้เดือดร้อน หากแต่เป็นหน้าที่ของประชาชนในทุกภาคส่วนในอันที่จะปกป้องสิทธิพึงมีพึงได้ของตน

ประชาชนจะมีส่วนร่วมได้แค่ไหน อย่างไร ?

หากพิจารณาตามมาตรา ๓๑๓ ของรัฐธรรมนูญ การมีส่วนร่วมของประชาชนโดยทางตรงนับว่าเป็นเรื่องยาก ประเด็นสำคัญในเรื่องดังกล่าวขึ้นอยู่กับที่เจตนา/ ความตั้งใจของรัฐบาลและรัฐสภาหรือท่าทีของนักการเมืองทั้งฝ่ายรัฐบาลและฝ่ายค้าน ไม่ว่าพรรคใดจะได้เป็นรัฐบาล พรรคใดเป็นฝ่ายค้าน ภาพอนาคตการเมืองไทยจะหันเหไปในทิศทางใด คงจะได้เห็นประจักษ์ไม่นาน หลังการเลือกตั้งในเดือนตุลาคม (ถ้ามีการเลือกตั้ง)

กระบวนการ/ ขั้นตอนการปฏิรูปการเมืองเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาที่แตกต่างกันคือ การปฏิรูปภาคการเมือง อันได้แก่ การแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติรัฐธรรมนูญในส่วนที่เกี่ยวกับนักการเมือง/ พรรคการเมือง ดังที่กล่าวแล้วข้างต้น รวมทั้งมาตรา ๓๑๓ เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมโดยตรงอย่างแท้จริง ส่วนการปฏิรูปภาคสังคมมิได้มีเนื้อหาเพียงการแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติรัฐธรรมนูญบางบทเท่านั้น แต่จะต้องประมวลปัญหาข้อขัดข้องในเรื่องสิทธิและเสรีภาพ การรับรู้ข่าวสาร การตรวจสอบการมีส่วนร่วม การกระจายอำนาจ ในแง่หลักประกันให้มีการดำเนินการโดยรัฐ/ ราชการให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของบทบัญญัติรัฐธรรมนูญ นั้นหมายถึงการปรับปรุง/ แก้ไข/ เพิ่มเติมกฎ/ ระเบียบ/ หลักปฏิบัติอื่น ๆ ด้วย ไม่เฉพาะเพียงแค่ตัวรัฐธรรมนูญ การปฏิรูปภาคสังคมไม่อาจทำได้ชั่วข้ามคืน ต้องผ่านกระบวนการ/ ขั้นตอนอันซับซ้อน ต้องการการขับเคลื่อนทางสังคมโดยกลุ่ม/ องค์กรประชาชนอย่างกว้างขวางหลากหลายและต่อเนื่อง

การปฏิรูปภาคสังคมดังกล่าว มิใช่เป็นสิ่งที่ซับซ้อนสุดเอื้อมจนปฏิบัติ

จริงไม่ได้ แท้ที่จริง กลุ่ม/ องค์กรประชาชน/ องค์กรพัฒนาเอกชนได้
ปฏิบัติการเหล่านี้มาอย่างต่อเนื่องเป็นเวลานาน เช่น การสัมมนากลุ่มย่อย
ตามประเด็นปัญหา การจัดเวทีระดมความคิดระดับชุมชน/ ย่าน/ เขต ฯลฯ
สิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องมือสำคัญในการประมวลข้อปัญหา ความคิดเห็นและ
ความต้องการอย่างแท้จริง ประเด็น/ เนื้อหาในรายละเอียดอันหลากหลาย
ก็จะถูกหยิบยก/ นำเสนอในเวทีและการสัมมนา ยิ่งไปกว่านั้น กระบวนการ
ดังกล่าวก็เป็นกิจกรรมที่ชุมชนคุ้นเคย และนั่นหมายถึงการมีส่วนร่วมโดย
ตรงของประชาชนในการปฏิรูปทางการเมืองภาคสังคม ผลสรุปจากเวทีและ
การสัมมนาก็จะถูกนำมาประมวล จัดกลุ่มประเด็น จัดหัวข้อ โดยองค์กร
ประชาชนร่วมกับนักวิชาการและผู้รู้ทางกฎหมาย

การมีส่วนร่วมโดยตรงของ “ชาวบ้าน” ในการปฏิรูปการเมืองมิได้มี
ข้อจำกัดที่ศักยภาพของ “ชาวบ้าน” แต่อยู่ที่ความตั้งใจจริงของเหล่า
นักการเมืองทั้งฝ่ายรัฐบาลและฝ่ายค้าน และเป็นเรื่องของ “ชาวบ้าน” ที่
จะต้องเฝ้าติดตาม ทวงถาม เรียกร้องเพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิดังกล่าว

สิทธิที่ไม่ต้อง ร้องขอของ “สหกรรม” ในกัมพูชา

- ๑ -

การเผาสลัม “บาสาค” ชุมชนแออัดที่ใหญ่ที่สุดกลางกรุงพนมเปญ เมื่อปลายปี ๒๕๔๔ ทำให้ประชาชน ๔,๐๐๐ กว่าครอบครัวไร้ที่อยู่อาศัย ในขณะที่อีก ๔,๐๐๐ ครอบครัว ซึ่งไม่โดนไฟไหม้ ยังคงปักหลักต่อสู้อยู่ในที่ดินเดิม บริเวณริมแม่น้ำบาสาค

เหตุการณ์ครั้งนั้น ก่อให้เกิดความตื่นตัวของชาวสลัมในกรุงพนมเปญ ในอันที่จะรวมตัวกันเพื่อพัฒนาความเป็นอยู่ของตนเองให้ดีขึ้น ย้อนอดีตไปเมื่อวันที่ ๗ มกราคม ๒๕๒๒ เป็นวันที่นายเฮงสัมรินปลดปล่อยแผ่นดินเขมรจากเงื้อมมือของเผด็จการ พอลพต ที่กดขี่ชาวเขมรมานาน ๓ ปี ๘ เดือน ๒๐ วัน และเป็นวันที่รัฐบาลเฮงสัมริน ประกาศให้ชาวเขมรเข้าจับจองที่ดิน อาคารต่าง ๆ ที่ถูกทิ้งร้างมารวม ๔ ปี เพื่อให้เป็นที่อยู่อาศัย

ภาพคาราวานผู้คนที่ถูกใช้แรงงานอยู่ในชนบทเคลื่อนตัวเข้าสู่เมืองอย่างไม่ขาดสาย บ้างก็เข้ายึดที่ว่างเปล่า เพื่อก่อร่างสร้างตัว บ้างก็เข้ายึด

ตึกร้าง ซึ่งอดีตเคยเป็นโรงแรม โรงพยาบาล สถานที่ราชการจนกลายเป็น
สลัมลอยฟ้าไม่น้อยกว่า ๒๐๐ อาคาร

บ้างก็เข้ายึดพื้นที่ริมแม่น้ำบาสาดและแม่น้ำทะเลสาบ ต่อเรือลำน้อย
หาปลาเลี้ยงชีวิต จนกลายเป็นชุมชนแออัดกระจายไปทั่วทั้งกรุงเทพมหานคร
มากกว่า ๕๐๐ ชุมชน

วันเวลาผ่านไปความเจริญเข้ามาเยือนกรุงเทพมหานคร ความจำเป็น
ต้องใช้ที่ดิน เพื่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจ และเพื่อสร้างระบบ
สาธารณูปโภครองรับการขยายตัวทางเศรษฐกิจมีมากขึ้น ยุทธการไล่ที่
สลัมจึงเกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการเผาบาสาต หรือการเผา “อกรรมกรอง”
สลัมลอยฟ้าที่ใหญ่ที่สุดในกรุงเทพมหานคร ประมาณการณ์ว่ามีสลัมที่อยู่ใน
ความเสี่ยงถูกไล่ที่ถึง ๘๐ แห่ง

ปัญหาดังกล่าวทำให้ชาวชุมชนแออัดมารวมตัวกันตั้งแต่ปี ๒๕๓๕
เพื่อแก้ปัญหาของตนเอง

เนื่องจากหน่วยงานของรัฐให้ความสำคัญกับการพัฒนาด้านอื่น ๆ
มากกว่า โดยเริ่มจากตั้งองค์กรชุมชนของตนเองขึ้นมา (สหกรรม) เช่น การ
ออมทรัพย์ร่วมกันในชุมชน มีการเชื่อมร้อยกันระหว่างชุมชน จนพัฒนาไปสู่
การก่อตั้ง “สหพันธ์คนจนในเมือง หรือ SUPF” ในปี ๒๕๓๗ โดย SUPF ได้
พัฒนากิจกรรมของชาวชุมชนจากการออมทรัพย์ไปสู่เรื่องอื่น ๆ เช่น การ
พัฒนาสิ่งแวดล้อมในชุมชน การพัฒนาที่อยู่อาศัยแก้ปัญหาการถูกไล่ที่
และอาชีพของชาวชุมชน ซึ่งแต่ละกิจกรรมจะมีการตั้งคณะกรรมการขึ้นมา
ดูแล โดยมีการเชื่อมร้อยขบวนการกว้างขวางทั่วทั้ง ๗ เขต (แขวง) ในกรุง
พนมเปญ

- ๒ -

จากการทำงานอันยาวนานร่วม ๑๐ ปี ได้ก่อเกิด “สหกรรม” ขึ้นใน

ชุมชนแออัดในลักษณะกลุ่มออมทรัพย์แล้ว จำนวน ๒๐๐ ชุมชน สมาชิก
รวม ๑๕,๐๐๐ คน

นอกจากสหพันธ์จะทำหน้าที่เป็นกลไกหลักในการพัฒนาชุมชน
แออัดในกรุงเทพมหานครแล้ว ในปี ๒๕๔๑ ยังได้มีการบันทึกความร่วมมือกับ
หน่วยงานต่าง ๆ เช่น เทศบาลกรุงเทพมหานคร มูลนิธิศูนย์ศึกษาที่อยู่อาศัย
แห่งเอเชีย (ACHR) ก่อตั้งกองทุนพัฒนาคนจนในเมืองหรือ UPDF ขึ้น เพื่อ
เป็นองค์กรที่จะให้การสนับสนุนการออมทรัพย์และสินเชื่อแก่คนจนในเมือง
โดยมีเงินทุนประเดิมจากหลายแหล่งมารวมกัน เช่น จากชุมชน เทศบาล
ACHR จากเครือข่ายสลัมนานาชาติ ซึ่งกองทุนนี้ในระยะต่อมา นายสุนเซน
ก็ตัดเงินเดือนของท่านเดือนละ ๕ ล้านเรียล (๕๐,๐๐๐ บาท) เข้าสมทบเป็น
ประจำทุกเดือน ปัจจุบัน UPDF มีเงินกองทุนทั้งสิ้น ๑๖ ล้านบาท

กิจกรรมของ UPDF นั้นจะใช้กองทุนเป็นเครื่องมือในการพัฒนา
ขบวนการคนจนในเมือง ในลักษณะของการให้เงินทุนแก่ชุมชนนำไปพัฒนา
ชุมชนของตนเองในหลายลักษณะ เช่น สนับสนุนเงินให้เปล่าไปพัฒนาสิ่ง
แวดล้อมและสาธารณูปโภคในชุมชน การให้สินเชื่อดอกเบี้ยต่ำเพื่อนำไป
พัฒนาที่อยู่อาศัย สินเชื่อประกอบอาชีพทำปลาฮ็อก (ปลาร้า) สินเชื่อซื้อ
ที่ดินในกรณีถูกไล่ที่ สินเชื่อเพื่อการกสิกรรมและเลี้ยงสัตว์

นางป้า สะเรียม แกนนำชุมชนที่เป็นตัวแทนสหพันธ์ กล่าวว่า UPDF
ได้เปิดโอกาสให้คนจนได้กู้เงินในอัตราดอกเบี้ยต่ำ ซึ่งคนจนอย่างเราไม่มี
หลักทรัพย์ค้ำประกันที่จะเข้าถึงแหล่งทุนในระบบอีกทั้ง UPDF ยังทำให้
คนจนได้เรียนรู้ระบบการจัดการกองทุนของตนเองอีกด้วย

- ๓ -

เช้าวันที่ ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๔๖ ภาพผู้คนกว่า ๖ พันคนหลังไหลมา
รวมตัวกัน ณ สถานที่ราชการแห่งหนึ่งกลางกรุงเทพมหานคร ทุกคนล้วนเป็น

สมาชิกของสหพันธ์คนจนในเมือง แยกผู้ใหญ่จากองค์กรพัฒนาต่าง ๆ ทั้งจากองค์การสหประชาชาติ ACHR UNDP ตลอดจนพี่น้องคนจนจากหลาย ๆ ประเทศ เช่น ไทย อินเดีย อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ และประเทศในแอฟริกา มาร่วมเป็นเกียรติในงาน

วันนี้พี่น้องจากสหพันธ์มายม้านับมือที่จะเสนอทิศทางการพัฒนาชุมชนแออัดในกรุงเทพมหานครต่อผู้นำประเทศของเขา

นายฮุนเซน กล่าวกับชาวบ้านในวันนั้นว่า ตนก็เป็นคนจนคนหนึ่ง จึงเป็นไปไม่ได้ที่จะไม่เข้าใจคนจนด้วยกัน แต่ในฐานะที่เป็นรัฐบาล จึงต้องแก้ปัญหาคอบคู่กันไปทั้งเมืองและชนบท โดยรัฐบาลยัดดีก็จะผลักดันให้เกิดการแก้ไขปัญหาสลับร่วมกับทุกท่านให้ได้ร้อยแห่งในหนึ่งปี

ป้ายข้อความ “พัฒนาร้อยสลัมใน ๑ ปี” ที่เขียนด้วยภาษาอังกฤษ ภาษาเขมร และหลากหลายภาษาที่พี่น้องชาวชุมชนแออัดจากทั่วโลกช่วยกันเขียนถูกนำไปติดไว้ตามรั้วและอาคารสถานที่จัดงาน

ราว ๆ ๑๐ โมงเช้า นายฮุนเซน นายกรัฐมนตรีเขมรก็เดินทางมาถึงก็ได้ชมนิทรรศการแสดงผลงานของชาวชุมชน และเดินทักทายประชาชนในงานอย่างเป็นกันเอง ก่อนเข้านั่งในปริมพิธีฟังคำบรรยายของชาวบ้าน โดยมีเนื้อหาสาระสำคัญอยู่ที่ ขบวนการชาวชุมชนแออัดจะเป็นหลักในการพัฒนาชุมชนที่อยู่อาศัยของตนเอง โดยมีเป้าหมาย ๑๐๐ สลัมภายใน ๑ ปี

นายฮุนเซนกล่าวกับชาวบ้านในวันนั้นว่า ตนก็เป็นคนจนคนหนึ่ง จึงเป็นไปไม่ได้ที่จะไม่เข้าใจคนจนด้วยกัน แต่ในฐานะที่เป็นรัฐบาล จึงต้องแก้ปัญหาคอบคู่กันไปทั้งเมืองและชนบท โดยรัฐบาลยัดดีที่จะผลักดันให้เกิด

การแก้ไขปัญหาสลัมร่วมกับทุกท่านให้ได้ร้อยแห่งในหนึ่งปี

- ๕ -

พลันที่นายสุนเซนประกาศนโยบาย “พัฒนา ๑๐๐ สลัม ในหนึ่งปี” ออกไป ขบวนการพัฒนาชุมชนแออัดในกรุงเทพมหานครมีความคึกคักเป็น อย่างยิ่ง หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องเข้ามาร่วมสนับสนุน ชาวชุมชนมิได้ โดดเดี่ยวอีกต่อไป

เพื่อให้การทำงานเป็นจริงเห็นเป็นรูปธรรม ชาวชุมชนจึงได้ร่วมกัน พัฒนาชุมชนนำร่อง ขึ้นที่ “รูเอย” เป็นแห่งแรก โดยการชวนชาวบ้านมา ขยับปรับบ้านให้เป็นระเบียบ ทาสีบ้าน สร้างท่อระบายน้ำทางเท้าและถนน ในชุมชน แล้วช่วยกันปลูกต้นไม้หน้าบ้าน เพียงเท่านั้นก็ทำให้ “รูเอย” เปลี่ยนโฉมหน้าไปชั่วพริบตา โดยใช้งบเงินเพียงไม่มากนัก “รูเอย” เปลี่ยน สถานะจากชุมชนที่เสี่ยงต่อการถูกไล่รื้อเป็นชุมชนที่มั่นคง และเป็นรูปธรรม ที่ทำให้หน่วยงานท้องถิ่นอย่างเทศบาลเกิดความเชื่อมั่นในทิศทางการ พัฒนาแบบที่ชาวบ้านเป็นหลักมากขึ้น

รูปธรรมที่ “รูเอย” ได้กลายเป็นสถานที่ศึกษาดูงานของชาวชุมชน ต่าง ๆ ทั้งในพนมเปญ และต่างประเทศ หลายชุมชนได้นำแบบอย่างของ รูเอยไปดำเนินการไม่ว่าจะเป็นชุมชนที่มีตรเพียบ สามัคคี ๑ และอีกหลาย ชุมชน

สมศักดิ์ พลภักดิ์ เจ้าหน้าที่จาก UPDF เล่าว่า นับตั้งแต่รัฐบาล ประกาศนโยบาย “๑๐๐ สลัมในหนึ่งปี” เป็นเวลาเพียง ๒ ปี พบว่า การ พัฒนาที่อยู่อาศัยชุมชนแออัดคืบหน้าไปมาก มีการอนุมัติโครงการแล้วถึง ๕๐ ชุมชน ซึ่งพอที่จะจำแนกได้เป็น ๔ ประเภทใหญ่ ๆ

ประการแรก เป็นการพัฒนาระบบสาธารณูปโภค และสิ่งแวดล้อมใน ชุมชน ตามสภาพของแต่ละชุมชน โดย UPDF สนับสนุนงบประมาณแบบ

ให้เปล่า แล้วชาวบ้านสมทบเงินหรือออกแรงทำงานกันเอง ซึ่งใช้เงินไม่มาก เฉลี่ยชุมชนละ ๒๐๐,๐๐๐ บาท เช่น การขยับบ้านเพื่อทำทางเท้าให้เป็นระเบียบ นำท่อระบายน้ำ ทาสีบ้าน ปลูกต้นไม้ เป็นต้น

“การพัฒนาแบบนี้ไม่ยุ่งยากอะไร แต่ก็มีนัยยะสำคัญที่ว่าเมื่อตรอก ซอกซอยเรียบร้อยขึ้น ก็จะเป็นแรงจูงใจให้ชาวบ้านหันไปปรับปรุงบ้านให้น่าอยู่ยิ่งขึ้น” เช่น การพัฒนาที่ชุมชนเนสาด ๑๐ ชุมชนมิตรเพียบ เป็นต้น

ประเภทถัดมาเป็นการขยับบ้าน สร้างใหม่ที่ดินเดิม เพื่อให้เกิด ความเป็นระเบียบ พร้อมกับการพัฒนาระบบสาธารณูปโภคควบคู่กันไป เช่น ที่ชุมชนสามัคคี ๑ รุเรย เป็นต้น

นางคง ดารา กรรมการชุมชนสามัคคี ๑ เล่าว่า ที่ดินบริเวณนี้อยู่ริม ทางรถไฟ ทุกคนที่นี่ต้องซื้อจากทหารเก่าผู้หนึ่ง โดยหน้ากว้าง ๑ เมตร ราคาเท่ากับทองคำหนักหนึ่งจี้ (ประมาณ ๑ สลึง) ส่วนด้านลึกก็ยาวจนติด กับที่ดินของผู้อื่น

“ตอนแรก ๆ ก็อยู่ติดทางรถไฟ น้ำท่วมทุกปี ยุงก็มาก ก็ชวนกันขยับ บ้านเพื่อพัฒนาบ้านใหม่ ชาวบ้านก็เห็นดีด้วย ลูก ๆ จะได้ปลอดภัยจาก รถไฟ ภายใน ๒ วัน พวกเราก็ย้ายบ้านห่างจากที่เดิม ประมาณ ๑๐ เมตร พร้อม ๆ กันทั้ง ๔๙ หลัง”

นางคง ดารา บอกอีกว่า ในการขยับเพื่อสร้างบ้านใหม่เราได้รับเงิน สินเชื่อจาก UPDF ประมาณหลังละ ๒ ล้านเรียล (๒๐,๐๐๐ บาท) ทุกหลังจะ สร้างบ้านเอง ยกเว้นบ้านหลังไหนไม่มีผู้ชายก็จะจ้างคนในชุมชนมาช่วย สร้าง วัสดุเดิมก็นำมาใช้สร้างบ้านด้วย เพื่อเป็นการประหยัด

“ตอนนี้บ้านทุกหลังสร้างเสร็จแล้ว ทุกคนได้บ้านใหม่ จึงทำโครงการ ของบพัฒนาสาธารณูปโภค สร้างทางเท้าจาก UPDF ความยาว ๒๙๖ เมตร โดยชาวบ้านทุกคนร่วมกันสร้าง”

“ทำไมชื่อว่า สามัคคี ๑ นั่นหรือ ก็เพราะเมื่อก่อนต่างคนต่างอยู่ แต่

พอรรวมตัวกันเป็นสหกรรม (กลุ่มออมทรัพย์หรือชุมชน) ทุกคนจะเห็นอกเห็นใจกันสามัคคีกัน เราย้ายบ้าน ๔๙ หลังภายใน ๒ วัน เพื่อนบ้านคนไหนไปทำงานรับจ้าง หากมีลูกอ่อนเพื่อนบ้านก็ช่วยกันดูแล” นางคง ดารากกล่าวอย่างภูมิใจ เมื่อถูกถามว่า ทำไมจึงใช้ชื่อว่า ชุมชนสามัคคี

สามัคคี ๑ ยังเป็นบทพิสูจน์ว่า การที่ชาวบ้านยอมขยับบ้านห่างจากรางรถไฟ และปรับปรุงบ้านให้เป็นระเบียบช่วยกันรักษาสິงแวดล้อมให้ดี ก็เป็นการทวงสิทธิในที่ดินโดยมิต้องเรียกร้อง

ประเภทที่ ๓ เป็นการสร้างชุมชนใหม่ในที่ใหม่ และการสนับสนุนการกสิกรรมและการเลี้ยงสัตว์ในชุมชนชานเมือง โดยลักษณะเช่นนี้ ส่วนใหญ่จะเป็นชุมชนที่จำเป็นต้องย้ายไปสร้างชุมชนใหม่ รัฐจึงจัดสรรที่ดินและสร้างระบบสาธารณูปโภคให้ UPDF เข้าไปสนับสนุนในสิ่งที่ชาวบ้านยังขาดอยู่ เช่น เงินทุนประกอบอาชีพ และเงินสร้างบ้านบางส่วน เช่น ชุมชนโตนดตรุม ๕ ซึ่งมีความเป็นอยู่ไม่ปลอดภัย เนื่องจากอาศัยอยู่บนกองขยะ

เหมือนอ่อนนุชบ้านเรา ส่วนชุมชนชานเมือง ก็จะเข้าไปสนับสนุนเรื่องปรับปรุงถนน ขุดสระเลี้ยงปลา ปลูกผัก เป็นต้น เช่น ชุมชนคลองกวางาม ซึ่งย้ายไปอยู่ชนบทหลังการเผาไล่สลัมบาสดา เป็นต้น

ส่วนประเภทสุดท้ายเป็นการพัฒนาสลัมลอยฟ้าหรือสลัมบนตึก ในลักษณะของการปรับปรุงพื้นที่ส่วนกลางให้เกิดความมั่นคงในที่อยู่อาศัย

ที่ชุมชนชกเมียนเจีย ซึ่งเป็นโรงแรมเก่าตั้งอยู่บนถนนสตรีท ๑๐๗ (ชกพก) ภาษาที่ทางการจดทะเบียนเรียกว่า กลุ่ม ๑ ภูมิภาค ๕ จะมีชาวบ้านอาศัยอยู่ถึง ๓๒ ครอบครัว เฉพาะชั้นดาดฟ้า จะมีอยู่ถึง ๑๑ ครอบครัว ชาวบ้านที่นี้จะมาซื้อสิทธิต่อจากเจ้าหน้าที่ประปา ซึ่งมาจับจองไว้ก่อน

อังกอร์เมียนเจีย เป็นอีกหนึ่งชุมชนบนตึกที่อยู่รวมกันถึง ๘๗ ครอบครัว ชาวบ้านผู้หนึ่งที่อาศัยอยู่บนชั้นดาดฟ้าเล่าว่า ชุมชนนี้เกิดขึ้นพร้อม ๆ กับการอพยพเข้าเมืองเมื่อปี ๒๕๒๒ แรก ๆ ก็อยู่ตามชั้นต่าง ๆ จนเต็ม แต่พอมีคนมาขอซื้อก็ขายแล้วไปต่อเติมอยู่ที่ชั้นดาดฟ้า

“จริง ๆ แล้ว ไม่อยากอยู่บนตึก แต่ไม่รู้จะไปอยู่ที่ไหน ลูกหลานก็ไม่มีที่วิ่งเล่น ส่วนใหญ่ไม่ได้เรียนหนังสือ เพราะฐานะยากจน” ชาวบ้านคนเดิมเล่าต่อ

นายองค์ ทน ประธานชุมชนชกเมียนเจียเล่าว่า UPDF มาส่งเสริมให้พวกเราจัดกิจกรรมกลุ่มโดยตั้งกลุ่มออมทรัพย์ขึ้นมา ทำให้พวกเราได้พูดคุยกันสม่ำเสมอ รู้จักกัน และเห็นอกเห็นใจกัน ก็มาคิดว่าลูกหลานเราอยู่บนดาดฟ้า ไม่มีที่วิ่งเล่น ทางลงบันไดก็มีช่องลม ลูกหลานอาจตกหล่นได้ ก็เลยร่วมมือกันพัฒนาทางเดินขึ้นตึก ซ่อมแซมบันได และทำตะแกรงป้องกันไม่ให้เด็กตก รอบ ๆ ดาดฟ้าก็จะปลูกพืชสวนครัวไว้กินและทำให้วิวทัศน์สวยงาม

“ชั้นดาดฟ้า เราจะเว้นที่ว่างไว้เป็นพื้นที่ใช้ประโยชน์ร่วมกัน และให้ลูกหลานได้วิ่งเล่นคล้ายสนามเด็กเล่น เราคิดว่าถ้าเราพัฒนาที่อยู่ของเราดี

ขึ้น หน่วยงานต่าง ๆ ก็จะเข้ามาสนับสนุนเรามากขึ้น อย่างเราปรับปรุงตึก ก็ได้รับเงินสนับสนุนจาก UPDF เพียง ๔๙๐ US ดอลลาร์ ชาวบ้านช่วยกัน สมทบ ๔๐ US ดอลลาร์”

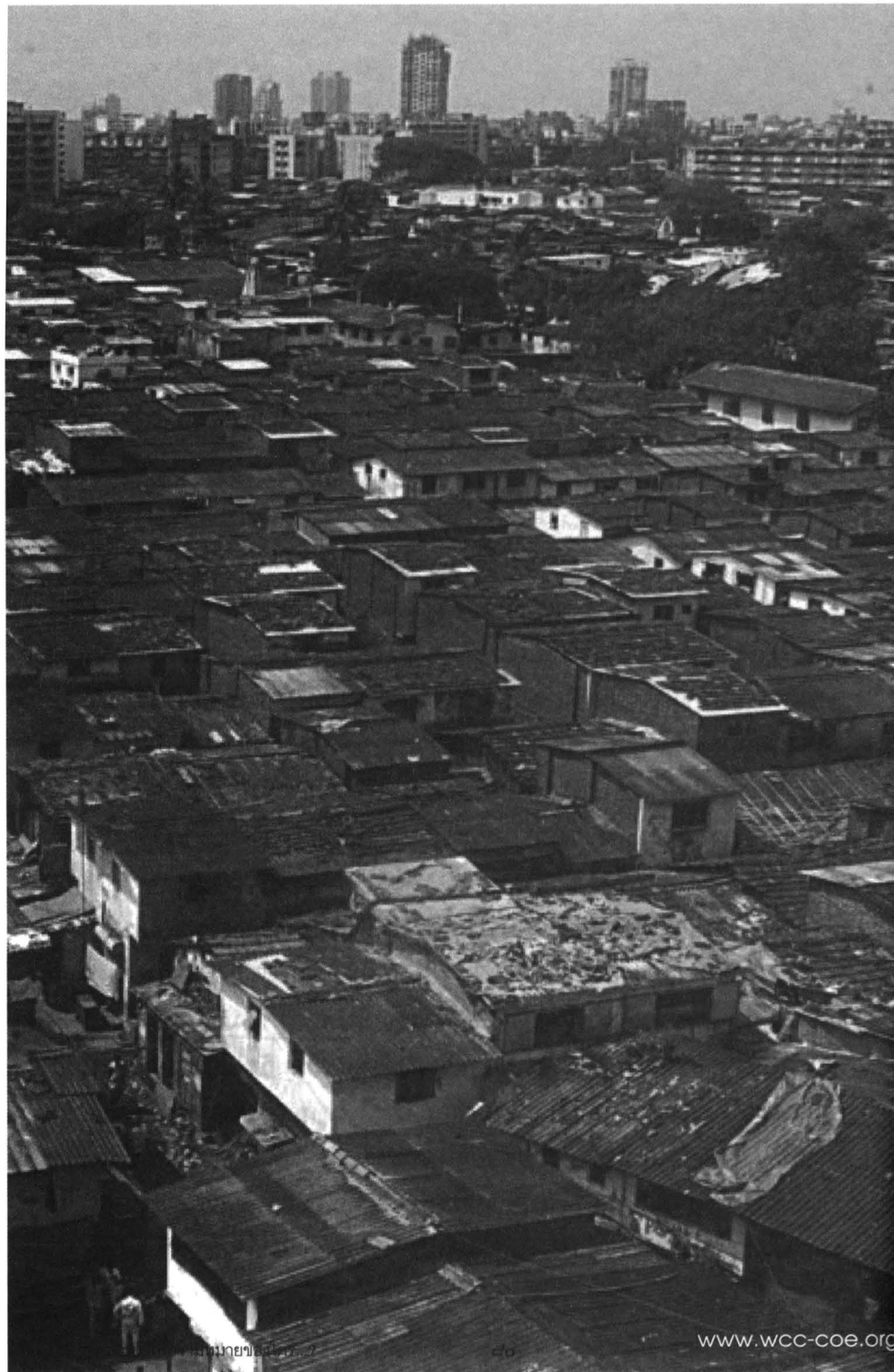
ตอนนี้การพัฒนาสลัมลอยฟ้า มีทิศทางที่ชัดเจนยิ่งขึ้น หากพัฒนา ดี ๆ ก็คือ “อพาร์ทเมนท์เราดี ๆ นี้เอง” แต่เมื่อชาวบ้านมาทำเอง ก็จะเป็นอพาร์ทเมนต์ที่มีชีวิตชีวาคนรู้จักกันทั้งตึก ซึ่งขณะนี้มีสลัมบนตึกเกิดการรวมตัวกันมากขึ้นเรื่อย ๆ เช่น ชุมชน ประสาทบิก มอร์ดา สุเมียนเจีย เป็นต้น

- ๕ -

สมศักดิ์เล่าอีกว่า ตอนนี้ไม่เพียงงานที่ UPDF ทำอยู่เท่านั้น แต่องค์กรพัฒนาต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น SCAP UN Habitat ก็มีกรนำแนวทางการพัฒนาที่ให้ชุมชนเป็นหลักไปใช้กันมากขึ้น แต่เนื้อหาความเข้มข้นอาจแตกต่างกันออกไป รวม ๆ แล้วจะมีอยู่มากกว่า ๑๐๐ ชุมชน

ไม่เพียงในกรุงเทพมหานครเท่านั้น รูปธรรมที่เกิดขึ้น การศึกษาดูงาน ก่อให้เกิดความสนใจและนำไปทำในชุมชนแออัดในเมืองต่าง ๆ อีก ๔ เมือง เช่น ปอยเปต อุดรมิชัย เป็นต้น

“ตอนนี้ UPDF มีการปรับขบวนการทำงาน เพราะงานกำลังขยายไปทั่วเขมรไม่จำเพาะที่พนมเปญเท่านั้น คือ จะเน้นให้มีการสำรวจปัญหาทั้งเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในต่างจังหวัด ระดับตำบล สำคัญมาก เมืองเล็ก ๆ ปัญหาไม่ซับซ้อน ก็จะชวนชาวบ้านมาวางแผนร่วมกัน แล้วชวนพัฒนากันทั้งเมือง ส่วนเมืองใหญ่อย่างพนมเปญก็จะดูกันเป็นชั้นท์ (แขวง) ซึ่งทำอยู่แล้ว โดยทุกหน่วยงานในตำบล หรือแขวงมาร่วมเป็นคณะทำงานวางแผนพัฒนาร่วมกันโดยให้ชาวบ้านเป็นหลัก ด้วยแนวทางเช่นนี้เชื่อว่า จะแก้ปัญหายุทธศาสตร์ในเขมรให้หมดไปได้

ที่อยู่อาศัย ในดินแดนการตะ*

เวลาในขณะนั้นเด็กมากแล้ว พอรดเริ่มเข้าตัวเมือง บนฟุตบาทริมสองข้างถนนจะมีคนนอนอยู่ตลอดทาง ยิ่งเข้าตัวเมืองก็ยิ่งมีคนนอนริมถนนมากขึ้น พี่เขี้ยวบอกว่า ครั้งก่อนที่มาอินเดียมีคนเร่ร่อนนอนบนถนนมากกว่านี้ ครั้งนี้รู้สึกว่าคุณลดลงเนื่องจากรัฐบาลเข้มงวดกวาดขันมากขึ้น แต่ยังไม่สามารถจัดการกับคนกลุ่มนี้ได้ทีเดียว

ชาวบ้านที่นอนริมถนน คือคนจนที่มาจากนอกเมืองเข้ามาหากินในเมือง เนื่องจากเมืองมัมไบเป็นเมืองท่าที่มีความสำคัญ มีการทำธุรกิจการค้าสูง มีประชากรอาศัยอยู่หนาแน่น จึงทำให้คนจากเมืองต่าง ๆ พวกกันอพยพเข้ามาอยู่มากมาย เกิดเป็นชุมชนแออัดอยู่ทั่วไป คนเร่ร่อนนอนริมถนนจึงเป็นสิ่งที่พบเห็นได้ทั่วไปคู่กับเมืองซึ่งคนทั่วไปคงรู้สึกชินตาและไม่รู้สึกรู้สีกอะไรที่เห็นคนนอนริมถนน แต่สำหรับพวกเราแล้วค่อนข้างเป็นภาพที่สลดใจพอสมควร บางกลุ่มนอนกันเป็นครอบครัวมีเด็กเล็กด้วย พวก

* ตัดทอนจากการจัดพิมพ์ครั้งแรก เดือนกันยายน ๒๕๔๗ โดย มูลนิธิชุมชนไทย, มูลนิธิศูนย์ศึกษาที่อยู่อาศัยแห่งเอเชีย (ACHR) พอช.

เขานอนหลับกันโดยไม่สนใจอะไร ไม่ว่าจะมียุงกัดเพียงใดก็หลับกันได้ บ้านเราก็พอมีคนเร่ร่อนนอนริมถนนอยู่บ้างแต่น้อยมาก ทำให้เราตกใจ เมื่อมาเห็นที่นี่

มิบิโ : คนไทยมักออกเสียง “บูมโบ”

พี่เขี้ยวเล่าถึงกระบวนการพัฒนาของที่นี่ให้ฟัง เพื่อให้เราเห็นถึง พัฒนาการและความเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้น โดยสรุปสาระสำคัญได้ว่า เมือง มัมโบมีกลุ่มกระบวนการพัฒนาอยู่ ๒ กลุ่ม คือ กลุ่มมทิลามิลาน ซึ่งเป็น เครือข่ายออมทรัพย์ของชาวบ้านที่คุณใจคินทำอยู่ ปัจจุบันมีอยู่ด้วยกัน ๕๒ เครือข่าย ส่วนอีกหนึ่งกลุ่มคือ สปาร์ค ซึ่งเป็น NGO ที่ทำงานกับชุมชน แออัด

ชีวิตริมถนน

หลังจากชี้แจงเสร็จแล้ว มีชาวบ้านจากชุมชนมารับเราไปยังที่ทำการ เครือข่ายองค์กรชุมชนซึ่งอยู่ไม่ไกลจากโรงแรมที่พัก เราเดินไปตามถนนซึ่ง เวลาขณะนั้นยังเข้าอยู่ การจราจรเริ่มหนาแน่น เสียงแตรรถดังอยู่ตลอดเวลา ผู้คนออกไปทำงานเดินขวกไขว่ พอเดินเลี้ยวไปยังถนนอีกสาย ซึ่งเป็น ย่านชุมชนแออัด ชาวบ้านปลูกเพิงที่พักอาศัยอยู่ริมฟุตบาททั้งสองฝั่งถนน สภาพบ้านมีลักษณะเป็นเพิงขนาดกว้าง ๒ เมตร ลึกเข้าไป ๒ เมตร มี ๒ ชั้น ชั้นล่างสูงประมาณ ๒ เมตร เป็นส่วนที่ใช้งานสารพัด เช่น ทำอาหาร ซักผ้า ล้างจาน นั่งเล่น ฯลฯ ส่วนชั้นบนสูงประมาณ ๑ เมตร ซึ่งผู้ใหญ่ไม่สามารถยีนได้ ใช้สำหรับเป็นที่นอน โดยทุกคนจะนอนรวมกันหมด ทั้งพ่อ แม่ ลูก

ขนาดบ้านนั้นถือว่าเล็กมาก ชั้นบนซึ่งใช้เป็นที่นอนก็เพียงพอดันนอน จริง ๆ ไม่สามารถทำอะไรได้ และต้องนอนรวมกันหมดทั้งบ้าน ซึ่งบางบ้าน

มีหลายคนก็ต้องนอนรวมกันหมด บางหลังผู้ชายจะลงมาปูเสื่อนอนริมถนน หรือกางเตียงนอนข้างล่าง สภาพบ้านก็เก่าทรุดโทรม หลังคาใช้ผ้าพลาสติก หรือกระสอบคลุม ซึ่งถุงพลาสติกต่อกันหลาย ๆ ชั้นแล้วแต่จะหาได้ จึงดูมีลักษณะระเกะระกะเหมือน ๆ กันตลอดแนวทั้งสองฝั่งถนน

เวลาขณะนั้นยังเข้าอยู่ ขณะที่เดินดูนั้น เราจึงได้เห็นวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนซึ่งค่อนข้างวุ่นวายในตอนเช้า ชาวบ้านบางคนยังคงนอนหลับอยู่ แม่บ้านกำลังหุงหาอาหาร ซักผ้า ล้างจาน ฯลฯ ส่วนพ่อบ้านบางนั่งคุยกันบางคนเตรียมตัวออกไปทำงาน เด็กตัวเล็ก ๆ นั่งเล่นอยู่ริมถนน เด็กบางคนไม่ใส่เสื้อผ้า เนื้อตัวมอมแมม บางคนร้องไห้ บางคนถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะอยู่ริมถนน ผู้คนเดินขวักไขว่ไปมาทั้งคนในชุมชนเองและคนภายนอกที่เดินผ่านมา เสียงดังจอบแจอยู่ตลอดเวลา ด้านหลังชุมชนเป็นตึกแถว อาคารพาณิชย์ซึ่งเป็นบ้านพักของคนอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งมีฐานะชั้นมาอีก

เป็นภาพที่วุ่นวายพอสมควรสำหรับเวลาในยามเช้า เราต่างรู้สึกสลดใจ หดหู่ต่อภาพที่เห็น ทำให้นึกถึงชุมชนแออัดในเมืองไทย เท่าที่เราเคยเห็นมาชุมชนที่มีสภาพแย่ที่สุดก็ยังมีสภาพความเป็นอยู่ดีกว่านี้ ทำให้คิดว่าบ้านเรายังโชคดีกว่าเขามาก มองดูพวกเขาอย่างเห็นอกเห็นใจเข้าใจในหัวอกคนจนว่าลำบากแค่ไหน

เครือข่ายออมทรัพย์มทิลลา มิลาณ

เราเดินเรื่อย ๆ มาจนถึงที่ทำการเครือข่ายออมทรัพย์มทิลลา มิลาณ ที่นี้คุณโจจินรออยู่แล้ว เพื่อจะพูดคุยเล่าเรื่องราวของกระบวนการชาวบ้านให้เราฟัง หลังจากดื่มน้ำ และเข้าห้องน้ำกันแล้ว จึงเริ่มฟังเรื่องราวของเครือข่ายสลัมจากคุณโจจิน

คุณโจจินเป็นชาวบ้านจากชุมชนแออัดซึ่งทำงานกับชุมชนมากกว่ายี่สิบปี ซึ่งในช่วงแรก ๆ นั้นการต่อสู้เรื่องที่อยู่อาศัยของชาวบ้านกับรัฐบาล

ค่อนข้างรุนแรง มีการเดินขบวนเรียกร้องสิทธิกับหน่วยงานรัฐ โจคินบอกว่า ตัวเขาเองถูกจับขังนับครั้งไม่ถ้วน เนื่องจากเป็นแกนนำในการเดินขบวน เรียกร้อง ซึ่งปัจจุบันยังมีคติความที่ยังอยู่ระหว่างพิจารณาอีกหลายคดี แต่ ยิ่งเดินขบวนต่อสู้เท่าไร ปัญหาก็ไม่ได้ถูกแก้ได้เลย มีการส่งกำลังตำรวจมา ไล่หรือข่มขอนอยู่ร่ำไป เขาจึงทบทวนวิธีการต่อสู้ใหม่โดยเลิกใช้วิธีรุนแรง หัน มาใช้วิธีเจรจาต่อรองแบบประนีประนอมโดยเน้นสร้างกระบวนการชาวบ้าน ให้เข้มขึ้น

โจคินเล่าว่าหลังจากปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ใหม่แล้วตำรวจส่งกำลังมา รื้อ ถอนชุมชนอีก แต่ครั้งนี้ชาวบ้านผู้หญิงเตรียมที่นั่งรับรองตำรวจอย่างดี เตรียมน้ำชาและของว่างให้กิน แล้วเริ่มพูดคุย ถามพวกตำรวจว่าทำไมถึง ต้องมารื้อถอนชุมชน ตำรวจบอกว่าเขาได้รับคำสั่งให้มารื้อก็ต้องรื้อ ชาว บ้านบอกว่า ถ้ายังงั้นชาวบ้านจะรื้อกันเอง ขอให้ตำรวจนั่งดูอย่างเดียว แล้ว ชาวบ้านก็พากันรื้อบ้านเก็บข้าวของของตัวเอง จนเสร็จเหลือเศษขยะถุง พลาสติกที่ไม่ต้องการให้ตำรวจขนไปทิ้งให้ พอชุมชนถูกรื้อหมดแล้วตำรวจ ก็พากันกลับไป หลังจากตำรวจกลับไปแล้ว ชาวบ้านก็เริ่มกางข้าวของสร้าง บ้านของตัวเองอีกตามเดิม เมื่อมีการรื้อชุมชนที่ไหนก็จะทำแบบเดียวกัน ซึ่งก็เป็นการแก้ปัญหาได้ชั่วคราว

หลังจากนั้นจึงหันมาคิดเรื่องความมั่นคงในที่อยู่อาศัย โดยขอให้รัฐ จัดหาที่อยู่ให้กับคนจน รัฐบอกว่าพื้นที่ในเมืองไม่มีที่ว่างเหลือพอสำหรับ คนจน และต้องการให้คนจนย้ายออกไปนอกเมือง ชาวบ้านจึงทำการ สืบรวจพื้นที่ของเมืองว่ามีที่ว่างเหลืออีกหรือไม่ ปรากฏว่ายังมีที่ว่างอยู่อีก มากพอที่จะจัดสรรให้คนจนได้

เมื่อพบว่ายังมีพื้นที่ว่างในเมือง ก็เริ่มทำการสำรวจข้อมูลชุมชนทุก ชุมชน ทุกหลังคาเรือน โดยทำเป็นบัตรคล้ายกับทะเบียนบ้านซึ่งจะบอก จำนวนสมาชิกและข้อมูลของสมาชิกของบ้านนั้น นอกจากนั้นยังทำผัง

ชุมชนแสดงให้เห็นจำนวนบ้านเรือนในชุมชน โดยมีการทำข้อมูลและผังไว้ทุกชุมชน ซึ่งเครือข่ายจะมีข้อมูลและผังของทุกชุมชน กระบวนการสำรวจข้อมูลและทำผังชุมชนนั้นทำโดยชาวบ้านทั้งหมด หลังจากนั้นก็ให้สถาปนิกช่วยทำผังที่ถูกต้องตามสากลให้อีกที ส่วนข้อมูลก็จะให้เอ็นจีโอช่วยจัดเก็บลงคอมพิวเตอร์ไว้

เป็นอันว่าชาวบ้านกุมข้อมูลไว้ในมือซึ่งทางรัฐไม่มีข้อมูลเหล่านี้ หลังจากมีข้อมูลทั้งสองส่วนคือ พื้นที่ว่างในเมืองที่ได้สำรวจแล้ว และข้อมูลของชุมชน ซึ่งสามารถที่จะย้ายไปอยู่ในที่ว่างที่สำรวจไว้แล้ว จึงยื่นเสนอต่อรัฐให้จัดสรรที่ว่างดังกล่าว เพื่อเป็นที่อยู่อาศัยให้กับคนจน รัฐเองไม่มีข้ออ้างที่จะปฏิเสธได้อีก จึงต้องยอมจัดสรรที่ดินให้ตามขอเรียกร้อง

อย่างไรก็ดีในการสร้างที่อยู่อาศัย จำเป็นต้องใช้เงินจึงได้ตั้งกลุ่มออมทรัพย์ขึ้น ทั้งนี้เพราะคนจนไม่สามารถเข้าถึงแหล่งทุนได้ โดยรัฐบาลบอกว่าคนจนไม่มีเงินและไม่มีหลักทรัพย์ใดมาประกัน ไม่สามารถปล่อยเงินกู้ให้ได้ ทำให้คนจนต้องมารวมกันเพื่อรวมเงินสร้างแหล่งทุนของตัวเอง

กระบวนการออมทรัพย์นั้น ใจคินให้ผู้หญิงในชุมชนเป็นหลักในการทำ โดยเขาบอกว่าผู้หญิงมีคุณสมบัติอยู่ ๓ ประการ คือ ผู้หญิงเป็นคนเก็บเงินและจัดการค่าใช้จ่ายในบ้าน ผู้หญิงเป็นแหล่งข้อมูลข่าวสารเรื่องต่าง ๆ ในชุมชน ผู้หญิงจะรู้ดีและเป็นสื่อในการแพร่ข้อมูลข่าวสารอย่างรวดเร็ว ด้วยคุณสมบัติดังกล่าวของผู้หญิง ใจคินจึงเลือกสร้างเครือข่ายออมทรัพย์โดยมีผู้หญิงเป็นคนทำงาน

ใจคินเล่าว่า ในช่วงแรกกระบวนการออมทรัพย์ของชาวบ้านที่ทำงานนั้นทำตามความต้องการและความสามารถของชาวบ้านจริง ๆ การออมทรัพย์เป็นแบบรายวันโดยจะออมเท่าไรก็ได้ เมื่อไรก็ได้ ไม่กำหนดเวลาที่แน่นอน โดยจะมีตัวแทนไปเก็บเงินกับสมาชิก หลังจากเก็บได้แล้วก็จะนับเงินและมีการปล่อยกู้เบ็ดเสร็จทีเดียวเลย ไม่มีระเบียบแบบแผน ไม่มีระบบ

บัญญัติ ทำกันตามความต้องการของชาวบ้านจริง ๆ จนกระทั่งทุกวันนี้การ
ซ่อมสามารถขยายออกไปถึง ๕๒ เครื่อง่าย โดยมีชาวบ้านเป็นคนทำเอง
ทั้งหมด

พวกเรานั่งฟังใจคิดเล่าอย่างเพลิดเพลินและสนุกสนานไปกับเขา
ต่างทั้งในความเป็นผู้นำที่ฉลาดหลักแหลม และการสร้างกระบวนการมา
อย่างเข้มแข็ง เครื่อง่ายออมทรัพย์มหิลา มิลาน มีความเข้มแข็งและทำโดย
ชาวบ้านจริง ๆ เอ็นจีโอเป็นเพียงผู้หนุนเสริมในด้านเทคนิคและการเชื่อมโยง
บางส่วนเท่านั้น หลังจากฟังเรื่องราวของชาวบ้านแล้ว ต่างประทับใจ
รู้สึกชื่นชมในการรวมตัวอย่างเข้มแข็งของชาวบ้าน ความรู้สึกหดหู่ สลดใจ
สงสารจากที่เห็นสภาพบ้านและความเป็นอยู่ตามถนนหมดไป เกิดเป็น
ความมั่นใจว่าชาวบ้านต้องแก้ปัญหาได้แน่ และต้องมีความเป็นอยู่ที่ดีกว่านี้
ได้อย่างแน่นอน หลังจากคุยกันแล้วเราก็ตัดใจออกเดินทางไปดูบ้านพักชั่วคราว
ของชาวชุมชนริมทางรถไฟ ก่อนจะย้ายขึ้นแฟลตซึ่งเป็นโครงการที่แก้
ปัญหาที่อยู่อาศัยที่ทางรัฐจัดให้

แฟลตที่อยู่อาศัยใหม่ของชุมชน

เราเดินทางไปดูบ้านพักชั่วคราวซึ่งตั้งอยู่ห่างออกไปนอกเมืองเล็ก
น้อย พอไปถึงก็มีชาวบ้านออกมาต้อนรับ ชาวบ้านเล่าให้ฟังว่าชุมชนอาศัย
อยู่ริมทางรถไฟ รัฐมีโครงการรื้อย้ายชุมชนออกจากพื้นที่ทางรถไฟ โดยกลุ่ม
แรกซึ่งเป็นกลุ่มที่อยู่ใกล้รางรถไฟถูกย้ายออกก่อน และจัดหาที่ให้อยู่โดยให้
ชาวบ้านย้ายไปอยู่แฟลต ขณะนี้ชาวบ้านกลุ่มแรกได้ย้ายไปอยู่แฟลตแล้ว
บ้านพักชั่วคราวเป็นที่ที่รัฐสร้างให้ เพื่อให้ชาวบ้านมาอาศัยอยู่ในระหว่างรอ
ที่จะย้ายขึ้นแฟลต ซึ่งก็จะสับเปลี่ยนหมุนเวียนกันไปเป็นรุ่น ๆ กลุ่มที่เรา
คุยด้วยนี้เป็นกลุ่มที่สองที่เข้ามาอยู่บ้านพักชั่วคราว เมื่อพวกเขาย้ายขึ้น
แฟลตไปแล้วกลุ่มต่อไปก็จะย้ายเข้ามาอยู่ต่อเพื่อเตรียมย้ายขึ้นแฟลตต่อไป

ชาวบ้านเล่าให้เราฟังว่า ขณะนี้แฟลตใหม่ของพวกเขาที่รัฐบาลจัดให้ กำลังดำเนินการสร้างอยู่ เมื่อสร้างเสร็จพวกเขา ก็จะย้ายเข้าไป ขณะที่พัก อยู่ที่บ้านพักชั่วคราวก็มีการเตรียมความพร้อมในการที่จะย้ายไปอยู่ในที่ ใหม่ มีเลือกห้องพักกันเรียบร้อยแล้ว โดยมีหลักง่าย ๆ คือ ให้ครอบครัวที่มี คนชรา หรือคนพิการได้อยู่ชั้นล่าง ส่วนที่เหลือก็จะจับฉลากเลือกห้องกัน โดยแต่ละชั้นจะต้องมีกรรมการอยู่ในชั้นด้วย ฟังดูแล้วชาวบ้านมีการจัด กระบวนการและการรวมตัวกันอย่างเข้มแข็ง

แฟลตนี้รัฐสร้างให้ชาวบ้านอยู่ฟรี แต่ต้องเสียค่าน้ำ ค่าไฟ และค่า บริหารส่วนกลาง โดยในชาวบ้านจะต้องจัดระบบบริหารกันเอง ไม่ว่าจะ เป็นเรื่องการจัดการขยะ การจัดเวรยาม การเก็บค่าใช้จ่ายต่าง ๆ

หลังจากคุยกันแล้วเราก็เดินดูสภาพบ้านไปรอบ ๆ ชุมชน บ้านพัก ชั่วคราวเป็นบ้านปูนชั้นเดียว ต่อกันเป็นแถวคล้ายห้องแถวบ้านเรา มีขนาด กว้าง ๓ เมตร ลึก ๕ เมตร โดยประมาณ และมีห้องน้ำในตัว สภาพทั่วไปดู เรียบร้อยดี ซึ่งดีกว่าบ้านสลัมที่อยู่ริมถนนที่เราได้เห็นเมื่อเข้านี้มาก ภายใน ชุมชนมีร้านค้าชุมชนที่ให้บริการขายสินค้าเครื่องใช้ที่จำเป็นต่าง ๆ เช่น ข้าวสาร น้ำตาล เกลือ ฯลฯ โดยจะเหมาซื้อมาจากข้างนอกแล้วมาขายใน ราคาถูกให้กับชาวบ้าน

ร้านค้าชุมชนช่วยอำนวยความสะดวกให้กับชาวบ้านได้มาก เนื่อง จากบ้านพักชั่วคราวอยู่ห่างออกมาจากตัวเมืองพอสมควร ถ้าต้องการซื้อ ของก็ต้องเข้าไปในเมืองซึ่งไกลออกไปหลายกิโลเมตร การบริหารจัดการ ต่าง ๆ ในการอยู่ร่วมกันชาวบ้านต้องทำเองทุกอย่าง รัฐไม่ได้เข้ามาช่วย เหลืออะไรมากนัก แม้แต่เรื่องการจัดการขยะในชุมชน ชาวบ้านต้องขนขยะ ไปทิ้งกันเอง รัฐเพียงแค่จัดรถมาขนขยะจากนอกชุมชนไปทิ้งให้

โครงการที่อยู่อาศัยใหม่ของชุมชนซึ่งเป็นตึกแถวคล้ายแฟลต อยู่ห่าง จากบ้านพักชั่วคราวกว่าสิบกิโลเมตร ตึกส่วนใหญ่สร้างใกล้เสร็จแล้ว บาง

ตึกทาสีเรียบร้อย เหลือเพียงตกแต่งภายในเล็กน้อยก็สามารถย้ายเข้ามาอยู่ได้ แต่ละตึกมีหลายชั้น แต่ละชั้นก็แบ่งเป็นห้อง ๆ มีขนาดประมาณ ๓x๕ เมตร มีห้องน้ำในตัว

แฟลตที่จัดให้ชุมชนนั้น ถ้าเป็นเมืองไทยคงไม่มีชุมชนไหนต้องการ แต่สำหรับชาวสลัมอินเดียแล้ว พวกเขาไม่ได้มีทางเลือกมากนัก ที่อยู่ที่รัฐจัดให้ นั้น แม้ได้แค่แฟลตก็เพียงพอแล้ว พวกเขาไม่ได้ต่อรองอะไรมากมาย เมืองมัมไบเป็นเมืองค้าขายที่มีประชากรอาศัยอยู่หนาแน่น ที่ดินที่นี่จึงมีราคาสูงมาก ชาวบ้านไม่มีสิทธิ์ที่จะได้บ้านเดี่ยวอยู่ ได้แค่แฟลตพวกเขาก็พอใจแล้ว และยินดีที่จะย้ายมาอยู่

ส้วมที่บีบใบ ให้มากกว่าการถ่ายทุกข์

สิ่งที่เราจะไปดูต่อคือ ส้วม เป็นส่วนส่วนรวมของชุมชน หลายคนรู้สึกแปลกใจทำไมถึงมาดูส้วม ส้วมมีความสำคัญอย่างไรต่อการต่อสู้ของชาวบ้าน เรายังไม่เข้าใจนัก

เรานั่งรถออกไปไม่กี่นาทีก็มาถึงย่านชุมชนที่มีคนอยู่หนาแน่น แต่ไม่ได้เข้าไปดูชุมชนเหมือนกับทุกที่ ที่นี่เรามาเพื่อดูส้วมโดยตรง ชาวบ้านเล่าให้ฟังว่าส้วมนั้นนับว่าเป็นยุทธศาสตร์การต่อสู้เพื่อความมั่นคงเลยทีเดียว ก่อนนั้นชุมชนจะไม่มีส้วม ชาวชุมชนจะไปทำธุระส่วนตัวกันริมถนนริมทางเดิน หรือพื้นที่ว่างเปล่าทั่วไป ซึ่งทำให้เกิดสภาพที่ไม่เรียบร้อย และถูกต่อว่าต่อขานจะจากผู้คนทั่วไป รวมทั้งรัฐ ชาวชุมชนเองก็คงไม่มีใครอยากให้เป็นอย่างนั้น แต่เนื่องจากไม่มีทางเลือก รัฐเองก็ไม่จัดการให้จึงทำกันไปอย่างนั้น

ต่อมาชุมชนขอให้รัฐจัดสร้างส้วมให้ เพื่อระบบสุขาภิบาลที่ดีกว่าและเพื่อความสะอาดเรียบร้อย สะดวกสบาย ทางรัฐเองก็อยากให้บ้านเมืองสะอาดเรียบร้อย จะได้ไม่เกิดสภาพที่ไม่น่ามองเหมือนแต่ก่อน จึงให้เงิน

สนับสนุนในการสร้างร่วมชุมชน โดยชาวบ้านมีการออกเงินสมทบด้วย
ปกติแล้วรัฐต้องการที่จะรื้อย้ายชุมชนออกไป แต่การที่รัฐยอมสร้าง
ร่วมให้กับชุมชนนั้นนับเป็นการสนับสนุนชุมชนโดยทางอ้อม ร่วมเป็นสิ่ง
ปลูกสร้างที่ถาวร ซึ่งการที่รัฐยอมสร้างร่วมให้ชุมชนนั้นถือเป็นการยอมให้
ชาวบ้านอาศัยอยู่ได้อีกนาน จึงถือเป็นความมั่นใจในความมั่นคงของ
ชาวบ้าน

“แพลตฟอร์มจัดให้ชุมชนนั้น ถ้าเป็นเมืองไทยคงไม่มีชุมชนไหนต้องการ
แต่สำหรับชาวสลัมอินเดียแล้วพวกเขาไม่ได้มีทางเลือกมากนัก ที่
อยู่ที่รัฐจัดให้กันนั้น แม้ได้แค่แพลตฟอร์มก็เพียงพอแล้ว”

นอกจากนั้น ร่วมยังเป็นเครื่องมือในการจัดกระบวนการชุมชนอีก
ด้วย เพราะการที่สร้างร่วมรวม แทนที่จะเป็นร่วมเดี่ยวนั้น ทำให้คนได้
พบปะเจอจะเจอกัน แทนที่จะต่างคนต่างอยู่ในบ้านของตัวเอง นอกจากนั้น
การบริหารการใช้ร่วม การเก็บค่าบริการ การทำความสะอาดต่าง ๆ ยังทำ
โดยคนในชุมชนเอง ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมในการดูแลรักษา เป็นการเสริม
กระบวนการชุมชนให้เข้มแข็งอีกด้วย

ร่วมสร้างด้วยปูน มี ๒ ชั้น แบ่งเป็นส่วน ๆ โดยชั้น ๑ ด้านหน้าจะ
เป็นร่วมเด็ก เป็นคอร์ทานที่นั่งหลาย ๆ อันรวมอยู่ในห้องเดียวกัน ถัดเข้าไป
เป็นห้องน้ำหญิง ซึ่งมีอยู่สองฝั่ง ส่วนชั้นสองเป็นห้องน้ำชาย มีอยู่สองฝั่ง
เช่นกัน ชั้นสองนี้มีความพิเศษกว่าชั้นหนึ่งคือ มีทีวีไว้ให้ดูด้วย สำหรับคน
ที่มานั่งคอยจะได้ไม่เบื่อ นอกจากนั้นชั้นสองยังมีห้องพักสำหรับผู้ดูแล
ทำความสะอาดห้องน้ำด้วย และยังมีไข้เป็นที่ประชุมได้ด้วย

เขาบอกว่าร่วมต้องใช้เป็นที่พักประชุมด้วยในบางโอกาส เพราะฉะนั้น

จึงต้องรักษาชั่วโมงให้สะอาดอยู่ตลอดเวลา เพื่อจะได้ไม่ส่งกลิ่นเหม็นรบกวน เวลามาใช้ที่ประชุม นับว่าใช้งานได้สารพัดประโยชน์จริง ๆ

จำนวนห้องน้ำชาयนั้นมากกว่าจำนวนห้องน้ำหญิง ทั้งนี้เพราะผู้ชายต้องรีบออกไปทำงานในตอนเช้า จึงมาใช้ห้องน้ำพร้อม ๆ กันในตอนเช้าจำนวนจึงมากกว่าเพื่อให้เพียงพอกับผู้ใช้ ส่วนผู้หญิงส่วนใหญ่ไม่ได้ออกไปทำงานนอกบ้าน จึงสามารถมาใช้ชั่วโมงในเวลาอื่นก็ได้ไม่ต้องแย่งกันมาก

การดูแลทำความสะอาดชั่วโมงจะจ้างชาวบ้านในชุมชน เป็นงานประจำ ส่วนคนเก็บค่าบริการจะมีชาวบ้านหมุนเวียนสับเปลี่ยนมาช่วยกันดูแล ซึ่งแต่ละบ้านจะเสียค่าบริการชั่วโมงเป็นรายเดือน และจะมีบัตรสมาชิกให้กับทุกครัวเรือน เวลามาใช้ชั่วโมงจะต้องนำบัตรสมาชิกมาแสดงด้วย สำหรับคนนอกที่จะมาใช้ชั่วโมงต้องเสียค่าบริการเป็นรายครั้ง

ตอนนี้พวกเราเข้าใจแล้วว่าชั่วโมงมีความสำคัญอย่างไร นับว่าเป็นความฉลาดของผู้นำจริง ๆ ที่มีความชัดเจนในงานจัดกระบวนการชุมชน การจัดการเรื่องต่าง ๆ ในชุมชนจึงล้วนสร้างการมีส่วนร่วม เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ชั่วโมงจึงเป็นเรื่องธรรมดาที่ไม่ธรรมดา ที่พวกเราทุกคนต่างชื่นชม

ชุมชนชาวพลัด

ระบบการบริหารจัดการต่าง ๆ จะทำโดยชาวบ้านทั้งหมด แต่ละชั้นจะมีกรรมการคอยดูแลความเรียบร้อยต่าง ๆ เก็บค่าน้ำไฟและค่าส่วนกลาง กรรมการแต่ละชั้นจะรับรู้เรื่องราวปัญหาต่าง ๆ ของลูกบ้าน แล้วมาประชุมร่วมกัน

นอกจากนั้นก็จะมีกรรมการที่เป็นตัวแทนจากแต่ละตึกเป็นกรรมการกลางเพื่อทำงานดูแลความเรียบร้อยของชุดอาคาร เชื่อมโยงประสานงานกับรัฐ และเครือข่ายมทิลลา มิลาน สมาชิกที่นี่ทุกห้องจะเป็นสมาชิกออม

ทรัพย์มัทธา มิลาน ด้วย ชาวบ้านบอกว่า แรกทีเดียวก็ไม่ได้เป็นสมาชิก ออมทรัพย์กันทั้งหมด แต่ต่อมาด้วยระบบการบริหารจัดการที่ทุกคนครบถ้วน ต้องมีส่วนในการดูแลรับผิดชอบค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ของตึกร่วมกัน ทำให้ทุกคนต้องมาเป็นสมาชิกออมทรัพย์

สำหรับผู้พิการหรือผู้ยากไร้ ที่ไม่สามารถจ่ายค่าส่วนกลางได้ ก็จะมีการลดหย่อน หรืองดเก็บค่าส่วนกลางให้ และยังมีสวัสดิการจากรัฐช่วยอีกด้วย

ชาวบ้านบอกว่า พอย้ายมาอยู่ที่นี้ทำให้ค่าครองชีพสูงกว่าแต่ก่อน เนื่องจากต้องมีค่าใช้จ่ายประจำในแต่ละเดือน ในขณะที่รายได้ลดลงกว่าแต่ก่อน การเดินทางไปทำงานก็ไกลกว่าที่เก่าจนบางคนต้องตงงาน เนื่องจากไม่สามารถกลับไปทำงานที่เก่าได้ ต้องหันมาทำงานรับจ้างเล็ก ๆ น้อยๆ ในพื้นที่ใกล้ ๆ บางคนก็จะเปิดร้านขายของเล็ก ๆ น้อย ๆ เพื่อหารายได้

เราถามว่า ถ้าให้เลือกระหว่างกลับไปอยู่ที่เก่ากับอยู่ที่นี้จะเลือกที่ไหน ทุกคนยืนยันว่าอยู่ที่นี้ดีกว่า ที่เก่าสะดวกกว่าก็จริงแต่ความเป็นอยู่จะลำบากมาก ไม่สามารถทิ้งลูกไว้ที่บ้านได้เนื่องจากอาจเกิดอันตรายได้ อยู่ที่นี้ค่าใช้จ่ายเพิ่มมากขึ้นก็จริง แต่สภาพความเป็นอยู่จะสะดวกสบายกว่ามาก และสามารถทิ้งลูกไว้ที่ห้องเพื่อพ่อแม่ออกไปทำงานได้

เสร็จจากการคุยเราก็รับประทานอาหารกลางวันร่วมกัน ดูงานเหน็ดเหนื่อยมาทั้งวันต่างคนต่างหิวกันน่าดู ชาวบ้านเตรียมอาหารไว้เลี้ยงพวกเราแล้วไม่ต้องออกไปกินข้างนอก งานที่นี้มีความพิเศษมากเพราะทำมาจากใบไม้แห้งมาเย็บต่อกันเป็นจาน วัฒนธรรมของที่นี่จะกินข้าวด้วยมือ จึงไม่มีช้อนให้ หลายคนไม่เคยชินก็ดูท่าทางแปลก ๆ เปิบข้าวเข้าปากบ้างไม่เข้าบ้าง มากบ้างน้อยบ้าง แต่ก็กินจนหมด ก็สนุกไปอีกแบบ

กินข้าวแล้วมีเวลาอยู่เพียงเล็กน้อย ก่อนจะถึงคิวดูงานชุมชนต่อไป ทุกคนกะว่าจะกางพุงให้ข้าวเรียงเม็ดเสียน้อย แต่ผิดหวังเพราะหัวหน้าทีม

พืตจัดพาไปดูโครงการที่อยู่อาศัย ซึ่งอยู่ใกล้ ๆ เป็นอาคารชุดแบบแฟลต
เช่นกัน กำลังสร้างอยู่ โดยจะมีชุมชนที่ถูกจัดให้เข้ามาอยู่ต่อไป
เราใช้เวลาดูไม่นานนักแล้วก็ออกเดินทางไปดูงานต่อ

คนที่ขายที่ดินได้ต้องแบ่งที่ดินบางส่วน เพื่อสร้างที่อยู่อาศัยให้
กับคนจน สำหรับผู้รับเหมาก่อสร้างที่ต้องการจะปลูกสร้าง
อาคารเชิงพาณิชย์ ก็ต้องสร้างอาคารที่อยู่อาศัยให้กับคนจน
ด้วยจึงจะได้สิทธิในการรับเหมาก่อสร้างอาคารที่อื่น ๆ ต่อไปได้
ซึ่งนับเป็นกฎหมายที่แปลกมาก แต่ใช้การได้สำหรับที่นี่

บทบาทเอ็นจีโอ

สปาร์ค เป็นเอ็นจีโอ โดยมีบุคลากรที่เป็นสถาปนิก และวิศวกร และ
ทำหน้าที่ออกแบบรับเหมาก่อสร้างเพื่อสร้างที่อยู่อาศัยให้กับคนจน บทบาท
ของเอ็นจีโอที่นี้จึงต่างไปจากบ้านเรา ที่นี้เอ็นจีโอหนุนเสริมประสานเชื่อม
โยงกับรัฐและทำหน้าที่เป็นผู้รับเหมาก่อสร้างเสียเอง

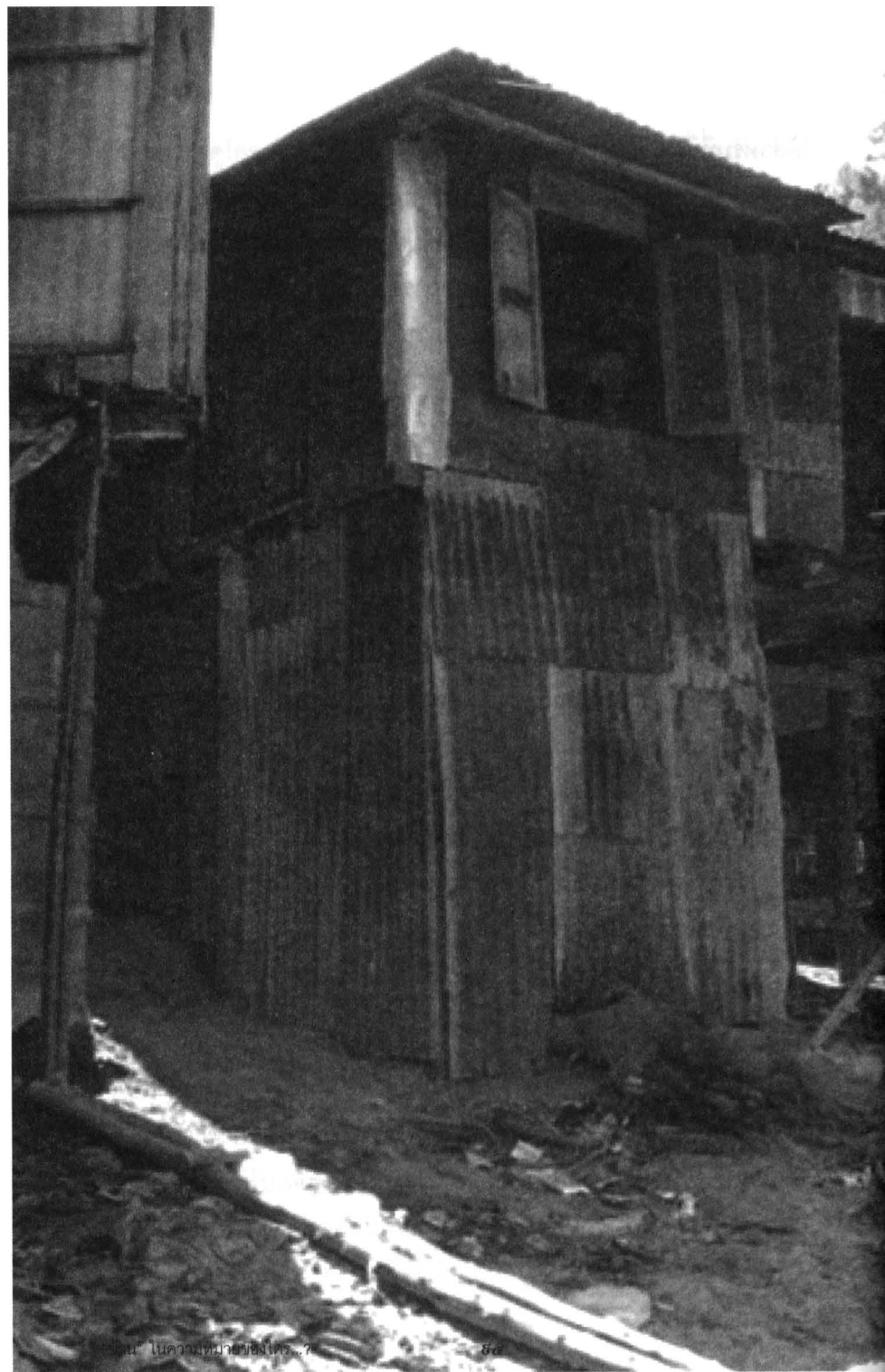
เมืองมัมไบมีกฎหมายที่ช่วยเหลือคนจนดีมาก เนื่องจากคนส่วนใหญ่
ของเมืองเป็นคนจน สปาร์คเล่าให้ฟังว่าที่ดินของเมืองมัมไบราคาสูงมาก
สูงพอ ๆ กับที่ดินในแมนฮัตตันทีเดียว คนที่มีที่ดินจะขายได้ราคาสูง แต่ก็มี
กฎหมายที่ต้องการให้เกิดการช่วยเหลือคนจนซึ่งมีอยู่กว่า ๖๐% ของเมือง
คือ คนที่จะขายที่ดินได้ต้องแบ่งที่ดินบางส่วน เพื่อสร้างที่อยู่อาศัยให้กับ
คนจน สำหรับผู้รับเหมาก่อสร้างที่ต้องการจะปลูกสร้างอาคารเชิงพาณิชย์
ก็ต้องสร้างอาคารที่อยู่อาศัยให้กับคนจนด้วยจึงจะได้สิทธิในการรับเหมา
ก่อสร้างอาคารที่อื่น ๆ ต่อไปได้ ซึ่งนับเป็นกฎหมายที่แปลกมากแต่ใช้การ

ได้สำหรับที่นี่

เราถามว่าเจ้าของที่ดินหรือช่างรับเหมาซึ่งต้องแบ่งผลกำไรบางส่วน มาให้กับคนจนเขายอมหรือ คำตอบคือ ไม่ยอมก็ต้องยอมเพราะเป็น กฎหมาย แต่เนื่องจากผลกำไรที่ได้จากการขายที่ดิน หรือรับเหมาปลูก สร้างอาคารนั้นสูง ถึงแม้จะแบ่งปันบางส่วนไปให้กับคนจนแล้วก็ยังมีกำไรดี อยู่ เขาจึงไม่ขัดใจอะไร และโครงการสร้างที่อยู่อาศัยที่สปาร์ควัฒนวิมล อยู่นั้นก็เป็นที่ดินที่ได้รับมาจากคนขายที่ ซึ่งแบ่งพื้นที่บางส่วนให้มาตาม กฎหมาย การก่อสร้างตึกที่อยู่อาศัยให้ชุมชนนั้นบางตึกก็จะมีผู้รับเหมา ทั่วไปสร้างให้เพื่อที่จะได้รับสิทธิในการสร้างโครงการอื่น ๆ ได้ บางตึกก็จะมี สปาร์ควัฒนวิมลเป็นผู้รับเหมาเอง โดยได้รับเงินจากการขายสิทธิในการก่อสร้างให้ กับผู้รับเหมาทั่วไปที่ต้องการสร้างอาคาร จึงนับเป็นความพิเศษและลงตัว อย่างมากของเมืองนี้ ดังนั้นงานของเอ็นจีโอจึงไม่ได้ลงลึกเรื่องการจัด กระบวนการชาวบ้านเหมือนบ้านเรา เพราะกระบวนการบ้านนั้นมีการเชื่อมโยง เข้มแข็งและสามารถเดินไปได้ด้วยตัวเอง

จากนั้นเราเดินไปดูตึกที่สปาร์ควัฒนวิมลเป็นผู้รับเหมาเอง มีการออกแบบให้มี ที่ว่างระหว่างตึกซึ่งเป็นที่ส่วนกลางให้คนได้มานั่งเล่นพบปะเจอเจอ กัน ลักษณะของห้องเป็นห้องเดี่ยวมีห้องน้ำในตัวและมีขนาดเท่า ๆ กับ โครงการอื่น ๆ ที่เราได้ดูมา

เสร็จจากการดูงานก็เย็นแล้ว ที่นี่เป็นที่สุดท้ายที่เราได้ดูในวันนี้ จาก นั้นเราก็เดินทางกลับที่พัก

อภัยยุทธ์ จันทร์ภา

กลุ่มปฏิบัติงานคนจนเมือง

ที่ปรึกษาเครือข่ายสลัม ๔ ภาค

ที่ดินในเมืองกับ สิทธิที่อยู่อาศัย ของคนสลัม

ความไม่มั่นคงในที่อยู่อาศัย : ใจกลางของปัญหาสลัม

สลัมหรือที่ภาษาทางการเรียกกันว่าชุมชนแออัดนั้น เป็นผลพวงมาจากแนวทางการพัฒนาประเทศที่ไม่สมดุล ที่มีจุดเริ่มต้นจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจสังคมแห่งชาติฉบับแรกในปี พ.ศ. ๒๕๐๔ ทิศทางการพัฒนาประเทศที่มุ่งเน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ การพัฒนาภาคอุตสาหกรรมและเมือง โดยละเลยการพัฒนากระบวนการอย่างยั่งยืนในภาคชนบท ได้ทำให้ผู้คนที่ล้มละลายจากภาคการเกษตรเข้ามาแสวงหาแหล่งงานและโอกาสของชีวิตในเมือง ไม่ว่าจะเป็นกรุงเทพมหานครหรือตามหัวเมืองภูมิภาคต่าง ๆ ผู้อพยพจากชนบทเหล่านี้ เมื่อไม่สามารถหาที่อยู่อาศัยเป็นของตนเองได้ เพราะที่ดินมีราคาแพง ประกอบกับภาครัฐขาดมาตรการเตรียมการรองรับด้านที่อยู่อาศัยอย่างเพียงพอ จึงจำเป็นต้องบุกเบิกที่ดินว่างเปล่าใกล้แหล่งงานเป็นที่อยู่อาศัย ซึ่งต่อมาได้ขยายกลายเป็นชุมชนแออัดในที่สุด

จากสภาพที่มอดังกล่าว คนสลัมจึงเป็นผู้บุกเบิกถิ่นฐานในเมือง พวกเขา

เขาลงทุนก่อสร้างที่อยู่อาศัยราคาต่ำ เพื่อเป็น “บ้าน” ให้ชีวิตได้พักพิง แม้จะแออัดและดูไม่เป็นระเบียบ แต่ในทางเศรษฐศาสตร์แล้ว ถือเป็นการแบ่งเบาภาระ งบประมาณด้านที่อยู่อาศัยของรัฐบาลอย่างมหาศาล นอกจากนี้แล้ว การดำรงอยู่ของชาวสลัมยังเกี่ยวพันอย่างมากกับความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของเมือง ภาคการผลิต พาณิชยกรรม การก่อสร้างและธุรกิจบริการ ต่างต้องพึ่งพาแรงงานจากชุมชน งานหนักและอาชีพที่ไม่มีใครอยากทำ เป็นต้นว่า เก็บขยะ กวาดถนน ขับรถเมล์ ฯลฯ ก็ล้วนแต่คนสลัมทำ อย่างไรก็ตามสำหรับภาครัฐแล้วข้อเท็จจริงเหล่านี้ ไม่ได้ถูกนำไปเป็นฐานคิดเพื่อทำความเข้าใจกับสภาพปัญหา หน่วยราชการต่าง ๆ อาศัยแต่มุมมองทางกฎหมายมาเป็นมาตรการหลักในการแก้ไขปัญหาชุมชนแออัด ชุมชนถูกประทับตราว่าเป็น “ผู้บุกรุก” ดังนั้นจึงขาดสิทธิในการได้รับการบริการพื้นฐานจากรัฐ รวมไปถึงการพัฒนาในด้านต่าง ๆ เสมอเหมือนคนเมืองทั่วไป และท้ายสุดก็มักไปจบลงที่การใช้กฎหมายในการรื้อย้ายชุมชน

“คนสลัมจึงเป็นพื้บุกเบิกถิ่นฐานในเมือง พวกเขาลงทุนก่อสร้างที่อยู่อาศัยราคาต่ำ เพื่อเป็น “บ้าน” ให้ชีวิตได้พักพิง แม้จะแออัดและดูไม่เป็นระเบียบ แต่ในทางเศรษฐศาสตร์แล้ว ถือเป็นการแบ่งเบาภาระ งบประมาณด้านที่อยู่อาศัยของรัฐบาลอย่างมหาศาล

ข้อมูลจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) ระบุว่า ปัจจุบันมีชุมชนแออัดทั่วประเทศรวมประมาณ ๓,๗๕๐ ชุมชน ๑.๑๔ ล้านครอบครัว ประชากร ๕.๑๓ ล้านคน นอกจากนี้ปัญหาด้านเศรษฐกิจ - รายได้ ปัญหาด้านสาธารณสุขปลอดภัยพื้นฐานแล้ว กล่าวได้ว่า ปัญหาความไม่มั่นคงในที่อยู่อาศัย หรือพุด่างๆ ก็คือ ปัญหาการไล่รื้อถือเป็นปัญหาหัวใจ

สำคัญของชุมชนแออัด ในยุคที่เราจะเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ สมัย
รัฐบาลเปรมและรัฐบาลชาติชาย การไล่อ้อมักมาจากหน่วยงานภาครัฐที่
ต้องการใช้ที่ดิน สำหรับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในเมือง เช่น ทางด่วน
ถนน สะพานข้ามแม่น้ำ ทางรถไฟยกระดับ เป็นต้น ถัดมาในยุคเศรษฐกิจ
ฟองสบู่ ความต้องการใช้ที่ดินในเชิงธุรกิจ การลงทุนและเก็งกำไรมีสูง ช่วง
นี้กระแสการไล่อ้อมจึงมาจากภาคเอกชนเป็นหลัก สำหรับภาวะปัจจุบัน
สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนระบุว่า ชุมชนที่มีปัญหาเรื่องการรื้อย้ายในขณะ
นี้มีประมาณ ๔๔๕ ชุมชน กำลังอยู่ในระหว่างการไล่ที่ ๑๘๐ ชุมชน และที่
มีกระแสข่าวว่าจะไล่ประมาณ ๒๖๕ ชุมชน ทั้งสองส่วนมีประชากรที่จะได้
รับผลกระทบจากการไล่อ้อมประมาณ ๒ แสนคน

ที่ดินในเมืองและแฟลต : การแก้ปัญหาที่ไม่เข้าใจวิถีชุมชน

ที่ผ่านมา แนวทางกระแสหลักที่ภาครัฐมักใช้ในการแก้ปัญหาที่อยู่
อาศัยของชุมชนแออัด มีอยู่ ๒ แนวทางใหญ่ ๆ คือ การย้ายชุมชนไปอยู่
นอกเมือง และการย้ายขึ้นแฟลต สำหรับแนวทางแรก ทำได้ ๒ ลักษณะ
คือ การไปเช่าซื้อที่ดินแปลงใหญ่ ขนาด ๑๙.๕ ตารางวา ของการเคหะฯ ที่
จัดโครงการรองรับไว้ตามย่านชานเมือง อาทิเช่น มีนบุรี หนองจอก
ลาดกระบัง ลาดหลุมแก้ว รังสิตคลองสาม คลองห้า เป็นต้น แล้วชาว
ชุมชนปลูกบ้านเอง หรืออีกแบบคือ ชุมชนอาคารรวมตัวกันเป็นกลุ่มออม
ทรัพย์แล้วกู้ยืมสินเชื่อเพื่อที่อยู่อาศัยจากสำนักงานพัฒนาชุมชนเมือง
(พชม.)^๑ ไปจัดซื้อที่ดินเอง ซึ่งที่ดินที่ชุมชนสามารถหาซื้อได้ส่วนใหญ่แล้ว
จะอยู่นอกเมือง เพราะระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเสรี ที่เปิดโอกาสให้มี
การกักตุนและเก็งกำไรที่ดินได้ทำให้ราคาที่ดิน ในเมืองแพงเกินกว่ากำลัง

^๑ ปัจจุบันได้ยุบรวมกับกองทุนพัฒนาชนบท ของสำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

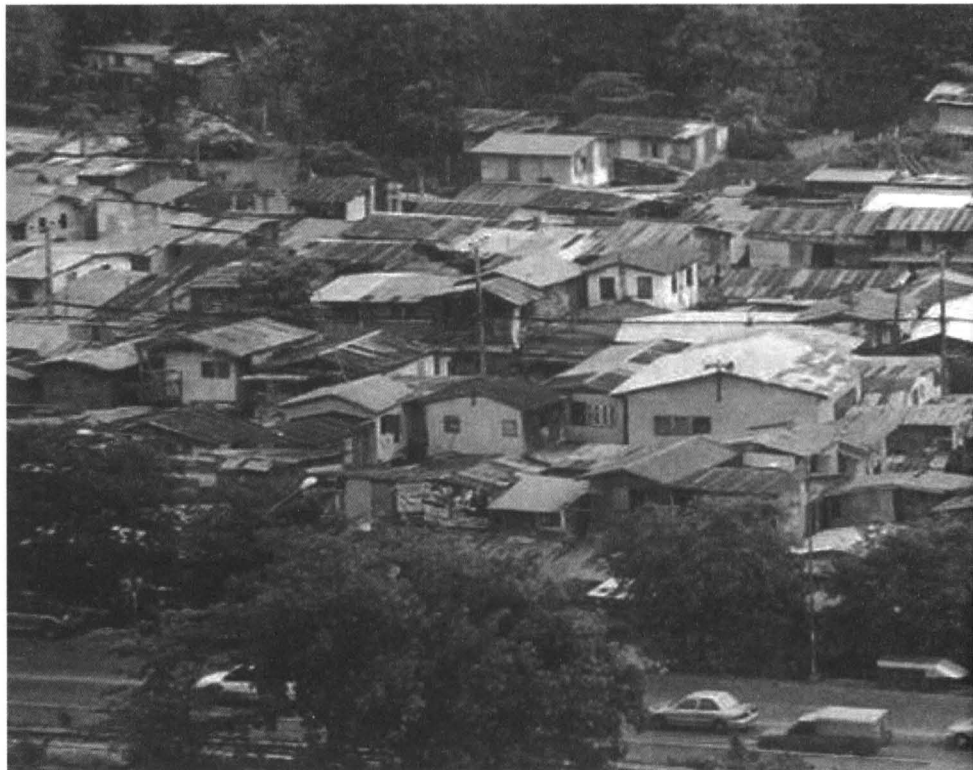
ชื่อของชาวสลัม ส่วนแนวทางที่สองก็คือ การทำโครงการสร้างแฟลตโดยหน่วยงานต่าง ๆ เช่น การเคหะฯ การท่าเรือ กรุงเทพมหานคร เป็นต้น แล้วให้ชาวสลัมเช่าหรือเช่าชื่อ

อย่างไรก็ตาม จากการสรุปบทเรียนของชาวชุมชน ทำให้พบว่าแนวทางทั้งสองของภาครัฐเป็นการแก้ไขที่ไม่สอดคล้องกับสภาพปัญหาการย้ายชุมชนออกนอกเมือง หากพูดอย่างตรงไปตรงมาก็คือ การพาคนไปอยู่ห่างไกลจากแหล่งงานเดิมของชาวสลัม ที่ส่วนใหญ่จะเป็นแรงงานนอกระบบในเมือง เช่น กรรมกร ลูกจ้าง คนเก็บของเก่า แม่ค้าหาบเร่ ฯลฯ คนที่ยึดอาชีพเหล่านี้ ครั้นจะกลับมาทำงานในเมืองที่ต้องเสียทั้งเวลาและค่าเดินทางที่แพงขึ้น อีกทั้งยังต้องเสียเงินผ่อนชำระค่าที่ดิน สินเชื่อปลูกบ้าน และเมื่อรายได้ลดลง แต่ค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นอยู่ชุมชนใหม่ไม่ได้ ก็ต้องเชิงสืบทัดกลับมาบุกเบิกชุมชนในเมืองอีก ส่วนแฟลตแม้จะเป็นที่อยู่อาศัยที่ดีเป็นระเบียบ สวยงาม แต่ก็ไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนสลัมที่จำเป็นต้องใช้พื้นที่บ้านเป็นที่ประกอบอาชีพด้วย เช่นเป็นที่ตัดเย็บเสื้อผ้าของแม่บ้านที่รับงานมาทำที่บ้าน เป็นที่คัดแยกขยะของคนหาของเก่า เป็นที่ประกอบอาหารของพวกแม่ค้าหาบเร่ต่าง ๆ นอกจากนี้ลักษณะครอบครัวแบบกิ่งขนบของชาวสลัม ที่เป็นครอบครัวขยายมีคนในครอบครัวมาก ทำให้ไม่สามารถอยู่ในห้องแคบ ๆ แบบแฟลตที่มีเนื้อที่ขนาด ๒๔ ตารางเมตรได้ รูปแบบการอยู่อาศัยในอาคารสูงแบบแฟลตจึงเหมาะกับวิถีชีวิตคนชั้นกลาง และครอบครัวผู้มีรายได้น้อยทั่วไป ที่ใช้พื้นที่บ้านเป็นเพียงที่อยู่อาศัยอย่างเดียวนอกจากนี้ และนี่คือเหตุผลสำคัญที่อธิบายว่า ทั้งที่ชาวสลัมกว่า ๑ ล้านครอบครัวอยากมีที่อยู่อาศัยที่มั่นคง แต่ทำไมในปี ๒๕๔๕ การเคหะฯ จึงมีแฟลตที่ขายไม่ออกค้างอยู่ถึง ๓๐,๐๐๐ หน่วย

ปรับปรุงชุมชน รับรองความมั่นคงในที่ดิน : ยุทธศาสตร์ด้านที่อยู่อาศัยของคนจน

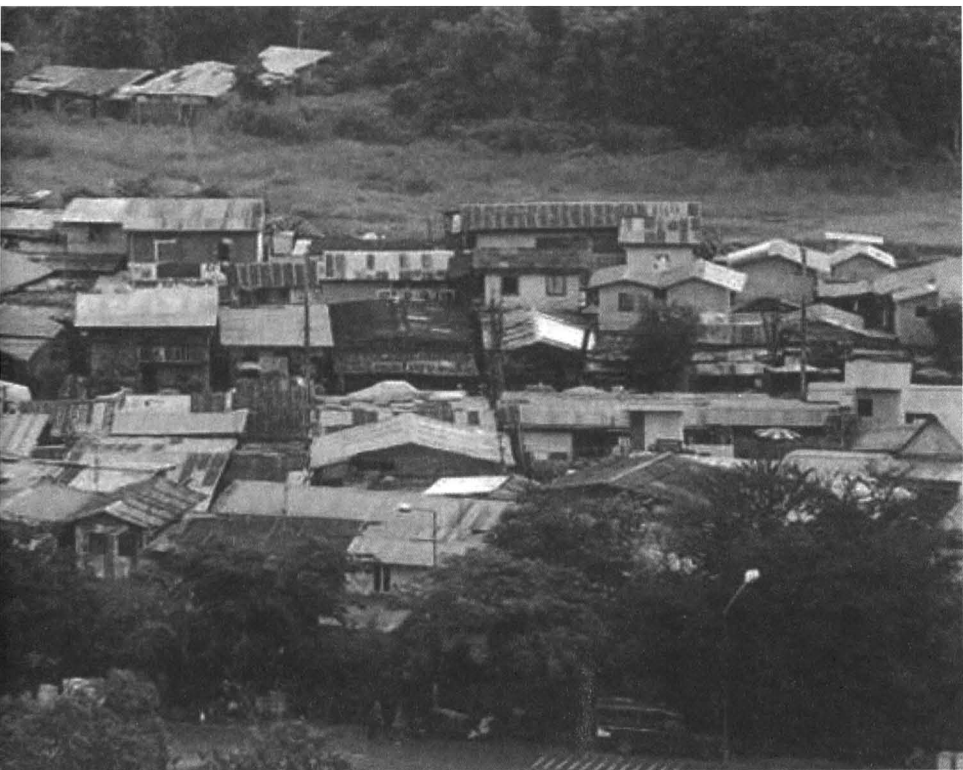
แนวทางแก้ปัญหที่อยู่อาศัย ที่ตรงกับความต้องการของชาวสลัม คือ การปรับปรุงที่อยู่อาศัยในที่ดินเดิม หรือหากในกรณีที่ต้องรื้อย้ายชุมชนจริง ๆ ก็ต้องจัดหาพื้นที่รองรับในเขตเมืองในบริเวณใกล้เคียงกับถิ่นที่อยู่อาศัยเดิม เพื่อให้คนสลัมมีที่อยู่อาศัยที่มั่นคง และสามารถดำรงชีวิตในฐานะแรงงานของเมืองได้อย่างยั่งยืน แนวทางแก้ไขปัญหที่อยู่อาศัยดังกล่าว สอดคล้องเป็นอย่างดีกับคำประกาศของสหประชาชาติเนื่องในวันที่อยู่อาศัยสากล ประจำปี ๒๕๔๔ ที่กล่าวว่า “เมืองต้องปราศจากสลัม/ Cities without Slum” คำประกาศนี้ไม่ได้หมายความว่า ให้กำจัดสลัมโดยการรื้อย้ายชุมชนไปนอกเมือง (Slum Clearance) หากแต่เป็นการเรียกร้องต่อประชาชาติต่าง ๆ ว่าต้องมีแผนปรับปรุงสภาพชุมชนให้พื้นความเป็นสลัม ต้องแก้ไขปัญหชุมชนนุกรุก ด้วยการปรับเปลี่ยนสถานภาพให้ถูกต้องมั่นคง และที่สำคัญต้องให้หลักประกันในสิทธิที่อยู่อาศัยระยะยาวแก่ชุมชน

แนวทางแก้ไขปัญหาที่เน้นการปรับปรุงที่อยู่อาศัยในที่ดินเดิม เคยนำมาปฏิบัติให้กับชุมชนเซ่งกี ในปี ๒๕๒๙ - ๒๕๓๐ โดยชาวชุมชนซึ่งในขณะนั้นประสบปัญหาด้านที่อยู่อาศัย ได้เจรจาขอซื้อที่ดินจากสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระองค์ ในลักษณะของการแบ่งปันที่ดิน (LAND SHARING) ซึ่งเป็นการประนีประนอมระหว่างเจ้าของที่ดินกับชุมชน กล่าวคือ สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระองค์ยินยอมขายที่ดินบางส่วนให้กับชาวชุมชนผ่อนซื้อในราคาต่ำกว่าท้องตลาด เพื่อนำมาจัดผังที่อยู่อาศัยใหม่ให้เป็นระเบียบ โดยลดขนาดที่อยู่อาศัยเหลือแปลงละ ๕.๔ ตารางวา และ ๑๐ ตารางวา ผังชุมชนที่จัดใหม่ ทำให้เหลือพื้นที่ส่วนหนึ่งคืนให้กับเจ้าของที่ดินซึ่งเจ้าของที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในเชิงธุรกิจพาณิชย์ได้ นอกจากโครงการพัฒนา

ที่อยู่อาศัยชุมชนแข่งก็แล้ว ชุมชนแออัดที่ใช้แนวทางการแบ่งปันที่ดิน มาพัฒนาที่อยู่อาศัยของชุมชนในยุคนั้น ก็เช่น ชุมชนวัดลาดบัวขาว ชุมชนหลังบ้านมนังคศิลา และชุมชน ๗๐ ไร่ คลองเตย ชุมชนวัดลาดบัวขาวใช้วิธีขอซื้อที่ดินเดิมบางส่วนจากเจ้าของที่ดินเอกชน ส่วนชุมชนหลังบ้านมนัง ๙ และชุมชน ๗๐ ไร่ เนื่องจากอยู่ในที่ของหน่วยงานราชการ คือ กรมธนารักษ์ และการท่าเรือ จึงใช้วิธีขอเช่าที่จากหน่วยงานเจ้าของที่

อย่างไรก็ตามเป็นที่น่าเสียดายที่โครงการตัวอย่างเหล่านี้ ซึ่งเน้นการปรับปรุงพัฒนาที่อยู่อาศัยในที่เดิม เพื่อให้คนสลัมเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตเมือง ไม่สามารถขยายผลไปเป็นกระแสหลักในการแก้ไขปัญหาชุมชนแออัดได้ ทั้งนี้เพราะอุปสรรคเรื่องที่ดิน หน่วยงานรัฐต่าง ๆ ไม่อยากแบ่งปันที่ดินของตนให้ชาวชุมชนเช่าอยู่อาศัยระยะยาว เนื่องจากต้องการนำที่ดินไปใช้ในเชิงธุรกิจ รวมทั้งพัฒนาโครงการของรัฐด้านต่าง ๆ เอกชนก็

เช่นกัน ผลประโยชน์มหาศาลจากธุรกิจที่ดินและอสังหาริมทรัพย์ในยุคเศรษฐกิจฟองสบู่ คือแรงจูงใจสำคัญในการเลือกแนวทางแก้ไขปัญหาแบบ รื้อย้ายชุมชน กระแสนรณรงค์การอยู่อาศัยในเมืองของชาวสลัมเพิ่งกลับมา อีกครั้งในช่วงปี ๒๕๔๓ - ๒๕๔๔ ที่เครือข่ายสลัม ๔ ภาคผลักดันนโยบาย การเช่าที่ดิน การรถไฟ ฯลฯ เป็นเวลา ๓๐ ปี โดยชุมชนทับแก้วที่ได้รับผลกระทบจากโครงการก่อสร้างถนนจตุรทิศของกรุงเทพมหานครเป็นชุมชนแรกที่สามารถเช่าที่ดินการรถไฟฯ ย่านสถานีคลองตันซึ่งห่างจากชุมชนเดิม ๓ กิโลเมตร ได้เป็นเวลา ๓๐ ปี ปัจจุบันชาวชุมชนจำนวน ๑๑๙ ครอบครัว มีบ้าน ๒ ชั้น บนเนื้อที่ขนาด ๑๐.๗๕ ตารางวา เป็นที่อยู่อาศัยใหม่ที่ไม่อยู่ในสภาพสลัมอีกต่อไป

นโยบายบ้านมั่นคง : หลักการดีแต่วิธีปฏิบัติมีปัญหา

เป็นที่ชัดเจนว่ารัฐบาลภายใต้การนำของ พล.ต.ท.ดร. ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรีมีนโยบายในการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยของคนจนในเมือง ๒ รุปลักษณะคือ นโยบายบ้านเอื้ออาทร ซึ่งมุ่งเน้นไปที่การแก้ปัญหาที่อยู่อาศัยของครอบครัวผู้มีรายได้น้อยทั่วไปที่มีรายได้ต่อเดือนไม่เกิน ๑๕,๐๐๐ บาท โดยมอบให้การเคหะแห่งชาติดำเนินการจัดสร้างที่อยู่อาศัยในลักษณะแฟลต บ้านเดี่ยว บ้านแฝดและบ้านแถว จำนวน ๖๐๐,๐๐๐ หน่วย (ในระยะเวลา ๕ ปี ๒๕๔๖ - ๒๕๕๐) ส่วนคนจนในสลัมหรือชุมชนแออัดนั้น รัฐบาลได้มอบให้สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) จัดทำโครงการที่อยู่อาศัยในลักษณะของ “บ้านมั่นคง” ที่เน้นการปรับปรุงและพัฒนาที่อยู่อาศัยในที่ดินเดิมที่ชุมชนตั้งอยู่ และให้สิทธิความมั่นคงในรูปของการเช่าที่ดินระยะยาวจากหน่วยงานรัฐที่เป็นเจ้าของที่ดิน หรืออาจเป็นการเช่าระยะยาวหรือเช่าซื้อที่ดินในราคาที่เหมาะสมจากเจ้าของที่ดินในกรณีที่เป็นที่ดินเอกชน โครงการบ้านมั่นคงมีเป้าหมายที่อยู่อาศัยที่จะปรับปรุงพัฒนาเป็นจำนวน ๓๐๐,๐๐๐ หน่วย ในระยะเวลา ๕ ปีเช่นกัน ครอบคลุมพื้นที่ ๒,๐๐๐ ชุมชน หวังรองรับประชากรในชุมชนแออัดราว ๑.๕ ล้านคน

นโยบายบ้านมั่นคงได้รับการโฆษณาประชาสัมพันธ์อย่างกว้างขวางว่าเป็นแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยที่เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของชาวชุมชนแออัด จนคนจนในชุมชนเกิดความคาดหวังในการมีที่อยู่อาศัยที่มั่นคง ไม่ต้องกลัวถูกขับไล่ที่

ในทางหลักการแล้วกล่าวได้ว่า การแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยตามแนวนโยบายบ้านมั่นคงสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนที่อยากปรับปรุงพัฒนาที่อยู่อาศัยในชุมชนเดิม โดยขอหลักประกันในสิทธิที่อยู่อาศัยในรูปของการเช่าที่ดินระยะยาว ๓๐ ปี หรือเช่าซื้อจากเจ้าของที่ดิน ชาวชุมชนไม่ต้องการขึ้นแฟลตหรือย้ายถิ่นฐานไปแถบชานเมือง เนื่องจาก

ขัดแย้งกับวิถีชีวิตและห่างไกลจากแหล่งอาชีพการงานดังที่กล่าวมา
อย่างไรก็ตาม แม้ว่านโยบายบ้านมั่นคงจะได้รับการขานรับจากชาวมุขมชน
แออัด ว่าเป็นแนวทางแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยที่เหมาะสมกับวิถีชุมชนและ
สอดคล้องกับแนวคิดเมืองที่ปราศจากสลัม แต่หากพิจารณาในทางปฏิบัติ
แล้ว จะพบว่ามิอุปสรรคสำคัญอยู่หลายประการที่ทำให้การดำเนินโครงการ
บ้านมั่นคงไม่สามารถแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยของมุขมชนแออัดได้อย่างแท้จริง
จากเนื้อความในจดหมายเปิดผนึกที่เครือข่ายสลัม ๔ ภาคยื่นเสนอ
ต่อรัฐบาลเมื่อวันที่ ๒๗ กันยายน ๒๕๔๘ นั้น กล่าวถึงข้อห่วงใยต่ออุปสรรค
ปัญหาการดำเนินนโยบายบ้านมั่นคงไว้ดังนี้

ในเบื้องต้น ทางเครือข่ายสลัม ๔ ภาคมีความยินดีที่ทางรัฐบาลแสดง
ความสนใจในด้านที่อยู่อาศัยของคนจน โดยเฉพาะการดำเนินนโยบาย
“บ้านมั่นคง” เพื่อให้มุขมชนได้สามารถปรับปรุงสภาพมุขมชนในที่ดินเดิมและ
ให้สิทธิความมั่นคง ไม่ว่าจะในรูปแบบของการเช่าซื้อหรือเช่าระยะยาว ทาง
เครือข่ายสลัม ๔ ภาคเห็นด้วยกับนโยบายบ้านมั่นคงของรัฐบาล ซึ่งเป็น
นโยบายที่สอดคล้องกับความต้องการของมุขมชน และเป็นแนวทางที่เครือ-
ข่ายสลัม ๔ ภาครณรงค์มาอย่างต่อเนื่อง

อย่างไรก็ตาม จากประสบการณ์ปัญหาที่เครือข่ายสลัม ๔ ภาค ได้
ประสบมานั้น ยังมีอุปสรรคที่ทำให้นโยบายบ้านมั่นคง อาจไม่บรรลุเป้า
หมายที่รัฐบาลได้วางไว้ ทั้งในเชิงปริมาณที่ตั้งเป้าหมายสูงถึง ๓๐๐,๐๐๐
หน่วย ภายใน ๕ ปี และในเชิงคุณภาพคือ การมีความมั่นคงในที่อยู่อาศัย
เครือข่ายสลัม ๔ ภาค จึงใคร่ขอเรียนเสนออุปสรรคที่เกี่ยวข้องต่อรัฐบาล
ในการนำเสนออุปสรรคปัญหานี้ เครือข่ายสลัม ๔ ภาค ไม่ได้มีเจตนาที่จะ
ขัดขวางนโยบายรัฐบาลแต่อย่างใด หากแต่สนับสนุนนโยบายของรัฐบาล จึง
ต้องการเรียนให้รัฐบาลได้ทราบอุปสรรคที่จะทำให้นโยบายที่มีหลักการดีแต่
จะไม่บรรลุผลทางปฏิบัติ ซึ่งอุปสรรคเหล่านี้ รัฐบาลอาจไม่ทราบข้อเท็จจริง

จากหน่วยงานราชการที่ไม่ได้รายงานให้รัฐบาลได้ทราบ อุปสรรคดังกล่าว
ได้แก่

๑. อุปสรรคด้านที่ดิน ถือเป็นอุปสรรคสำคัญที่สุด เนื่องจากเจ้าของ
ที่ดินทั้งรัฐและเอกชน ไม่ยินยอมให้คนจนได้เช่าที่ดิน แม้ปัจจุบันชุมชนจะ
ได้ตั้งถิ่นฐานอยู่แล้วก็ตาม เพราะจะเก็บค่าเช่าได้ต่ำกว่าการให้ธุรกิจเอกชน
เช่า แม้รัฐบาลจะพยายามแก้ไขอุปสรรคด้านนี้ ในกรณีที่ราชพัสดุของกรม
ธนารักษ์ แต่ในที่ดินอื่น ๆ เช่น ที่ดินของการรถไฟฯ ซึ่งมีชุมชนที่มีข้อ
ตกลงในการแก้ปัญหาที่อยู่อาศัยร่วมกับการรถไฟฯ อยู่ถึง ๖๑ ชุมชน
๙,๑๓๗ ครอบครัว และเครือข่ายสลัม ๔ ภาคได้มีกระบวนการเจรจาแก้ไข
ปัญหากับกระทรวงคมนาคมอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ปี ๒๕๔๔ แต่ก็ยังม
ีความล่าช้า เพราะขณะนี้มีการเซ็นสัญญาเช่าเพียง ๑๘ ชุมชน ๑,๔๓๗
ครอบครัว กรณีที่ดินของการท่าเรือแห่งประเทศไทย ก็ยังมีความขัดแย้ง

ระหว่าง การทำเรื่อง ที่ต้องการไล่ชุมชนเพื่อสร้างคลองเตยคอมเพล็กซ์ ทั้ง ๆ ที่ชาวชุมชนคลองเตยราว ๖,๐๐๐ คนเรือน มีข้อเสนอในการแบ่งปันที่ดิน (Land Sharing) เพื่อทำโครงการที่อยู่อาศัย โดยขอใช้พื้นที่ประมาณ ๔๐๐ ไร่ จากจำนวนที่ดินกว่า ๒,๐๐๐ ไร่ ที่การทำเรื่องมีอยู่ จากกรณีตัวอย่างดังกล่าว จึงใคร่ขอเรียนเสนอให้รัฐบาลให้ความสำคัญกับการขจัดอุปสรรคด้านที่ดินมากกว่าที่เป็นอยู่

๒. อุปสรรคเกี่ยวกับกฎระเบียบด้านการก่อสร้างอาคาร ซึ่งกำหนดมาตรฐานของบ้านไว้สูงมากจนคนจนที่มีที่ดินเพียงเล็กน้อยไม่สามารถปฏิบัติตามได้ เช่น การให้ปลูกตัวบ้านเว้นจากชายขอบที่ดินถึงข้างละไม่ต่ำกว่า ๒ เมตร คนจนที่เช่าที่ดินแปลงเล็ก ๆ มีขนาด ๕x๘ เมตร ถ้าปฏิบัติตามกฎหมายก็จะได้บ้านที่ขนาดเล็กมาก ครั้นเมื่อไม่ปฏิบัติตามข้อบัญญัติก็ไม่สามารถขอทะเบียนบ้านถาวรได้ ยังได้แค่ทะเบียนบ้านชั่วคราว เช่นเดียวกับชุมชนแออัด ทำให้แม้จะได้เช่าที่ดินระยะยาวจากเจ้าของที่ดินมีความมั่นคงในที่อยู่อาศัยแล้ว แต่กลับมีทะเบียนบ้านชั่วคราวเท่านั้น และส่งผลกระทบต่อไปถึงการขอไฟฟ้าและประปา เพราะต้องเสียอัตราค่าน้ำประปาและไฟฟ้าในราคาแพง ต้องมีค่ามัดจำในราคาแพง เป็นต้น นอกจากนี้ฯลฯ อาจไม่ทราบว่ามีแต่กรณีชุมชนปอนโก เขตปทุมวัน ที่ฯลฯ ไปเป็นประธานเปิดป้ายชุมชน เมื่อวันที่ ๑๑ กรกฎาคม ๒๕๔๗ แต่ชาวบ้านซึ่งดำเนินการตามนโยบายของ ฯฯ กลับถูกแจ้งความดำเนินคดีข้อหาปลูกสร้างอาคารโดยไม่ได้รับอนุญาต

๓. ปัญหาการไล่รื้อยังมีมาก สิ่งที่ตรงกันข้ามกับนโยบายส่งเสริมความมั่นคงในที่อยู่อาศัยของรัฐบาลมากที่สุดก็คือ การไล่รื้อ ไม่ว่าจะเป็นโดยหน่วยงานรัฐ เช่น ชุมชนป้อมมหากาฬ ถูกไล่รื้อจากโครงการปรับปรุงภูมิทัศน์กรุงรัตนโกสินทร์ หรือการไล่รื้อจากโครงการโครงการขยายคมนาคมของรัฐบาล ในกรณีนี้จำเป็นต้องดำเนินการเพื่อประโยชน์ต่อส่วนรวม ชาว

ชุมชนจำเป็นต้องรื้อย้าย แต่รัฐบาลได้กล่าวถึงมาตรการที่จะช่วยเหลือผู้ที่ต้องถูกรื้อย้ายน้อยมาก นอกจากนี้ยังมีการไล่รื้อจากเจ้าของที่ดินเอกชน หลังจากที่เศรษฐกิจฟื้นตัว เจ้าของที่ดินก็ประสงค์จะขับไล่ชุมชนเพื่อนำที่ดินไปลงทุนเชิงธุรกิจ แต่ภาครัฐยังไม่มึกลไกที่จะแก้ไขปัญหาดังกล่าววันทั้ง ๆ ที่ในรอบปี ๒๕๔๘ มีกรณีไล่รื้อเฉพาะที่ดินเอกชนถึง ๓๓ ชุมชน ที่ร้องเรียนกับเครือข่ายสลัม ๔ ภาค มีผู้ได้รับผลกระทบจำนวน ๓,๓๖๓ หลังคาเรือน”

ดังนั้น เพื่อเป็นการเสริมให้นโยบายบ้านมั่นคงของรัฐบาลสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ได้จริง เครือข่ายสลัม ๔ ภาค จึงมีข้อเสนอต่อรัฐบาลเนื่องในวันที่อยู่อาศัยสากลประจำปี ๒๕๔๘ ดังนี้

๑. เพื่อเป็นการขจัดอุปสรรคในด้านที่ดิน นายกรัฐมนตรีจะต้องเชิญทุกหน่วยงานที่มีที่ดินซึ่งชุมชนตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่ และมอบนโยบายทุกหน่วยงานร่วมกับชุมชนในการจัดระเบียบชุมชน และให้ชุมชนเช่าที่ดินระยะยาวจากหน่วยงานรัฐ จึงจะทำให้นโยบายบ้านมั่นคงสำเร็จเป็นจริงได้ด้วยกระบวนการร่วมมือระหว่างเจ้าของที่ดินและชุมชน โดยนายกรัฐมนตรีมอบนโยบายที่ชัดเจนจึงจะทำให้โครงการบ้านมั่นคงมีความก้าวหน้าได้ ซึ่งการจะนำที่ดินจากหน่วยงานรัฐมาใช้ประโยชน์ด้านที่อยู่อาศัยนั้น นายกรัฐมนตรีต้องเป็นผู้มอบนโยบายด้วยตนเอง ลำพังให้สถาบันองค์กรพัฒนาชุมชนดำเนินการ ย่อมไม่สามารถดึงที่ดินจากหน่วยงานที่มีที่ดิน ไม่ว่าจะเป็นการรถไฟฯ หรือการทำเรือได้ เพราะแต่ละหน่วยงานย่อมหวงแหนที่ดินของตนเอง

๒. รัฐบาลต้องแก้ไขกฎระเบียบด้านการก่อสร้างอาคารที่มีมาตรฐานสูงเกินความจำเป็นและกลายเป็นเครื่องกีดกันคนจนไม่ให้มีโอกาสที่จะมีทะเบียนบ้านอย่างทัดเทียมกับคนอื่น ๆ ในสังคม เช่น การเว้นด้านที่ด้านข้าง เพราะปัจจุบันนี้ก็ผิดกฎหมายเป็นส่วนใหญ่แล้ว การลดมาตรฐานดัง

กล่าวนี้ ไม่เพียงแต่จะเป็นประโยชน์เฉพาะชาวชุมชนแออัดเท่านั้น แม้แต่ภาคธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ก็มีการวิจัยยืนยันเช่นเดียวกันว่า มาตรฐานของกฎระเบียบที่สูงเกินไปทำให้ ราคาของบ้านจัดสรรแพงเกินความจำเป็น (ดูรายงานการวิจัย โครงการแผนแม่บทกระทรวงพาณิชย์ พ.ศ. ๒๕๔๐-๒๕๔๙ สาขา ที่อยู่อาศัย โดย นิพนธ์ พัวพงศกร และณรงค์ ขวนใช้ ฝ่ายการวิจัยเศรษฐกิจรายสาขา สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, ๒๕๔๒)

๓. รัฐบาลต้องประกาศนโยบายหยุดการไล่รื้อชุมชนทุกแห่งทั่วประเทศ และสร้างกลไกให้เกิดการเจรจาแก้ไขปัญหาโดยสันติ ไม่ใช่ด้านหนึ่งประกาศนโยบายบ้านมั่นคง แต่การไล่รื้อก็ยังมิอยู่ เช่น กรณีชุมชนป้อมมหากาฬ ในเขตเกาะรัตนโกสินทร์ การไล่รื้อชุมชนที่จะโดนผลกระทบจากโครงการเมกะโปรเจกต์ด้านขนส่งมวลชน รวมไปถึงการไล่รื้อจากเจ้าของที่ดินเอกชน

๔. รัฐบาลต้องนำมาตรการภาษีที่ดินในอัตราก้าวหน้ามาใช้อย่างจริงจัง เพื่อกระจายการถือครองที่ดินให้เป็นธรรม และลดการเก็งกำไรที่ดิน ทำให้ที่ดินมีราคาแพงเกินจริง กระทั่งคนจนและชนชั้นกลางไม่สามารถมีที่อยู่อาศัยเป็นของตนเองได้

ปฏิรูปที่ดินเมืองเพื่อสิทธิที่อยู่อาศัย : การกึ่งที่ชาวสลัมต้องเดินหน้า

ผลจากการเคลื่อนไหวของรณรงค์เนื่องในวาระ “มหกรรมวันที่อยู่อาศัยสากลภาคประชาชน” ที่เครือข่ายสลัม ๔ ภาคจัดขึ้นในต้นเดือนตุลาคม ๒๕๔๘ ทำให้รัฐบาลต้องรับฟังต่ออุปสรรคปัญหาในการดำเนินโครงการบ้านมั่นคงอย่างจริงจัง และนำมาซึ่งรูปธรรมการแก้ไขปัญหาของภาครัฐเป็นต้นว่า การมีมติคณะรัฐมนตรี ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๔๘ ให้หน่วยราชการที่มีที่ดินซึ่งมีชุมชนอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก เช่น ที่ดินการรถไฟ,

ราชพัสดุ, กรมเจ้าท่า ฯลฯ สนับสนุนที่ดินให้ชุมชนเช่าอยู่อาศัยระยะยาว โดยเห็นควรให้เป็นเวลา ๓๐ ปี รวมทั้งให้หน่วยงานต่าง ๆ ผ่อนปรนกฎระเบียบเกี่ยวกับการก่อสร้างอาคาร การออกเลขที่บ้านถาวร ให้กับชาวชุมชนที่ทำโครงการบ้านมั่นคง

อย่างไรก็ตามแม้จะมีมติ ครม. ออกมารองรับแก้ไขปัญหาดังกล่าว ก็ยังมีข้อกังวล เพราะดังที่นายจินดา เจริญสุข ประธานเครือข่ายสลัม ๔ ภาค กล่าวไว้ในเวทีแถลงข่าวประจำปี ๒๕๕๔ ของเครือข่ายฯ ว่า “จะทำอย่างไร ให้มติ ครม. ๑๕ พ.ย. ๕๔ ที่ออกมาเกิดผลปฏิบัติจริง ยกตัวอย่าง เช่น เรื่องที่ดินการรถไฟฟ้า ที่ที่เครือข่ายสลัม ๔ ภาค มีข้อตกลงเรื่องการเข้าร่วมกับกระทรวงคมนาคมและการรถไฟฟ้า ตามมติบอร์ด ๑๓ ก.ย. ๕๓ รวมทั้งยังมีมติ ครม. ๑๕ พ.ย. ๕๔ ช่วยกำกับอยู่ด้วย แต่ความจริงชุมชนที่เสนอขอเช่าที่ดินในปี ๒๕๕๔ จำนวน ๑๑ ชุมชน ๙๐๐ กว่าครอบครัว ซึ่งผ่านการเจรจากับผู้บริหารการรถไฟฟ้า เรียบร้อยแล้ว จนถึงขณะนี้เกือบจะสิ้นปีบอร์ดการรถไฟฟ้า ยังไม่อนุมัติให้เช่าเลยสักชุมชน”

“คนสลัมจะต้องเดินหน้าสร้างพลังของตนเอง ตามแนวทางคำประกาศของภาคประชาชนสากล ที่ว่า “อำนาจเป็นของประชาชน ประชาชนต้องกำหนดอนาคตตนเอง”

สำหรับเรื่องกฎระเบียบเกี่ยวกับการปลูกสร้างอาคาร แม้จะมีมติ ครม. ให้หน่วยราชการและหน่วยงานท้องถิ่นผ่อนปรนการปลูกสร้าง แต่ในทางเป็นจริง นโยบายดังกล่าวก็ยังไม่เป็นที่รับรู้โดยทั่ว ชุมชนที่ทำโครงการบ้านมั่นคงยังคงต้องไปยื่นขอเรียกร้องให้หน่วยงานต่าง ๆ ยืดหยุ่นผ่อนปรนต่อกฎระเบียบดังกล่าวอยู่บ่อย ๆ ส่วนเรื่องอุปสรรคจากการไล่อื่นนั้น

ขณะนี้ยังมีปัญหามากในทางการปฏิบัติ ทั้งนี้เพราะโครงการขนาดใหญ่ของภาครัฐ เป็นต้นว่า เมกกะโปรเจกต์ด้านขนส่งมวลชน (รถไฟฟ้า ๗ - ๑๐ สาย) โครงการบริหารจัดการที่ดินย่านคลองเตย (คลองเตยคอมเพล็กซ์) โครงการเศรษฐกิจพิเศษพระราม ๓ โครงการต่าง ๆ เหล่านี้ โดยข้อเท็จจริงแล้วล้วนแต่เป็นสาเหตุโดยตรงของการรื้อย้ายชุมชน ทั้งนี้ยังไม่ต้องพูดถึงกระบวนการมีส่วนร่วมของชาวชุมชนในการแก้ปัญหาที่อยู่อาศัยอันเกิดจากโครงการขนาดใหญ่เหล่านั้น ซึ่งชาวบ้านแทบจะไม่มีส่วนร่วมเลย

นอกจากอุปสรรคปัญหาดังกล่าว ที่ชาวชุมชนแออัดต้องติดตามแก้ไขอย่างต่อเนื่องแล้ว นโยบายบ้านมั่นคงก็ยังผลิตปัญหาใหม่มาให้ชุมชนล่าสุดงบประมาณสาธารณสุขปโภคต่อหน่วยที่สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) ได้รับการจัดสรรจากรัฐบาล ถูกลดจำนวนลงเหลือเพียงหน่วยละ ๒๕,๐๐๐ บาท ทั้งที่ในช่วง ๒ ปีแรกของการดำเนินโครงการ รัฐบาลได้อุดหนุนงบประมาณสาธารณสุขปโภคให้กับชุมชนที่ทำโครงการบ้านมั่นคงเฉลี่ยต่อครอบครัวใน ๓ ระดับอัตรา คือ กรณีปรับปรุงชุมชนในที่เดิม ได้งบ ๒๕,๐๐๐ บาทต่อครัว กรณีรื้อย้ายชุมชนในที่เดิม ได้งบ ๔๕,๐๐๐ บาทต่อครัว และกรณีรื้อย้ายชุมชนไปสร้างในที่ใหม่ ได้งบ ๖๕,๐๐๐ บาทต่อครัว

เกณฑ์การจัดสรรงบประมาณสาธารณสุขปโภคบ้านมั่นคงใน ๓ อัตราดังกล่าว หากเปรียบเทียบกับโครงการบ้านเอื้ออาทร ที่การเคหะแห่งชาติได้รับการอุดหนุนจากรัฐบาลหน่วยละ ๘๐,๐๐๐ บาทนั้น ถ้าพูดในภาษาชาวบ้านก็ต้องบอกว่า “โครงการบ้านมั่นคงเป็นลูกเมียน้อย” เพราะได้งบอุดหนุนสาธารณสุขปโภคต่อหน่วยน้อยกว่าโครงการบ้านเอื้ออาทร ทั้ง ๆ ที่ชุมชนต้องซื้อวัสดุอุปกรณ์ก่อสร้างในราคาตลาดเหมือน ๆ กับที่บริษัทผู้รับเหมาโครงการบ้านเอื้ออาทรใช้ อย่างไรก็ตาม ที่ชุมชนยังพอรับเงินโขงงบประมาณ ๓ อัตราได้ ก็เพราะเน้นการมีส่วนร่วมแรงงานในการก่อสร้างของชาวบ้าน และการพิจารณางบประมาณขึ้นอยู่กับลักษณะข้อเท็จจริงของการ

ทำโครงการที่อยู่อาศัยว่า จะเป็นแค่ปรับปรุงกายภาพในชุมชน รื้อย้ายในชุมชนเดิม หรือรื้อย้ายไปสร้างชุมชนใหม่ ซึ่งแต่ละกรณีมีความจำเป็นในการใช้งบสาธารณูปโภคมากน้อยไม่เหมือนกัน ดังเกณฑ์ที่กล่าวมา

แต่จากการปรับลดงบประมาณบ้านมั่นคงครั้งล่าสุด ที่รัฐบาลจ่ายให้เพียง ๒๕,๐๐๐ บาทต่อครอบครัว ทำให้มีคำถามจากชุมชนว่า งบสาธารณูปโภคดังกล่าวเพียงพอหรือไม่ต่อการดำเนินโครงการบ้านมั่นคง โดยเฉพาะในกรณีที่ต้องรื้อชุมชนเพื่อปรับปรุงใหม่ในที่เดิม หรือรื้อย้ายไปสร้างชุมชนในที่ใหม่ งบประมาณที่น้อยกว่างบบ้านเอื้ออาทรถึง ๓.๒ เท่า จะสามารถครอบคลุมค่าใช้จ่ายในโครงการ ไม่ว่าจะเป็น ค่าถมดิน ทำถนน ท่อระบายน้ำ ท่อประปา ปักเสา พาดสายไฟ ฯลฯ ได้หรือไม่

กล่าวโดยสรุปแล้ว แม้ว่าจะมีความพยายามในการคลี่คลายอุปสรรคปัญหาโครงการบ้านมั่นคงจากภาครัฐ แต่ในท้ายที่สุดก็คงต้องเป็นเรื่องที่ภาคประชาชนจะต้องติดตาม ผลักดันให้เกิดรูปธรรมการแก้ปัญหาที่สอดคล้องกับความต้องการของชาวชุมชนมากที่สุด มาตรการ แนวนโยบาย หรือมติ ครม. ใด ๆ ที่ออกมา ชาวสลัมจะต้องนำมายึดถือและอ้างอิงให้หน่วยงานต่าง ๆ ปฏิบัติตามโดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม ส่วนปัญหาใหม่ ๆ เช่น เรื่องงบประมาณ ก็คงเป็นเรื่องที่พี่น้องชาวชุมชนแออัดจะต้องครุ่นคิด ติดตามและผลักดันกันต่อไป

คนสลัมจะต้องเดินหน้าสร้างพลังของตนเอง ตามแนวทางคำประกาศของภาคประชาชนสากล ที่ว่า “อำนาจเป็นของประชาชน ประชาชนต้องกำหนดอนาคตตนเอง” ซึ่งกำลังรณรงค์และปฏิบัติการอยู่ทั่วโลก

เอกสารประกอบการเขียน

๑. ปฏิรูปที่ดินเมืองเพื่อสิทธิที่อยู่อาศัยคนจน ๒๕๔๔ เครือข่ายสลัม ๔ ภาค
๒. วาระประชาชนเพื่อความเป็นไทย ๒๕๔๕ กป.อพช.
๓. แนวทางแก้ปัญหาที่อยู่อาศัยของคนจนในเมือง ๒๕๔๖ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.)
๔. บ้านมั่นคง ๒๕๔๖ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.)
๕. อาคารที่ดิน ๑๗ - ๒๔ สิงหาคม ๒๕๔๖
๖. จดหมายเปิดผนึกของเครือข่ายสลัม ๔ ภาค ๒๗ กันยายน ๒๕๔๔ ข้อเสนอแนะต่อการแก้ไขอุปสรรคปัญหาของการดำเนินนโยบาย “บ้านมั่นคง”

บทบาท ผู้หญิง กับ คำว่า “บ้าน”^๑

ผู้หญิงมีความสำคัญมากกับที่อยู่อาศัย ซึ่งหมายถึง “บ้าน”

บ้าน เป็น ศูนย์รวมของชีวิตในครอบครัว

บ้าน เป็น โรงงาน

บ้าน เป็น โรงเรียน

บ้าน เป็น สถานพยาบาล

บ้าน เป็น ศูนย์วัฒนธรรม

บ้าน เป็น กระทรวงการคลัง ซึ่งผู้หญิงก็เปรียบเสมือนกระทรวงการคลัง

หลายคนที่จะเกิดที่โรงพยาบาล เกิดในรถ เกิดที่ทุ่งนา หรือเกิด

ในป่า แต่ก็มาเติบโตในบ้าน

บ้านไม่ได้เป็นเพียงที่ซุกหัวนอนเท่านั้น แต่บ้านเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับเราอยู่ตลอดเวลา บ้านยังช่วยคุ้มภัยไม่ทำให้เราเปียกฝน กันร้อน กันหนาว เป็นที่พักพิงในยามทุกข์ยาก มีบ้านเป็นที่พบปะพูดคุยเวลามีปัญหาและปลอบประโลมเวลาที่สมาชิกในบ้านมีความทุกข์ใจ

^๑ จากการบรรยายเนื่องในวันสตรีสากล ปี ๒๕๔๗

ความหมายของศูนย์รวมในครอบครัว คือ ทุกคนได้พักอาศัย ได้หลับ ได้นอน ได้ประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ได้มีการพบปะพูดคุยกับคนในครอบครัว ได้เฮฮาสร้างสรรค์หลังกลับจากประกอบอาชีพของตน พ่อ แม่ ลูกที่อยู่ในบ้านก็จะมีอารมณ์อบอุ่น ถ้ามีบ้านกันแดดกันฝนและชุกหัวนอน ทำให้ชีวิตครอบครัวมีสุขภาพจิตที่ดีและมีความสุขภายในบ้าน

บ้านเปรียบเสมือนโรงงาน เพราะว่า ภายในบ้านเป็นที่ประกอบอาชีพ เช่น คนชั้นกลางก็จะออกไปประกอบอาชีพนอกบ้าน ส่วนคนจน คนด้อยโอกาส คนชุมชนก็จะประกอบอาชีพประเภทแรงงานนอกระบบ หลายคนไปรับงานนอกบ้านมาทำ หรือที่เรียกว่า การรับงานมาทำที่บ้าน เก็บเศษกระดาษมาพับถุง วัสดุต่าง ๆ มาแปรรูปขาย ร้อยพวงมาลัย ตลอดจนการค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ อยู่ในบ้าน จึงถือได้ว่า “บ้านเป็นโรงงานชนิดหนึ่ง” ผู้หญิงที่อยู่ในโรงงานก็จะเป็นผู้จัดการ ผู้อำนวยการเสรีธรรมที่อยู่ในบ้านดังนั้น บ้านจึงเปรียบเสมือนโรงงานที่จะประกอบอาชีพเพื่อดูแลคนที่อยู่ในครอบครัวนั้นให้มีความสุขได้...

ยิ่งไปกว่านั้นผู้หญิงที่อยู่ในระดับ “รากหญ้า” หรือในชุมชน นอกจากจะเป็นคลังในบ้านแล้วยังเป็นคลังของสังคม

บ้านเปรียบเสมือนโรงเรียน เพราะบ้านเป็นโรงเรียน เป็นที่เรียนรู้ เด็กที่เกิดขึ้นมาจากผู้หญิงที่อยู่ในบ้านสามารถจะเรียนรู้ได้ว่า การที่เขาเกิดมาก็จะต้องมีบ้าน มีพ่อ มีแม่ มีครอบครัวที่อบอุ่น มีเพื่อนบ้านที่อยู่ใกล้เคียงกันและสามารถที่จะได้เรียนรู้กับชีวิตที่พ่อ แม่มีอยู่ ชีวิตที่เพื่อนบ้านมี และชีวิตที่เขาเรียนรู้ว่าจะต้องทำอะไรในบ้าน เช่น ชีวิตที่มีพ่อ แม่เป็นตัวอย่างให้ลูกได้เรียนรู้ คือ การทำงาน การทำงานบ้าน พ่อไปประกอบ

อาชีพ แม่ทำงานบ้านอบรมสั่งสอนลูก กวาดบ้าน ถูบ้าน รดน้ำต้นไม้ ซึ่งลูกก็จะเรียนรู้จากที่บ้านก่อนที่จะไปโรงเรียน ดังนั้น บ้านจึงเป็นโรงเรียน เป็นศูนย์การเรียนรู้ของคนในครอบครัวและคนอื่น ๆ ที่จะมองเห็นของคนในบ้านนี้ปฏิบัติต่อกัน

บ้านเปรียบเสมือนโรงพยาบาล เพราะผู้หญิงที่อยู่ในบ้านเป็นผู้ที่ต้องรับผิดชอบหนักทั้งเรื่องดูแลสุขภาพ เรื่องสิ่งแวดล้อม และเรื่องอื่น ๆ จิปาถะ ไม่ว่าพ่อบ้านเจ็บป่วย ลูก ๆ ไม่สบาย หรือตัวเองไม่สบาย ผู้หญิงหรือแม่บ้านก็ต้องมีหน้าที่ดูแลสุขภาพ สิ่งแวดล้อมให้ดี เพื่อให้พ่อบ้านลูก ๆ และตัวเองมีสุขภาพจิตที่ดี ซึ่งเป็นองค์ประกอบของการดูแลสุขภาพอนามัยและสิ่งแวดล้อมที่ดีในบ้าน ดังนั้น บ้านจึงเปรียบเสมือนโรงพยาบาลที่จะต้องดูแลทุกเรื่องทั้งด้านสุขภาพและสิ่งแวดล้อม

บ้านเปรียบเสมือนศูนย์วัฒนธรรม เพราะเราจะเห็นได้ชัดไม่ว่าจะเป็นใครก็ตาม ทุกเชื้อชาติ ศาสนา เราจะเห็นวัฒนธรรมเกิดขึ้นจากบ้านก่อน เป็นวัฒนธรรมที่เรียนรู้ ถ่ายทอดถึงกัน เป็นวินัยของคนในครอบครัวที่ยึดถือร่วมกัน เช่น การเคารพซึ่งกันและกัน รู้ว่าใครเล็กใครโตเรียงลำดับพ่อแม่ พี่ น้อง และร่วมกันประกอบศาสนกิจต่าง ๆ เมื่อผ่านเข้าไปในชุมชนต่าง ๆ ก็จะมีภาพคนใส่บาตร พาลูก - หลานมาใส่บาตร ไปวัด วันอาทิตย์ และศาสนาคริสต์หรืออิสลามก็เช่นเดียวกัน

ในชุมชนจะเห็นภาพเหล่านี้ได้ชัดเจนมากกว่า ผู้หญิงจะเป็นผู้นำที่ชักจูงลูกหลานทำในเรื่องวัฒนธรรม แต่ในคนชั้นกลางก็อาจจะไม่ค่อยเห็นชัดเจนนัก เรียกว่า กิจทางวัฒนธรรมหรือพิธีการทางศาสนา แต่ละศาสนาก็จะทำกันไป ผู้หญิงก็จะมีส่วนสำคัญในการคิด ทั้งงานปีใหม่ สงกรานต์ เข้าพรรษา ออกพรรษา ซึ่งเป็นกระบวนการช่วยกันส่งเสริมวัฒนธรรมที่เกิดจากครอบครัวก่อนแล้วขยายออกไปสู่คนรอบข้าง ขยายออกไปสู่การรวมกลุ่มเป็นชุมชน เป็นเครือข่าย เป็นวัฒนธรรมทางสังคม ซึ่งเกิดจากการดูแล

ของผู้หญิงที่อยู่ในบ้าน ดังนั้น บ้านจึงเป็นศูนย์วัฒนธรรม

บ้านเปรียบเสมือนคลัง เพราะผู้หญิงเปรียบเสมือนเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังในบ้าน เพราะถ้ารายหน้อยก็ต้องดูแลทรัพย์สินสมบัติ ถ้าจนหน้อยก็จะคิดหาวิธีว่าจะหารายได้เข้ามาจนเจือจรรอบครว้อย่างไร จะสะสมอย่างไร จะใช้จ่ายอย่างไร เมื่อพ่อบ้านหาเงินมาได้ผู้หญิงก็ต้องคิดหาวิธีว่าพอใช้หรือไม่อย่างไร ผู้หญิงต้องออกไปหาเงินนอกบ้านช่วยกัน ค่าน้ำ ค่าไฟ ก็ต้องจัดสรรกันไป จึงเปรียบเสมือนเป็นคลังของบ้าน

ยิ่งไปกว่านั้นผู้หญิงที่อยู่ในระดับ “รากหญ้า” หรือในชุมชน นอกจากจะเป็นคลังในบ้านแล้วยังเป็นคลังของสังคม ของชุมชน จะเห็นได้จากการออมทรัพย์ของชุมชน ซึ่งจากประสบการณ์กว่า ๒๐ ปี ที่ทำกลุ่มออมทรัพย์ มาตั้งแต่ปี ๒๕๓๑ ผู้หญิงในชุมชนเป็นผู้ที่มีการศึกษาน้อย แต่ก็ได้มีการพยายามเรียนรู้และหาประสบการณ์ หาวิธีการบริหารจัดการเรื่องกลุ่มออมทรัพย์ การหาสมาชิก การจัดการเรื่องบัญชี รับ - จ่าย เริ่มจากวิธีการแบบง่าย ๆ จนปัจจุบันหลายชุมชนทั้งหญิง - ชายได้มีการเรียนรู้การทำบัญชีแบบเดียวกับบัญชีธนาคาร ชุมชนหลายแห่งมีการทำออมทรัพย์ในรูปแบบที่แตกต่างกันไป เช่น เพื่อที่อยู่อาศัย เพื่อกองทุนสวัสดิการไว้ก๊วยมกัน ในชุมชน ผู้หญิงเป็นผู้ที่มีความคิดที่จะจัดสรรก็จะไปเชิญสมาชิกมาพูดคุยเกี่ยวกับการจัดการเงินของกลุ่มออมทรัพย์ ไม่ว่าจะ เป็นสวัสดิการด้านการศึกษา สวัสดิการพัฒนาชุมชน อาชีพ ซึ่งผู้หญิงสามารถบริหารจัดการเงินของชุมชน และแบ่งปันกันไปใช้ ซึ่งเราไม่รู้ว่ามีดี หรือไม่ผิดกฎหมาย เรารู้เพียงว่าเราเอาเงินมารวมกันแล้วแบ่งปันกันไปใช้ จะมาบอกว่าเราผิดกฎหมายก็คงไม่ใช่ เพราะว่ารัฐไม่ได้เข้ามาสนับสนุนเรา เราเริ่มทำ เราออม เมื่อได้ดอกผลเราก็มาแบ่งปันกันไป ซึ่งเป็นวิธีการบริหารจัดการของผู้หญิงที่อยู่ในชุมชน ผู้หญิงที่สังคมเรียกเราว่า “รากหญ้า” ในวันนี้จึงอยากขอปรับคำว่า รากหญ้าเป็นคำอื่น เพราะผู้หญิงได้ก้าวเข้ามาเป็นผู้นำชุมชน ซึ่งผู้หญิงที่

เป็นผู้นำชุมชนก็ไม่น่าจะเป็นรากหญ้าอีกต่อไป

ดังนั้น ผู้หญิงเป็นผู้ที่มีบทบาทในด้านที่อยู่อาศัยมาก จากที่ผ่านมา เราจะเห็นผู้หญิงในชุมชนแออัดมากมายที่ออกไปประสานหน่วยงาน องค์กร และเครือข่าย ทำให้ขบวนการเครือข่ายขยายออกไปอย่างกว้างขวาง ดังนั้น ไม่ว่าจะเป็นผู้หญิงในสังคมระดับล่าง ระดับกลาง หรือระดับสูง ต่างก็มีบทบาทสำคัญในสังคม โดยเฉพาะผู้หญิงที่อยู่ในชุมชนแออัด ซึ่งเราควรจะให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง

จากประสบการณ์ที่อยู่ในชุมชนแออัดมากกว่า ๓๐ ปี ยังไม่เคยพบว่าผู้หญิงในชุมชนแออัดได้รับรางวัลระดับชาติ ซึ่งจะเป็นพลังทางจิตใจให้แก่ผู้หญิงที่ทำงานในสังคมด้อยโอกาสที่เขาทุ่มเทชีวิตการทำงานเพื่อสังคมคนจนตลอดมา จึงอยากให้สังคมได้เห็น

ปัจจุบันนี้ความหมายของ “สตรีสากล” คืออะไร อยากให้มีการระบุให้ชัดเจน และจะทำอย่างไรให้ผู้หญิงที่อยู่ในชุมชนแออัดสามารถที่จะเข้าสู่สากลกับคนระดับกลาง ระดับสูงได้ เราได้เห็นผู้คนมากมายได้รับรางวัลและออกข่าว ออกทีวี แต่ผู้หญิงที่อยู่ในชุมชนแออัดเหล่านี้ไม่มีโอกาสเลย

ท้ายสุด อยากพูดถึงเรื่องที่อยู่อาศัย เพราะเป็นหัวใจของผู้หญิง และเรื่องที่อยู่อาศัยเป็นเรื่องที่สำคัญดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ทำอย่างไรจะให้นบ้านที่อยู่อาศัย ที่เราเรียกว่า “ที่ซุกหัวนอน” ให้เป็นความฝันของผู้หญิงที่อยู่ในบ้าน ที่ฝันว่าเป็น โรงพยาบาล เป็นคลัง เป็นโรงงาน เป็นโรงเรียน เป็นแหล่งวัฒนธรรม ให้มีที่อยู่อาศัยที่มั่นคงและถาวร เพราะคำว่า “มั่นคงถาวร” ก็เพื่อสร้างอนาคตให้แก่ลูกหลาน เพราะที่ผ่านมา ลูกหลานไม่มีที่อยู่อาศัยที่มั่นคง ถามว่าในชุมชนแออัดมีบ้านหรือไม่ ก็ตอบได้ว่ามี แต่ไม่มีที่ดินเป็นของตัวเอง ดังนั้น จะมีใครที่จะเข้ามารับผิดชอบกับสังคมของคนจนนี้ให้ได้มีที่อยู่อาศัยและที่ดินที่มั่นคง ถาวร แม้จะเป็นเพียงการเช่าหรือที่ดินแปลงเล็ก ๆ เท่านั้นก็พอใจแล้ว

สมศรี สายทอง
เครือข่ายสิทธิที่อยู่อาศัย

เพื่อบ้าน เพื่อสิทธิ เพื่อชีวิตที่ดีกว่า

จากจุดเล็ก ๆ ในการแก้ไขปัญหาของชุมชนตัวเอง (ชุมชนบัวหลวง แขวงช่องนนทรี เขตยานนาวา กรุงเทพฯ) ทำให้ต้องโลดแล่นอยู่ในวงจรของงานพัฒนาระดับชาวบ้าน

ปี ๒๕๓๐ ดิฉันฯ เริ่มก้าวเข้าสู่งานนี้ซึ่งไม่ได้คิดจริงจังอะไรมากนัก เพราะก่อนหน้านั้น ชุมชนของเราก็อยู่กันแบบพี่น้อง มีการช่วยเหลือกันและกันเสมอ แม้จะมีปัญหามากมาย บางปัญหาเราใช้การปละบโยนใช้แรงไปจนถึงกำลังทรัพย์ ซึ่งเป็นการเดินอยู่ตามอัตภาพมากกว่า เพียงแต่มีพี่เลี้ยงเป็นที่ปรึกษาและให้คำแนะนำ ให้มีระบบมากขึ้นเท่านั้น นี่เป็นความรู้สึกของตัวเองจึงไม่คิดจริงจังดังกล่าวกว่าข้างต้น

แต่ผิดคาด เพราะได้รับความไว้วางใจจากเพื่อนบ้านให้เป็นตัวแทนออกไปพบปะเพื่อนบ้าน ให้เป็นตัวแทนออกไปพบปะเพื่อนต่างชุมชน หลังจากการแก้ไขปัญหาเรื่องไม่มีน้ำประปาใช้ในชุมชน และองค์กรแรกที่ได้เข้าสังเกตการณ์ก็คือ ศูนย์รวมการพัฒนาชุมชน ซึ่งเป็นการสรุปงานปีของศูนย์ฯ แม้จะไม่ค่อยเข้าใจแต่ก็อดทึ่งไม่ได้ว่า มีการทำงานแบบนี้ด้วยหรือ

ดิฉันต้องทำงานแบบนี้ให้ได้ ตามนิสัยของตัวเองที่เป็นคนชอบลองและมีความรู้สึกที่ท้าทายดี หลังจากนั้นดิฉันก็เริ่มให้ความสนใจกับงานด้านนี้

การทำงานกว่าจะได้รับการยอมรับ เราต้องแสดงความสามารถให้เขาเห็นจากการทำงาน เพราะยุคนั้นทั้งข้าราชการ หรือเจ้าหน้าที่รัฐมองเห็นคนชุมชนเหมือนกับอะไรสักอย่าง อยู่คนละชั้น ตัวชุมชนของเราไม่มีปัญหาเรื่องการไร้ชื่อ ก่อนที่เข้ามามีองค์กรพัฒนาเอกชน มีชาวบ้านเป็นผู้แทน เริ่มทำงานกับคนอื่น ๆ เรามีพี่เลี้ยงสังเกตการณ์จากพี่น้องชุมชนศูนย์รวม ตอนนั้นเริ่มเกิดภาพที่ว่า คนระดับชุมชนทำงานแบบนี้ได้ เราอยากลอง ชอบ และรู้สึกว่าเราต้องทำได้บ้างแบบที่คนอื่น ๆ ทำ เป็นนิสัยของตัวเอง ท้าทาย เริ่มสนใจงานนี้อย่างจริงจัง โดยอาสา หรือลงไปเรื่อย ได้รับการสนับสนุนจากพี่เลี้ยง ทำให้เราเริ่มได้ออกมาทำงานมากขึ้น มีคำถามจากที่เดิมเรามีมัน ๆ งง ๆ แปลไทยเป็นไทย อย่างคำว่าพัฒนา, ทักษะคนดี, ศักยภาพ เราไม่รู้จักคำเหล่านี้เลย แต่ก็ถามพี่เลี้ยง เราพยายามทำความเข้าใจโดยตัวเองมากที่สุด และพยายามขอให้คนที่มีความรู้สอนเราโดยตลอด เราพยายามเข้าร่วมการอบรมทุกเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชุมชน เรื่องที่ยากและนานที่สุดก็คือ การอบรมกฎหมายที่เกี่ยวกับความเป็นอยู่ของคนในชุมชน สิทธิขั้นพื้นฐาน รู้สึกว่าตัวเองทำงานเยอะทุกกลุ่มที่ทำหมดที่เกี่ยวกับบ้านเรา เราช่วมก่อตั้งสหกรณ์พระนครธนบุรี ซึ่งเป็นกิจกรรมที่เราพี่น้องในชุมชน ๗ ชุมชน ๒ ฝั่ง พระนคร และธนบุรี เดิมมันเริ่มจากการทำงานแบบวิจัย เรื่องการทำงานที่อยู่อาศัย และการค้าข้าวสาร ตอนนั้นเราคิดว่าแหล่งทุนที่เป็นพี่เลี้ยงจากองค์กรนานาชาติเพื่อการพัฒนา ฟอสเตอร์ เราทำงานค้าข้าวสารเชื่อมประสานกับชาวนาโดยตรง โดยเรามองว่า จากผู้ผลิตถึงผู้บริโภค เราจะช่วยกันจากพี่น้องชนบทถึงภาคประชาชน เราทำงานมาสักพักเราคิดว่า เราถูกพี่น้องเอาเปรียบตอนนั้นเราประกันราคาเกี่ยวนละ ๔,๐๐๐ บาท ในขณะที่รัฐบาลให้ราคาได้แค่ ๓,๐๐๐ บาท ชื่อ

จริง ๆ ๒,๘๐๐ บาท เราถูกมองว่า เตี้ยอ้วนค่อม เราไม่สนใจ หรือเราไม่
เข้าใจ แต่วิถีคิดเราชัด คือ ทำให้พี่น้องคนชนบท และคนเมืองช่วยเหลือกัน
เรามีประสบการณ์รู้ว่าข้าวอะไรเป็นอะไร เราเรียนรู้ปัญหาของพี่น้อง และรู้
กระบวนการกว่าที่เราจะได้ข้าวมากินมันผ่านอะไรบ้าง เราต้องการลดค่าใช้จ่าย
ของพ่อค้าคนกลางออก พอประมาณ ๑ ปี เราเริ่มเห็นว่า ข้าวมีคุณภาพ
ต่างไป และราคาของข้าวแพงมาก เราพยายามหาสาเหตุ ก็รู้ว่าโรงสีที่เป็น

แต่หากถามว่าสุดยอดของการทำงาน หรือชีวิตของเรา เราเห็น
ว่า หลาย ๆ ครั้งเราผิดหวัง วันนี้พื้นที่ของชาวบ้านยังมีน้อย
เสียเหลือเกิน วันนี้เราเห็นว่า เราให้สังคมน้อยเสียด้วยซ้ำ

ของผู้ใหญ่บ้านในตำบลเอาข้าวที่ชาวบ้านมาขายให้เราขายให้คนอื่น ๆ
แล้วหาข้าวที่อื่น ๆ มาขายให้เรา เราก็พบว่า ชาวบ้านเห็นความเอื้ออาทร
ของการอยู่ด้วยกัน เราก็เห็นว่า สิ่งที่เราคาดหวังมันผิดกฎหมาย เราคิดจะ
ทำธุรกิจแบบไม่หวังผลกำไรมากนัก เงินที่ได้เรามาทำงานเรื่องที่อยู่อาศัย
เราค่อนข้างผิดหวัง และมีหลายคนท้วงติง เราอยากลองว่า คนจนอย่างเรา
หากทำการค้าแล้วไม่ผ่านคนกลางมันน่าจะดี และถูก แต่เมื่อหาข้อเท็จจริง
เราเห็นว่า พี่น้องเราเป็นหนี้สินนายทุน หรือ ธกส. ทำให้เขาไม่สามารถร่วม
หัวจมท้ายได้เต็มที่ พี่น้องชนบทไม่สามารถกำหนดราคาข้าวของตัวเองได้
เลย บางคนเงินข้าวขายยังไม่ได้เข้าลานบ้านตัวเองเลย ก็ถูกนายทุนเอาเข้า
ลานบ้าน เหลือเงินเท่าไรก็ยังไม่รู้ เขาโดนอิทธิพลนายทุนจนไม่สามารถ
มาร่วมกระบวนการช่วยเหลือตัวเองได้ เขาติดหล่มจนไม่มีทางออก แต่เมื่อ
เราไปช่วยประสานงาน ก็เริ่มมีความหวัง บางพื้นที่สหกรณ์ก็เอาเงินให้กู้จน
บางครั้งเราก็คิดว่า เราไม่ประสบความสำเร็จในธุรกิจเชิงพัฒนาเอาเสียเลย

นอกจากนั้นเราก็มียังมีปัญหารื่องการบริหารจัดการ เราไม่ชำนาญเรื่องการบริหาร ในสถานการณ์ตอนนั้น พี่เลี้ยงก็เริ่มถอนตัวออกไปแล้ว (๒๕๓๕-๒๕๓๘) ช่วงนั้นเป็นประสบการณ์จริง ๆ ที่เราเห็นว่า ธุรกิจกับการพัฒนาสำหรับเราอาจจะไปด้วยกันได้ยาก เราเลยเลิกโดยส่วนหนึ่ง

หลังจากนั้นเรามาช่วยกันตั้งโครงการสิ่งแวดล้อมเขตยานนาวา โดยเป็นองค์กรชาวบ้านจริง ๆ เริ่มทำมาตั้งแต่ ๒๕๓๗ เราได้งบประมาณจากยูนิเซฟ โดยผ่านงบสนับสนุนมาที่สภาพัฒนาฯ ตอนนั้นทำแผน ๘ ไข่มุมชนที่นี้น่ารัก ยุคนั้นรัฐบาลคุณชวนลิตาฯ ทำความร่วมมือกับสหประชาชาติเรื่องสิ่งแวดล้อม โดยตอนนั้นยานนาวาเป็นหนึ่งในห้าของความร่วมมือตอนนั้นนั้นเป็นจุดเริ่มต้นที่การทำงานจับตั้งแต่ยาเสพติด การศึกษา และสวัสดิการ เราทำงานได้สักพักก็เห็นว่า ไม่มีอะไรที่เด่นชัดมากนัก อาจจะมีประเด็นที่อยู่อาศัยเหมาะ การทำงานที่นี้เราได้ฝึกได้มีผู้นำรุ่นใหม่ ๆ ขึ้นมาขุดเขยภาพรวมเน้นเรื่องการทำเรื่องบ้านที่อยู่อาศัยเป็นหลัก

เราเจอทั้งเรื่องภาษา เนื้อหา ทั้งไทยและอังกฤษ เราเห็นว่า เราเรียนรู้แบบนอกระบบ ทั้งสังเคราะห์ วิเคราะห์ สงเคราะห์ เราเริ่มถามคนอื่น ๆ วิเคราะห์ คืออะไร สังเคราะห์ คืออะไร ไม่อยากรู้กระบวนการแบบอธิบายเท่านั้น อยากรู้วิธีปฏิบัติด้วย เราเริ่มอ่านหนังสือพิมพ์ เราได้รับการอบรม เราเรียกร้องให้มีคนสอนเราตลอด เราไม่รู้ว่ามันคืออะไร พออบรมมา ๆ เราก็อ่อนแอ จนแต่งเพลง...อบรมอีกแล้วหรือเรา... เราไม่ได้บอกกับคนอื่น ๆ แล้ว เราไม่กล้าที่จะพูดว่าเราพัฒนา เรามีความรู้สึกว่าการพัฒนามันใหญ่แล้วไม่ได้ใช้จริง

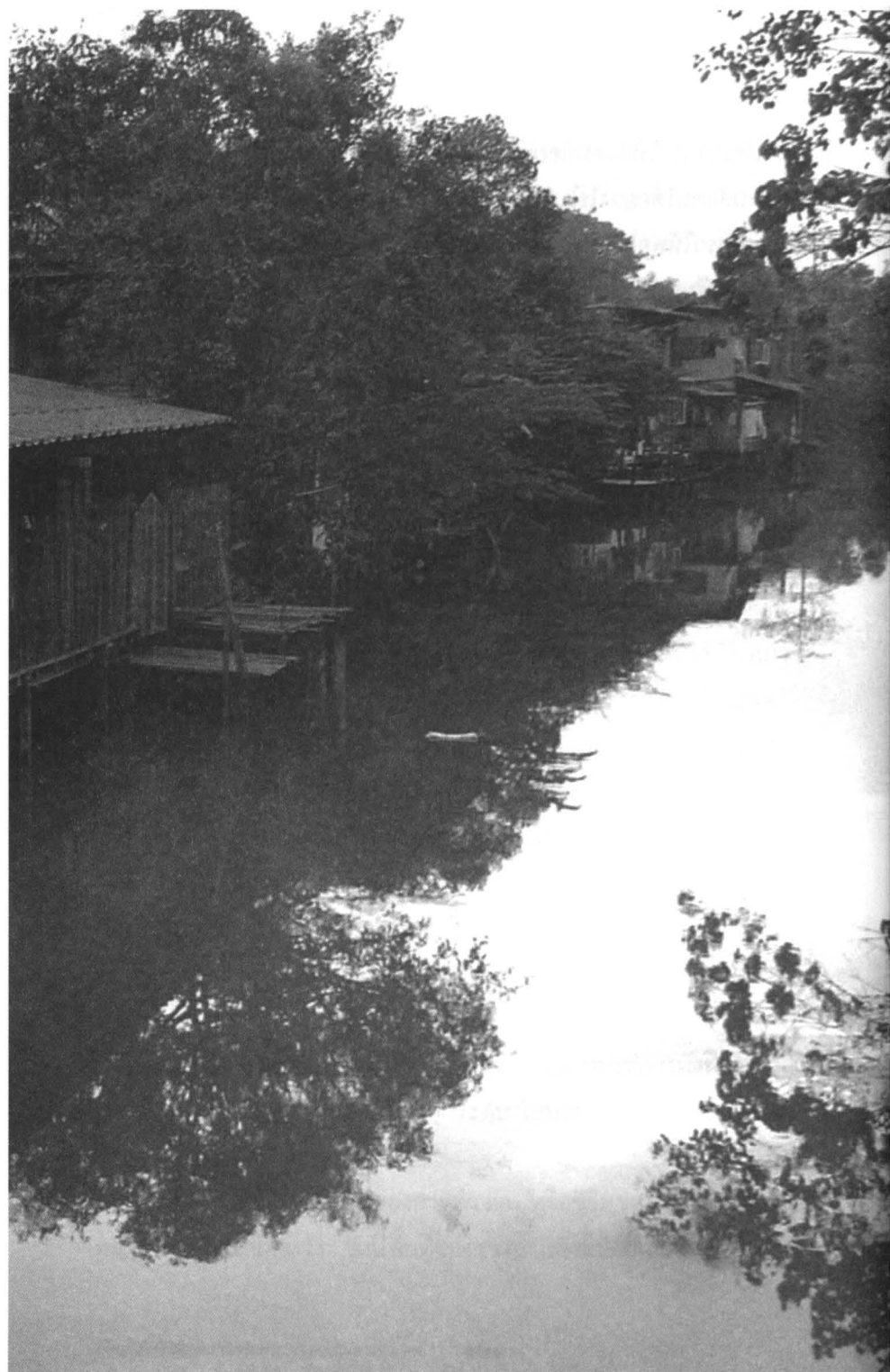
จุดใหญ่ ๆ ของการทำงานเรื่องนี้คือ บ้าน และที่อยู่อาศัย เราทำมาถึงวันนี้แล้ว เราหวังอะไรบ้าง มันเป็นแต่ละเรื่อง อาจจะรวมไปทั้งหมดไม่ได้ ปัญหาที่เราทำมันต่างกัน ความคาดหวังก็ต่าง อย่างเราทำเรื่องเด็กก็ เพราะว่าไม่อยากให้เด็กติดยาเสพติด สังคมยอมรับ เด็กชุมชนต้องไม่เหลือ

ขอ ส่วนสิ่งแวดล้อมคือ การอยู่แบบมีคุณค่า สังคมตราหน้าคนชุมชน เราถูกมองว่า เราเป็นอย่างไร ก็แยกจากเด็กเหลือขอ เด็กที่ถูกมองอย่างนั้น อย่างนี้ เราจะบอกเขาได้อย่างไรให้เห็นว่า เราก็มีการดูแลร่วมกัน มีพี่น้อง ๕ - ๖ ชุมชนมาร่วมกัน ผลัดกันทำงาน เราเป็นแรงงานเก็บลากขยะเก่าใหม่ โดยทำงานกับเขตแบบเพื่อนร่วมงานมากกว่า ส่วนเรื่องที่อยู่อาศัย เราคาดหวังว่า ยุคของเราเป็นการต่อสู้เชิงนโยบาย ชุมชนที่ถูกไล่อื้อ เบื้องต้นคือ น้ำประปา ไฟฟ้า ทะเบียนบ้าน เราเรียกร้องให้มืองค์กรอิสระมารองรับ ไม่ขึ้นกับใคร รัฐให้เงินมาบริหารเอง เราเริ่มเรียกร้ององค์กรอิสระมาดูแล หลังจากนั้นเราเริ่มคาดหวังการขอยุติในที่ดินเดิม เราต่อสู้ เราเรียกร้อง จนถึงกับยุคหนึ่ง เราช่วยกันร่างพระราชบัญญัติชุมชนแออัดเอง เราย่วมกันร่าง ต้องการกฎหมายคุ้มครองชุมชน มืองค์กรที่เป็นอิสระชัดเจน มีกฎหมายคุ้มครอง และเรื่องที่ดิน หากเราแก้ไขปัญหาเรื่องที่ดินได้ก็คงเบาบาง ส่วนกฎหมาย ทั้งกรณีการไล่อื้อหรืออื่น ๆ เราเห็นว่า ชุมชนมีปัญหาจากการไม่ถูกรื้อในตอนี้ แต่ผ่านกระบวนการศาลเราก็ไม่มีทางต่อสู้ นั้นทำให้เราเห็นว่า เราขอเช่าที่ดินเพื่อการอยู่แบบถูกกฎหมาย เราจะได้ต่อสู้ ที่เรายังทำงานเรื่องนี้แบบไม่เคยตั้งคำถามว่าทำไปทำไม เราตอบไม่ได้ แต่รู้ว่า เราก้าวเข้ามาเห็น แล้วเราอยากให้เป็นอย่างไร ทำอย่างไรให้คนในชุมชนมีบ้านอยู่ที่มั่นคง เราตอบจริง ๆ ว่า เราทำแล้วเราได้มากกว่าที่เราจะให้นะ เราเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของตัวเองมาก จากคนที่เคยติดการพนัน ไม่คิดทำอะไรนอกจากตัวเอง มาทำให้คนอื่น ๆ เราได้เห็นชีวิตของคนในสวนอื่น ๆ ของประเทศไทย เราไปดูงานในต่างประเทศทั้งฟิลิปปินส์ และอินเดีย รางวัลสารพัดรางวัลในทุกระดับ ใบประกาศเกียรติคุณหรืออื่น ๆ มากมาย

แต่หากถามว่าสุดท้ายของการทำงาน หรือชีวิตของเรา เราเห็นว่หลาย ๆ ครั้งเราผิดหวัง วันนี้พื้นที่ของชาวบ้านยังมีน้อยเสียเหลือเกิน วัน

นี่เราเห็นว่า เราให้สังคมน้อยเสียด้วยซ้ำ ชีวิตเราพลิกผัน เราไม่รู้ว่าจะทดแทนสังคมได้อย่างไรในวันนี้ พี่น้องทางบ้านของเราก็ดีใจ เราเคยเล่าเรื่องของเราให้พ่อให้แม่ฟัง เขาดีใจในสิ่งที่เราทำ ยิ่งทำให้เรามั่นใจยิ่งขึ้น แม้ว่า เราเรียนหนังสือไม่สูง ไม่ได้ทำงานดี ๆ แบบที่พี่น้องคนอื่น ๆ ทำ แต่การทำงานแบบนี้เราก็ได้โอกาสอีกอย่าง เราไม่รู้ที่เราลบปมของเราออกไปเมื่อไหร่

วารสารณ์ เอี่ยมวิจารณ์
สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน
(องค์การมหาชน)

ที่อยู่อาศัย คนจน “สู้เพื่อลูก”

ปัจจุบันมีคนจนอีกมากมายที่ยังไร้ที่อยู่อาศัย หรือมีที่อยู่อาศัยแต่ก็
ไม่ยั่งยืนไม่มั่นคง ยังคงถูกไล่ที่ทั้งจากหน่วยงานภาครัฐ (โดยเฉพาะเมื่อเจอ
กับโครงการขนาดใหญ่ หรือเมกะโปรเจก) และภาคเอกชน ไม่แตกต่าง
จากสมัยเมื่อ ๒๐ ปีก่อน เพียงแต่ความรุนแรงและวิธีการไล่มีความแตกต่าง
กัน ปัญหาอีกประการหนึ่งของคนจนคือ เมื่อคนจนอยากสร้างบ้านของ
ตนเองให้ดีขึ้น แต่ก็ไม่สามารถทำทุกอย่างให้ถูกต้องตามกฎหมายได้ ก็จะมี
โดนจับดำเนินคดีจากรัฐท้องถิ่น ทั้งที่เมื่อก่อนบ้านไม่มีสภาพเป็นบ้าน ทรุด
โทรม อยู่กันมาเป็น ๒๐-๓๐ ปี ในที่น้ำคร่ำ เขาก็ให้อยู่กันได้ ไม่โดนจับ
ทำเอาหูไปนาเอาตาไปไร่ แต่พอทำบ้านให้มีสภาพดีขึ้น ทำถนน ทางเดิน
ให้สะดวกในการสัญจรในชุมชน มีระบบสาธารณสุขที่ดีขึ้น คนในชุมชน
กลับโดนจับ เพราะทำผิด พ.ร.บ. ควบคุมอาคาร ก็ไม่รู้ว่าเป็นความ
ต้องการของรัฐที่จะให้คนจนมีคุณภาพชีวิตแบบเดิม ๆ เพื่อเป็นเอกลักษณ์
ของสังคมไทย จะได้บอกกับสังคมว่า กลุ่มคนเหล่านี้เป็นภาระของสังคม
เป็นกลุ่มนอกระบบ ที่สร้างปัญหาสังคม จะได้มีแพะที่จะรับข้อกล่าวหานี้ไป

ตลอดกาล

ยิ่งชุมชนที่อยู่ในพื้นที่สำคัญทางเศรษฐกิจ ที่ดินรอบข้างมีราคาแพง ก็ยิ่งไม่สามารถทำให้ถูกต้องตามกฎหมายควบคุมอาคารได้ เพราะถ้าที่ดินมีราคาแพง คนจนต้องรับผิดชอบค่าที่ดินเองไม่มีใครช่วยเหลือ เขาก็ต้องช่วยเหลือตัวเองด้วยการให้เพื่อนคนจนด้วยกันมาอยู่รวมกันในผืนดินนั้นให้มาก เพื่อช่วยกันเฉลี่ยความรับผิดชอบค่าที่ดิน และร่วมกันสร้างสังคมในชุมชนที่อยู่ร่วมกัน ดูแลซึ่งกันและกันให้ดีที่สุด เมื่อคนมาอยู่มากที่ตึกก็จะถูกขอย่อยลงลงไป ทำให้บ้านที่จะสร้างในที่ตึกก็จะมีขนาดเล็กลงมาก แต่เขาก็ยินดีที่จะอยู่ เพราะยังไม่คุ้นกับการอยู่แฟลต มันไม่เข้ากับวิถีชีวิต อาชีพทำมาค้าขาย หรือเก็บของเก่าของเขา

ถ้าคนจนในชุมชนสามารถรวมพลังกัน เพื่อมาแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยของตนเอง ชุมชนต้องสร้างระบบการจัดการตนเอง โดยเน้นให้สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมให้มากที่สุด

ปัญหาที่เกิดขึ้นซ้ำซาก เมื่อมาพิจารณากันลึก ๆ แล้ว จะพบว่า ปัญหาที่เกิดขึ้น เกิดจากคนจนขาดการบริหารจัดการที่ดี คือ ไม่มีการวางแผนอนาคต ทั้งในเรื่องระบบการเงินในครัวเรือน การติดต่อประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง แต่สิ่งหนึ่งที่คนจนน่าจะทำได้ดี คือ การรวมกลุ่มกัน เพื่อร่วมกันบริหารจัดการการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน เพื่อให้เกิด “พลัง” ของชุมชน พลังในที่นี้ไม่ได้หมายถึง พลังในการมาชุมนุม หรือมาบีบบังคับ แต่เป็นการรวมพลังเพื่อมาบริหารจัดการตัวเอง ให้สามารถดำรงอยู่ในสังคมได้อย่างยั่งยืน

ถ้าคนจนในชุมชนสามารถรวมพลังกัน เพื่อมาแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัย

ของตนเอง ชุมชนต้องสร้างระบบการจัดการตนเอง โดยเน้นให้สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมให้มากที่สุด ไม่ปล่อยให้เรื่องนี้เป็นภาระกับคณะกรรมการเท่านั้น ทั้งนี้เพราะคณะกรรมการก็เป็นคนในชุมชน ที่ต้องมีภาระเรื่องการทำมาหากินและภาระครอบครัวเหมือนคนอื่น ๆ ในชุมชน จึงไม่ยุติธรรมที่คนในชุมชนจะโยนภาระของตัวเองให้เพื่อนคนใดคนหนึ่ง หรือบางครั้งเมื่อทำงานไปสักระยะหนึ่งก็จะเกิดปัญหาด้านบัญชีรับ-จ่าย การประสานงาน และความไว้วางใจกัน หรือถ้าผู้นำคนนั้นเกิดเจ็บป่วย ต้องย้ายออก หรือตายไป กลุ่มก็ไปต่อไม่ได้ เพราะฉะนั้นวิธีการที่ดีที่สุดให้คนในชุมชนมาร่วมบริหารจัดการกลุ่มกันให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ วิธีการที่ทำกันอยู่ ก็ เช่น การแบ่งเป็นกลุ่มย่อย กลุ่มละ ๕- ๑๐ คน แล้วบริหารจัดการบางส่วนมาในกลุ่มย่อย แล้วจึงมีตัวแทนกลุ่มย่อยมาร่วมบริหารจัดการในกลุ่มใหญ่ หรือการแบ่งบทบาทกรรมการแต่ละด้าน เช่น ด้านงานก่อสร้าง ด้านการออมทรัพย์ ด้านสังคมและการบริหารจัดการ ด้านพัฒนาอาชีพ ฯลฯ แล้วกรรมการแต่ละด้านไปสร้างทีมของคนในชุมชนมาร่วมกันทำงาน ไม่ทำงานคนเดียว เป็นต้น

ทำไมถึงบอกว่า เรื่องที่อยู่อาศัยคนจนต้องมีการ “จัดการ” ถ้าเราลองมองภาพออกไปข้างนอก จะเห็นว่า ภาคอื่น ๆ ทั้งภาคการเมือง ภาคธุรกิจเอกชน ภาคราชการ ที่เขาดำรงอยู่ได้ สามารถยืนยันความคิดของตัวเอง บางส่วนสามารถมีอิทธิพลไปสู่กลุ่มอื่น ๆ ให้ทำตามความประสงค์ของเขาได้นั้น เป็นเพราะเขามีการจัดการที่เป็นระบบ ในที่นี้จะไม่บอกละเอียดการจัดการที่เขาทำนั้นเป็นเรื่องดีหรือไม่ แต่ที่รู้แน่ ๆ เขามีวิธีการจัดการทั้งเรื่องการใช้เงิน ใช้นคน เครื่องมือที่มีอยู่ให้เป็นประโยชน์ต่อองค์การตัวเองให้มากที่สุด

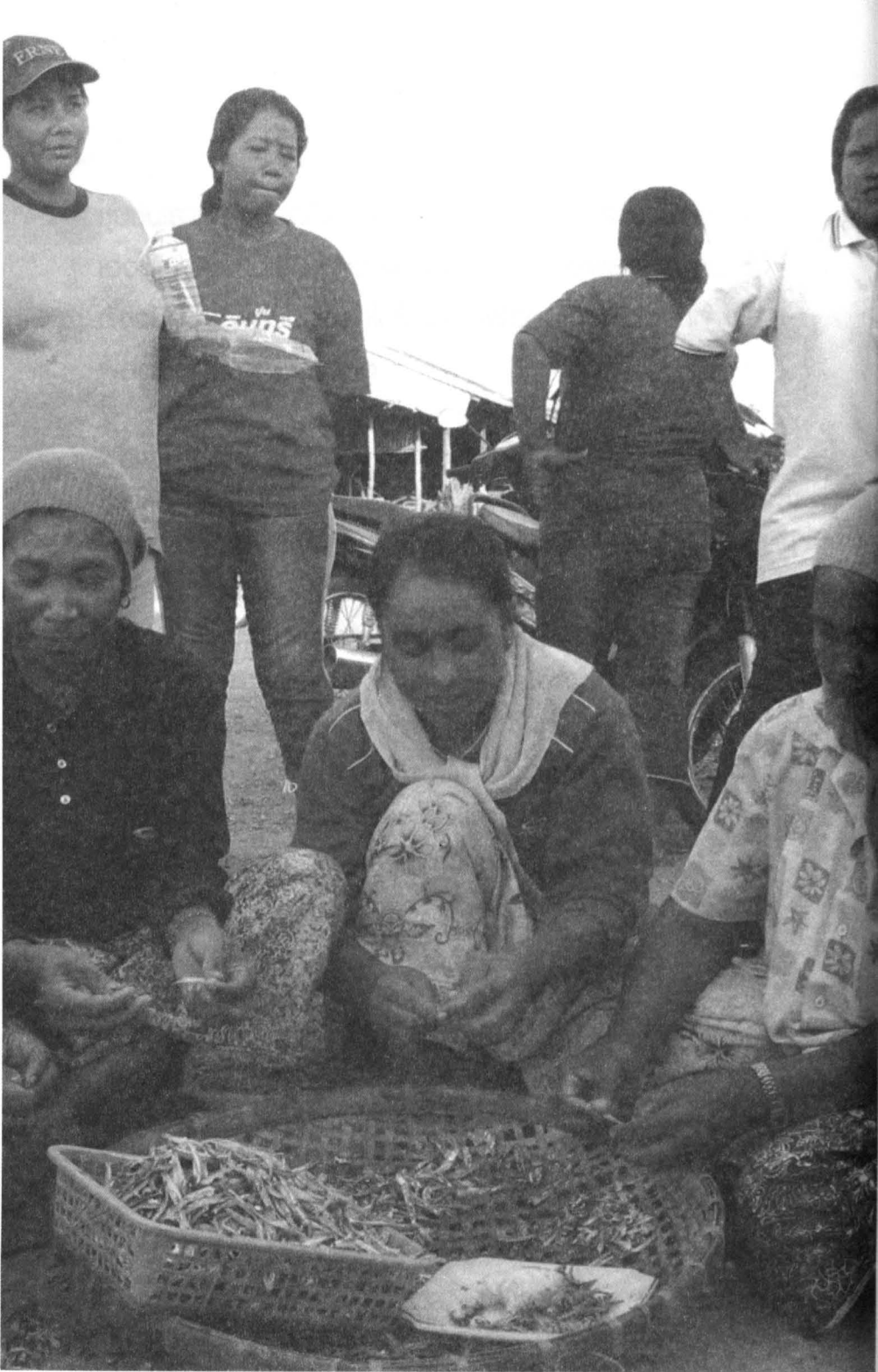
ชุมชนเราก็สามารถมีระบบการจัดการที่ดีเพื่อประโยชน์ของชุมชนเองได้ แม้จะขาดเงิน และเครื่องมือ แต่ชุมชนมีพลังของคน ซึ่งต้องมีความ

“ชุมชนเราก็สามารถมีระบบการจัดการที่ดีเพื่อประโยชน์ของชุมชน
เองได้ แม้จะขาดเงิน และเครื่องมือ แต่ชุมชนมีพลังของคน ซึ่ง
ต้องมีความพร้อมที่จะทำไม่ใช่เฉพาะเพื่อตนเอง แต่สิ่งที่ทำจะส่ง
ผลต่อลูกหลานในอนาคต

พร้อมที่จะทำไม่ใช่เฉพาะเพื่อตนเอง แต่สิ่งที่ทำจะส่งผลต่อลูกหลานใน
อนาคตว่าจะทำให้มีที่อยู่อาศัยที่ยั่งยืน หรือยังคงต้องระแหรือนเหมือนรุ่น
พ่อ-รุ่นแม่ ดังนั้น เราก็ต้องหาวิธีการแก้ไขสิ่งที่ขาด ซึ่งปัจจุบันมีหน่วยงาน
ที่พร้อมจะสนับสนุน แต่ชุมชนต้องบอกได้ว่า ต้องการให้ใครสนับสนุนเรื่อง
อะไรที่จะเป็นประโยชน์ต่อชุมชนมากที่สุด อีกทั้งการสนับสนุนของหน่วย
งานก็ไม่ควรจะเน้นเรื่องการใช้เงินอย่างเดียว แต่ขอให้ใช้เงินสำหรับเป็น
เครื่องมือให้เกิดความรู้ในการบริหารจัดการให้มากที่สุด เพราะสุดท้าย
คนจนในชุมชนต้องบริหารจัดการตัวเองได้ ไม่ต้องพึ่งคนข้างนอกอีกแล้ว
อยู่กันเองด้วยเงินของตัวเอง และช่วยเหลือกันเองในชุมชน แถมท้ายอาจจะ
ช่วยเพื่อนที่เขายังลำบากอีกด้วยก็จะเป็นเรื่องที่ดีที่สุด

.....ไปไม่ร่วง บ้านร้อน เพราะลมแล้ง
นาแห้ง ข้าวตาย ป้ายเข้าเมือง
ไฟสว่าง เงินสะพัด แสนขัดเคือง
เพราะพบเมือง สุดจะแห้ง แล้งน้ำใจ.....

ม.ร.ว. อคิน รพีพัฒน์

สุทิน บรมเจต
สภาพนายความ

ดอกไม้บาน ความงดงาม บนแผ่นดิน

จังหวัดภูเก็ต ภาคใต้ของชนเผ่าในนามไทยมีชื่อขานว่า “ไข่มุกอันดามัน” กว้างไกลบนโลกใบเล็กนี้ ทำให้ผู้คนมากมายตั้งตงมนต์เดินทางมาล สร้างรายได้ให้เผ่าไทยอย่างมากมายมาช้านาน ในขณะที่บนแผ่นดินนี้ผู้มาไกลสี่มิวหลากสีหลายเผ่ากำลังอิมเอิบสั้มผั้สกับหาดทราย สายลม แสงแดด น้ำทะเลอย่างเบิกบาน ไม่ไกลจากความร้นรมย์ดังกล่าว มีชุมชนหนึ่งซึ่งผู้คนหลายชีวิตของเผ่าไทยผู้ไร้สิทธิการครอบครองแผ่นดินเดินทางไกลอพยพมาจากแทบทุกภาคส่วนของเผ่าไทย เข้าที่ดินจากนายทุนผู้มีสิทธิในที่ดินเพื่อประกอบอาชีพตัมปลากะตักตากแห้งสร้างรายได้มาประทังชีวิต พอมีความสุขเล็ก ๆ ได้ในครอบครัวชานนามว่าชุมชนปลากะตัก การเดินทางแห่งชีวิตหาได้ราบเรียบไปเสียทีเดียวไม่ เมื่อปลายปี พ.ศ. ๒๕๔๗ เกิดภัยพิบัติทะเลพิโรธ สีนามิ ชุมชนนี้ก็ไม่ได้รับการยกเว้นจากทะเล แต่ประสบภัยแค่ทางเลขน้ำท่วมพัดพาทรัพย์สินเสียหายไม่ถึงแก่ชีวิต ในขณะที่ก่อกองทัพน้ำใจช่วยเหลือผู้ประสบภัยหลังโหลมาทั่วทั้งแผ่นดิน สมาชิกชุมชนนี้หาได้เข้าถึงของบริจาคเหล่านั้นไม่ แม้ไม่ได้รับการช่วยเหลือ

ก็ไม่ได้สร้างความน้อยใจต่อการทำงานเพื่อการดำรงชีวิตได้ต่อไป คนในชุมชนนั้นก็กลับคิดว่าผู้ประสบภัยอื่นยากลำบากกว่าเขามากมายควรจะได้รับความช่วยเหลือมากกว่า พวกเราขอให้มีสถานที่ได้ต้มปลาตากปลาที่อยู่ได้แล้ว จากนั้นก็ต้มปลา ตากปลาเรื่อยมา ความสัมพันธ์ของสมาชิกชุมชนนอกจากความอบอุ่นในครอบครัว กับเพื่อนบ้านเพียงพบหน้าทักทายสนทนาสนมไม่มากนัก เนื่องจากต้องง่วนกับการต้มปลา ตากปลา ตกค่ำมาความอ่อนล้าของร่างกายที่ตรากตรำมาทั้งวันก็ต้องการพักผ่อน บางครายังแก่งแย่งแข่งขันซื้อปลาตัดราคากัน กระทั่งมาถึงช่วงเดือนกันยายน ๒๕๔๔ ขณะที่สัญญาเช่าที่ดินยังไม่สิ้นสุด นายทุนเจ้าของที่ดินไม่ต้องการให้เช่าที่ดินต่อไปก็ดำเนินการไล่ที่ด้วยการร่วมมือกับทางการอ้างว่าการต้มปลาส่งกลิ่นอันไม่พึงประสงค์แก่สมาชิกชุมชนบริเวณใกล้เคียงรอบ ๆ ชุมชน โดยที่ไม่เคยปรากฏว่าผู้ครอบบริเวณได้บ่นเรื่องกลิ่นเหม็นและปลาที่ต้มแล้วก็หาได้มีกลิ่นเหม็นไม่เพราะเป็นปลาที่ต้มสุกไม่ใช่ปลาเน่า ทางการได้ทำหนังสือประกาศให้แก้ไขเรื่องสถานที่ อาทิ หม้อต้มปลา ซึ่งต้องใช้เงินลงทุนเพิ่มขึ้น สมาชิกชุมชนก็ยอมดำเนินการให้ ที่สุดท้ายทุนก็แจ้งเลิกสัญญาเช่า ขับไล่ด้วยการปิดถนนไม่ให้รถยนต์เข้าทำให้ไม่สามารถต้มปลา ตากปลาได้ สมาชิกชุมชนร้องขอต่อนายทุนเพียงขอต้มปลา ตากปลา จนสิ้นสุดสัญญาเช่าเดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๔๙ เท่านั้นก็จะออกไป คำร้องขอจากคนจนหาได้รับความสนใจจากนายทุนไม่ นำใจจากนายทุนช่างแห้งแล้งนัก ทั้งยังใช้วิธีการข่มขู่ด้วยการให้ลูกน้องเฝ้าทางเข้าที่ปิดกั้นไว้ บางคราก็มีการนำปิ่นขึ้นมาขัดถูให้ดู ดังหมาจนตรอกที่สุดของมนุษย์ได้รับการกระทำอย่างไม่เป็นธรรมก่อให้เกิดการรวมตัวกันขึ้นของสมาชิกชุมชนปลากระดัก ได้มีการชุมนุมหน้าศาลากลางจังหวัดภูเก็ต ขอให้จังหวัดภูเก็ตดำเนินการช่วยเหลือการชุมนุมเริ่มเมื่อต้นเดือนตุลาคม ๒๕๔๔ ปัญหาที่ก่อตัวในมุมหนึ่งของสังคมภูเก็ตถูกนำมาตีแผ่ขยายวงให้เพื่อนร่วมเผ่าไทยได้รับรู้กันกว้างขวาง

ระยะเวลาที่อยู่หน้าศาลากลางจังหวัดภูเก็ต กว่า ๕๐ วันแห่งการ
บูมบูมต่อสู้อุปสรรคความยุติธรรมกระทั่งกลับเข้าพื้นที่ทำมา
หากิน ดอกไม้แห่งความรัก การแบ่งปันเกื้อกูลความเข้าอกเข้าใจ
ได้ดิบได้ดีเป็นความงดงามบนแผ่นดิน เกิดผู้นำใหม่หลายกล้าแบก
รับปัญหาของสังคมพื้นที่แห่งการแก้ปัญหาเพียงลำพังของ
ตนเอง

ขึ้น เสียงของคนจนอันเกิดจากการรวมพลังหาได้หายเปล่า ได้รับการ
ชานรับจากทางการผู้มีอำนาจหน้าที่ จนมีการตรวจสอบที่ดินของนายทุนที่
ให้สมาชิกชุมชนเช่า พบว่ามีการล้อมรั้วกันแนวเขตที่ดินเกินไปจากเนื้อที่ดิน
ที่มีตามโฉนดเป็นเนื้อที่กว่าสิบไร่ ทางการจะแก้ไขดำเนินการให้สมาชิก
ชุมชนได้ใช้ประโยชน์ในที่ดินส่วนนอกโฉนดดังกล่าว แต่ระหว่างดำเนินการ
ไม่ได้ตัดมปลาทู ปลาหมอถึงรายได้ไม่มี นานวันเข้าจะลำบากนัก
สมาชิกชุมชนจะกลับเข้าไปในพื้นที่เช่าเดิมก็กลัวปัญหาต่าง ๆ นานา อาทิ จะ
ถูกจับดำเนินคดีบุกรุกหรือไม่ ทางเข้าออก ถ้ารถยนต์เข้าไม่ได้ก็ตัดมปลาทูไม่
ได้เพราะไม่มีพาหนะขนปลา รวมทั้งการขนน้ำ เมื่อผ่านการปรึกษาหารือ
กันในสมาชิกชุมชนกับภาคเอกชน ที่มาร่วมทุกข์กับสมาชิกชุมชน ที่สุดเพื่อ
ความอยู่รอดก็ตัดสินใจกลับเข้าไปในพื้นที่ที่เช่า ร่วมสร้างถนนทำทางรถยนต์เข้า
ออกได้ไม่ต้องผ่านทางที่ถูกปิดโดยนายทุน ในวันทำถนนมีเพื่อนคนจนจาก
หลายชุมชนในจังหวัดภูเก็ต พังงา ที่รวมกลุ่มเป็นเครือข่ายมาร่วมใจ
ลงแรง สามารถทำได้สำเร็จภายในวันสองวัน ถึงวันนี้เดือนกรกฎาคม
๒๕๔๙ สมาชิกชุมชนยังสามารถใช้พื้นที่ทำมาหากินมาหล่อเลี้ยงชีพได้
และกำลังรอกการดำเนินการใช้ที่ของรัฐเป็นที่ประกอบการต่อไป ระยะเวลา

ที่อยู่หน้าศาลากลางจังหวัดภูเก็ต กว่า ๔๐ วันแห่งการชุมนุมต่อสู้เพื่อยก
หาความยุติธรรม กระทั่งกลับเข้าพื้นที่ท่ามาหากิน ดอกไม้แห่งความรัก
การแบ่งปันเกื้อกูลความเข้าใจได้เติบโตเป็นความมั่งคั่งบนแผ่นดิน
เกิดผู้นำใหม่หาญกล้าแบกรับปัญหาของสังคม พันห้วงแห่งการแก้ปัญหา
เพียงลำพังของตนเอง อาทิ เขียว เคยเล่าว่าเมื่อก่อนขณะที่ชุมนุมหน้า
ศาลากลางเพียงเห็นตำรวจมาก็เกิดอาการสั่นกลัว แต่เมื่อเห็นเพื่อน ๆ
หาญกล้าโต้แย้งกับตำรวจ เทศกิจ ที่เข้ามาขู่เข็ญ จะจับกุมหลายครา ผ่าน
ประสบการณ์ฝ่าทะเลายกำแพงแห่งความกลัว ความไม่รู้ของตัวเองมาได้
วันนี้เขียวเป็นหนึ่งในตัวแทนของชุมชน สามารถนำเสนอความคิดเห็นที่
ประชุมได้อย่างฉลาดฉลาด ทั้งยามที่พี่น้องชุมชนอื่นถูกขู่ข่มไว้ จะเห็นเขียว
เร้าร้อนเข้าร่วมเป็นมิตรที่ดียามพี่น้องคนจนประสบปัญหา บ่าว ทำงาน
ร่วมกับนักพัฒนาอย่างเอาการเอางาน ยามเกิดปัญหาของชนเผ่าไทยโดย
รวม บ่าวเป็นหนึ่งในกรรมาธิการจริยธรรมของผู้นำเผ่า ทั้งเป็นหนึ่งใน
ผู้ต้องหาคดีฉ้อโกงเลือกตั้งที่ภูเก็ต อี๊ด ผู้มาจากส่วนเหนือของ
เขตแดน เป็นหนึ่งในสมาชิกที่กล้าหาญ จิตใจกว้าง ร่วมมือกับสมาชิกอย่าง
แข็งขัน อี๊ดพบรักระหว่างรบท่ามกลางการชุมนุม ต่อมาตั้งท้อง เนื่องจาก
การเคลื่อนไหวที่ไม่หยุดนิ่งทำให้เธอแท้งต้องสูญเสียลูก ทำให้ “มือบ” ที่
บรรดาเพื่อน ๆ พี่ ๆ ช่วยกันตั้งชื่อเป็นการรำลึกถึงการร่วมกันต่อสู้ไม่ได้
ลืมหามองดูโลกที่เป็นที่ชื่นชมของสมาชิกชุมชน ทุกคนล้วนร่วมเสียใจกับ
การสูญเสียของอี๊ด นอกจากนี้วัฒนธรรมเกื้อกูลยิ่งงอกงามเบ่งบานมากขึ้น
เดิมการหาซื้อปลาจะตก สมาชิกในชุมชนบางคราแก่งแย่งตัดราคาซื้อปลา
กัน มาวันนี้ยามไปซื้อปลาหากปลาไม่น้อยก็จะถ้อยทีถ้อยอาศัยแบ่งปันกันซื้อ
บรรยากาศแห่งการแก่งแย่งกันตัดราคาซื้อปลาหายไป ผลพวงแห่งการต่อสู้
เพื่อการอยู่รอดได้พัฒนาเป็นความมั่งคั่งแห่งแผ่นดิน อันเป็นหน่วยย่อย
เล็ก ๆ ของสังคมชนเผ่า พัฒนาเติบโตจากหน่อเล็ก เป็นไม้ใหญ่อยู่ร่วมใน

สังคมชนเผ่า จักสร้างความเข้มแข็งให้ชนเผ่าโดยรวมได้เป็นอย่างดี หากมี
หน่วยเล็ก ๆ เจกเช่นนี้มากขึ้น ๆ ๆ ๆ

ศิลปะ กวี เพื่อศักดิ์ศรี เพื่อบ้าน

“คนทำทาง”

ประวัติศาสตร์อาจมีในหลายด้าน
แต่คนที่ทำงานไม่เคยจะเอ่ยออกนาม
คนที่แบกหามลุยน้ำลุยโคลน
คนที่สร้างสรรค์จากป่าเป็นเมืองรุ่งเรือง
งามเพียงเวียงวังด้วยเลือดเนื้อ
ของคนทำทางถางทางตั้งต้นให้คนต่อไป
จากป่าเปลี่ยวเที่ยวไปในทุกถิ่น
ตั้งโบกโบยบินพื้นดินเป็นถิ่นอาศัย
หนาวเหน็บเจ็บใจภัยร้ายเพียงใด
ไม่เคยไหวหวั่นรดหน้าฝ่าฝืนก้าวไป
ให้คนเดินตามทุกย่างเท้า
เขาเหมือนเงาเรื่องราวผืนนามผืนร่างอยู่กลางแผ่นดิน

เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์

“บ้านเก่า”

ชั่วปู่อยู่มาชั่วป้าฉัน
ไล่ย่อนยิ่งยาวเก่าเกินรู้
วันหนึ่งนำชายได้งานใหม่
เกษตรกรรมแสนลำเค็ญ
ตำแหน่งแห่งที่มีมากเหลือ
งานใหม่แพลตใหญ่คล่องไปมา
ตัวฉันนั้นหรือหนังสือคล่อง
ปลาบปล้อมลิ่มลั่นกลิ้งสงกรานต์
เก็บหอมรอมริบรู้หีบฉวย
บ้านหนอรอเก้อชะเง้อเงา
สร้างทำตามทางรัฐสร้างสรรค์
เงินยิ่งแตกเงินยิ่งเกินพอ
บัดนี้เรามีวิถีใหม่
เกินย่ำกร่ำโถอยู่ได้ฟ้า
วันหนึ่งบ้านเก่าจะเอาชาย
ที่ดินผืนใหม่ให้ฐานะ
บ้าน รด ที่ดิน ทรัพย์สินเนา
ไฟแนนซ์เนาเหม็นเป็นการเดือน
เจ้าหนี้ปรีดาเข้ามาพบบ
ถนนชนบทปรากฏแนว
บ้านเก่าใกล้รางเสาดรางสั้น
ยุ่งข้าวกรวาวกระจายฟุ้งฟ้ายลัม

มรดกปางบรรพ์ชั้นทวดอยู่
ลมกรูมากล่อมหอมลมเย็น
อนาคตสดใสล้วนได้เห็น
ขายแรงเล่นเล่นเห็นเงินตรา
โรงงานซ้ำเอื้อทั้งเสื่อผ้า
เพื่อนบ้านทิ้งป้ามุ่งหางาน
เขาเรียก ‘สมองล่อง’ ต้องไกลบ้าน
มนต์เมืองโอฬารกว่าบ้านเรา
รำรวยโอฬารกว่าบ้านเก่า
ลิ่มทั้งโคตรเหง้าทิ้งเหล่ากอ
คล่องผันเงินผ่อนเงินผ่อนต่อ
วิถีซอมซ่อต้องขอลา
ห่างไกลกินอยู่แบบปู้ย่า
วิถีเงินตรายอดดออารยะ
ปู้ย่าตายายกลายเป็นขยะ
แต่แล้วภาระก็มาเยือน
ธนาคารยังเขาเล่นเขาเฉือน
ตกงานตามเพื่อนก็เดือนแล้ว
หลบสู่บ้านนอกแผ่นออกแนว
ดินแผ่วกลับบ้านซานชม
กระดานเรื่อนร้องลั่นนอกชานถล่ม
ฝ่าเรื่อนราวข่มด้วยลมพยุห์

โชคชัย บัณฑิต

กวีนิพนธ์รางวัลซีไรท์ประจำปี พ.ศ. ๒๕๔๔

“คนไร้บ้าน”

ก็อยู่อย่างคนที่ไร้คนมาเหลียวแล เกิดมามีพ่อแม่ แต่พี่น้องเขาไม่สน
เขาว่าอันเฮนั่น บ่เอาดีหาเลี้ยงตน เขาว่าเฮสับสน... บ่คือคนผู้อื่นเขา...

เลยอยู่อย่างคน ไม่สนใคร ไม่หวัชชา แล้วแต่ไผลิวา พเนจร ทะลอนไป
ค้ำไทนกันอนนี้ สะดวกดี สบายใจ หาเช้า กินค่ำไป... ด้วยหัวใจอันเสรี...

* มันเป็นอย่างนั้น มันก็เลยเป็นอย่างนี้ ก็ใครไม่ยอมมีชีวิตที่สดใส
ในเมื่อความจริงมันเหลื่อมล้ำต่ำสูงไป คนจนที่ยากไร้ ต้องทนกันไปทุก
วี่วัน...

ดนตรี : (ซำ *)

จะเอื้ออาทร อย่งไรให้มันคง คนจนยังแย่ง แต่คนรวยก็รวยไป
แบ่งปันที่ดิน มันเป็นจริงที่ตรงไหน หากคนรวยไม่แบ่งใจ เผื่อแผ่ไปให้
คนจน

รังเกียจเดียดฉันท์ ทว่าฉันนั้นเกียจคร้าน ไม่ยอมทำงาน วันวัน ร่อนเร่ไป
ก็อยากจะมี งานดีดี มีเงินใช้ มีที่อยู่อาศัย... เอาไว้ซุกหัวนอน...

(เพลง) นิติ'กุล

“บ้านมั่นคง”

เพราะความยากจนจึงดิ้นรนค้นหาทาง
ที่ดิน ที่ว่าง เพื่อก่อสร้างที่อาศัย
แค่พอได้อยู่เราก็สู้เต็มหัวใจ
โปรดจงอย่าโล้เรือและหมายทำลายเรา...

ก็คำว่าบ้านคือสถานที่แห่งจุดหมาย
ไม่ต้องโตใหญ่ล้อมรอบกายด้วยพี่น้อง
ยิ้มแย้มให้กันช่วยเหลือกันและอาหาร
เหมือนดังเก่าก่อน ของชุมชนคนไทย...

* ไข่เพียงแค่ออกอยู่อาศัย เป็นได้เกินกว่าคำว่าบ้าน
จะคงมันชั่วลูกชั่วหลาน คือบ้าน คือฝันของคนจน...(บ้านมั่นคง...)

ดนตรี :(ซ้ำ *)

(เพลง) นิติกุล

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (กสม.) เป็นองค์กรอิสระที่จัดตั้งขึ้นตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ มาตรา ๑๙๙ และมาตรา ๒๐๐ และพระราชบัญญัติคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๕๒ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ประกอบด้วย ประธานกรรมการ และกรรมการ ๑๐ คน ซึ่งวุฒิสภาเป็นผู้คัดเลือกตามรายชื่อที่คณะกรรมการสรรหาได้คัดเลือกนำเสนอ มีวาระการดำรงตำแหน่ง ๖ ปี และดำรงตำแหน่งเพียงวาระเดียว และมีอำนาจหน้าที่ดังนี้

- ส่งเสริมการเคารพและปฏิบัติตามหลักสิทธิมนุษยชนทั้งในระดับประเทศและระหว่างประเทศ

- ตรวจสอบและรายงานการกระทำหรือการละเลยการกระทำ อันเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน หรืออันไม่เป็นไปตามพันธกรณีระหว่างประเทศเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนและเสนอมาตรการการแก้ไขที่เหมาะสมต่อบุคคลหรือหน่วยงานที่กระทำ หรือ ละเลยการกระทำดังกล่าวเพื่อดำเนินการในกรณีที่ปรากฏว่าไม่มีการดำเนินการตามที่เสนอให้รายงานต่อรัฐสภาเพื่อดำเนินการต่อไป

- เสนอแนะนโยบายและข้อเสนอในการปรับปรุงกฎหมาย กฎ หรือ ข้อบังคับต่อรัฐสภาและคณะรัฐมนตรี เพื่อส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน

- ส่งเสริมการศึกษา วิจัย และเผยแพร่ความรู้ด้านสิทธิมนุษยชน

- ส่งเสริมความร่วมมือและประสานงานระหว่างหน่วยราชการ องค์กรเอกชน และองค์กรอื่นในด้านสิทธิมนุษยชน

- ส่งเสริมการศึกษา วิจัย และเผยแพร่ความรู้ด้านสิทธิมนุษยชน
- จัดทำรายงานประจำปีเพื่อประเมินสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนภายในประเทศเสนอต่อรัฐสภา คณะรัฐมนตรี และเปิดเผยต่อสาธารณชน
- ประเมินผลและจัดทำรายงานผลการปฏิบัติงานประจำปีเสนอต่อรัฐสภา เสนอความเห็นต่อคณะรัฐมนตรีและรัฐสภาในกรณีประเทศไทยจะเข้าเป็นภาคีสันติสัญญาเกี่ยวกับการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน

ความหมายของเครื่องหมาย

รูปทรงดอกบัว คือ ความมีคุณธรรม ความเอื้ออาทรระหว่างเพื่อนมนุษย์อันเป็นจริยวัตรที่ดั่งงามของคนไทย

รูปคนล้อมเป็นวงกลม คือ การสร้างพลังความร่วมมือกับทุกภาคส่วนสังคม เพื่อเสริมสร้างวัฒนธรรมสิทธิมนุษยชนให้เป็นส่วนสำคัญในกระบวนการพัฒนาประเทศ

รูปมือ คือ การร่วมมือกับทุกภาคส่วนของสังคมทั้งในระดับประเทศและระหว่างประเทศ ในการโอบอุ้มคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพ ด้วยหลักแห่งความเสมอภาค และภราดรภาพ

สีน้ำเงิน คือ สีของความเชื่อมั่นของประชาชนและทุกภาคส่วนของสังคม

คือ ความมุ่งมั่น อดทนในการทำงานเพื่อประชาชน

คือ ความสามัคคี และการประสานพลังอย่างหนักแน่นจากทุกภาคส่วนของสังคม เพื่อเสริมสร้างวัฒนธรรมสิทธิมนุษยชนในสังคมไทย

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

(พ.ศ. ๒๕๔๔ - ๒๕๕๐)

๑. ศาสตราจารย์เสน่ห์ จามริก
ประธานกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
๒. ผู้ช่วยศาสตราจารย์จรัล ดิษฐาอภิชัย
กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
๓. คุณหญิงจันทน์ สันตะบุตร
กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
๔. นางสาวนัยนา สุภาพิ่ง
กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
๕. ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ประดิษฐ์ เจริญไทยทวี
กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
๖. นายวสันต์ พานิช
กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
๗. ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุทิน นพเกตุ
กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
๘. นางสุนี ไชยรส
กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
๙. นายสุรสิทธิ์ โกศลนาวิน
กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
๑๐. คุณหญิงอัมพร มีศุข
กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
๑๑. นางสาวอาภร วงษ์สังข์
กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

คำสั่งคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

ที่ /๒๕๕๙

ชื่อ แต่งตั้งคณะกรรมการด้านสิทธิที่อยู่อาศัย

อนุสนธิคำสั่งคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ที่ ๘๘/๒๕๕๙ ลงวันที่ ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๙ แต่งตั้งคณะกรรมการด้านสิทธิที่อยู่อาศัย นั้น

เพื่อให้การดำเนินงานตามอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติในเรื่องที่มีผลกระทบต่อด้านสิทธิที่อยู่อาศัยและสิทธิเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๑๕ (๙) แห่งพระราชบัญญัติคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๒ และมติคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ในการประชุมครั้งที่ ๗/๒๕๕๙ เมื่อวันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๕๕๙ จึงมีคำสั่งดังนี้

ยกเลิกคำสั่งคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ที่ ๘๘/๒๕๕๙ ลงวันที่ ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๙ เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการด้านสิทธิที่อยู่อาศัย แต่งตั้งคณะกรรมการด้านสิทธิที่อยู่อาศัย โดยมีองค์ประกอบและอำนาจหน้าที่ ดังนี้

๒.๑ องค์ประกอบ

๒.๑.๑ นายบรรเจ็ด สิงคะเนติ

ที่ปรึกษา

๒.๑.๒ นางสาวนาถินี ศรีกสิกุล

ที่ปรึกษา

๒.๑.๓ นางสาวอาภร วงษ์สิงห์	ประธานอนุกรรมการ
๒.๑.๔ นายบัณฑิต อ่อนดำ	อนุกรรมการ
๒.๑.๕ นางบรรณโคภิชร์ เมฆวิชัย	อนุกรรมการ
๒.๑.๖ นายสุทธิพงษ์ ลายทิพย์	อนุกรรมการ
๒.๑.๗ นางสมศรี สายทอง	อนุกรรมการ
๒.๑.๘ นายสุทิน บรมเจต	อนุกรรมการ
๒.๑.๙ นางสาววราภรณ์ เอี่ยมวิจารณ์	อนุกรรมการ
๒.๑.๑๐ เจ้าหน้าที่สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ	เลขานุการ
๒.๑.๑๑ เจ้าหน้าที่สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ	ผู้ช่วยเลขานุการ

๒.๒ อำนาจหน้าที่

๒.๒.๑ ให้มีอำนาจหน้าที่ตาม มาตรา ๑๕ (๑) (๒) (๓) (๔) (๕) แห่งพระราชบัญญัติคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับภารกิจข้างต้น ดังนี้

- ส่งเสริมการเคารพและการปฏิบัติตามหลักสิทธิมนุษยชน
- ตรวจสอบการกระทำที่ละเมิดสิทธิมนุษยชนและเสนอมาตรการการแก้ไข
- เสนอแนะนโยบายและข้อเสนอในการปรับปรุงเชิงนโยบาย
- ส่งเสริมการศึกษา การวิจัย และการเผยแพร่ความรู้ด้านสิทธิมนุษยชน
- ส่งเสริมความร่วมมือและการประสานงานภาคีในด้านสิทธิมนุษยชน

๒.๒.๒ ตรวจสอบการละเมิดสิทธิมนุษยชน ตามหมวดสาม แห่งพระราชบัญญัติ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒

๒.๒.๓ ประสานงานกับคณะอนุกรรมการที่เกี่ยวข้อง และหรือ

ศูนย์สารสนเทศสิทธิมนุษยชน
สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติในส่วนที่เกี่ยวข้องกับภารกิจ

๒.๒.๔ สรุปรายงานความก้าวหน้าในการดำเนินงานตามภารกิจ
ข้างต้น ตลอดจนเสนอผลการดำเนินการตามข้อ (๒) ข้อ (๓) และข้อ
๒.๒.๒ ต่อคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติเพื่อพิจารณา

๒.๒.๕ ดำเนินการอื่น ๆ ตามที่คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่ง
ชาติมอบหมาย

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๔๙

(นายเสน่ห์ จามริก)

ประธานกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

“ สัทธิมนุษยชน : ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ”

คือ คุณค่าของคน

คือ ตัวตนบนศักดิ์ศรี

คือ ความหมายบรรดามี

คือ วิถีความเป็นคน...

คือ ความงามของชีวิต

คือ เรื่องสิทธิในแห่งหน

คือ ความจริงทุกชั้นชน

คือ สิ่งข้ามพ้น เขตกัน นานา ...

นิติ'กุล

ISBN 974-94775-1-0

9 789749 477519